

Рудолф Щайнер

**МИСИЯТА
НА
НОВОТО
ДУХОВНО
ОТКРОВЕНИЕ**

**ХРИСТОВОТО СЪБИТИЕ
КАТО ЦЕНТРАЛНО СЪБИТИЕ
В ЗЕМНАТА ЕВОЛЮЦИЯ**

Поредица „Просветление“

*С благодарност към Преслав Павлов,
с чиято безвъзмездна помощ се преведе и издаде
българският превод
на този, непревеждан на английски, руски и други езици,
том от събраните съчинения на Рудолф Щайнер.*

Рудолф Щайнер

МИСИЯТА
НА
НОВОТО
ДУХОВНО
ОТКРОВЕНИЕ

Христовото събитие
като централно събитие в земната еволюция

Шестнадесет лекции, държани на различни места
между 5 януари и 26 декември 1911 г.

Превод от немски:
Нели Спиридонова-Хорински

Аб
*Издателско
Ателие*
София, 2018

RUDOLF STEINER
Die Mission der neuen Geistesoffenbarung
Das Christus-Ereignis als
Mittelpunktsgeschehen
der Erdenevolution

1989

RUDOLF STEINER VERLAG DORNACH/SCHWEIZ

Според непроверени от лектора записки и бележки, издадени
от Управлението на наследството на Рудолф Щайнер

Издатели Волфрам Гродек и Едвин Фробьозе
Проверка на текста на второто издание Ана Мария Байастер и Ула Трап
Първо издание в тази подредба Събр. съч. Дорнах 1975 г.
Второ издание в Събр. съч. Дорнах 1989 г.
За отделните издания и публикации в списания виж стр. 245.

Bibliographie-Nr. 127

Alle Rechte bei der Rudolf Steiner-Nachlaßverwaltung, Dornach/Schweiz
© 1975 by Rudolf Steiner-Nachlaßverwaltung, Dornach/Schweiz

Всички права са запазени. Не е разрешено публикуването на части от книгата под каквато и да е форма – електронна, механична, фотокопирна или по друг начин – без писменото разрешение на издателството.

© Рудолф Щайнер, автор
© Нели Спиридонова-Хорински, преводач
© Христо Маринов, технически редактор
© Издателско ателие А⁶, 2018
ISBN 978 - 954 - 737 - 043 - 7

Указания относно публикуваните лекции на Рудолф Щайнер

Основа на антропософски ориентираната духовна наука представляват написаните и публикувани от Рудолф Щайнер (1861–1925) произведения. Редом с тях от 1900 до 1924 година той изнася многобройни лекции и курсове както за широката общественост, така и за членовете на Теософското общество, по късно Антропософското общество. Първоначално Рудолф Щайнер не е искал да се записват винаги свободно държаните лекции, понеже са били предвидени от него като «устни, непредназначени за печатане съобщения». След като се увеличават непълните и неточни записки, които се размножават и разпространяват сред слушателите, той се вижда принуден да се погрижи за стенографирането на лекциите. С тази задача натоварва Мари Щайнер фон Сиверс. Тя е била отговорна за поръчването на стенографите, съхраняването на преписите и необходимите за отпечатването корекции на текстовете. Тъй като поради липса на време Рудолф Щайнер само в редки случаи сам е коригирал стенографирания текст, по отношение на всички публикувани лекции трябва да се има предвид неговото изказване: «Предполага се, че в тези непрегледани от мен текстове могат да се намерят грешки».

Относно лекциите за членовете на обществото, които първоначално са били разпространявани като ръкописи, и относно публикуваните му произведения Р. Щайнер се произнася в «Моят жизнен път» (35-та глава). Казаното там същевременно важи и за всички семинари за различните професии, предназначени за участници, запознати с основните истини на духовната наука.

След смъртта на Мари Щайнер (1867–1948) започва издаването на Събраните съчинения на Рудолф Щайнер според нейните указания. Настоящият том спада към тези «Събрани съчинения». Доколкото се налага, в раздел «Бележки» се намират описания за произхода на текстовете.

Относно илюстрациите и текстовете на дъската. Оригиналните рисунки към лекциите в този том са запазени, понеже дъската е била покрита с черна хартия. Те са публикувани като допълнение към лекциите в том XXIII от поредицата «Рудолф Щайнер – Илюстрации към лекциите». Въпросните места се посочват чрез страничните забележки на ръба на текста.

СЪДЪРЖАНИЕ

РАЗЛИЧНИТЕ ЕПОХИ В РАЗВИТИЕТО НА ЧОВЕЧЕСТВОТО И ТЯХНОТО ВЪЗДЕЙСТВИЕ ВЪРХУ ЧОВЕШКИТЕ СЪСТАВНИ СЪЩНОСТИ, Манхайм, 5 януари 1911 г. 11

Овътрешняване на душевните сили в периода между Августин и Калвин. Обръщането на душевните сили навън в природонаучната епоха, след която следва една духовна култура. Парацелз като пример за необходимостта във всяка епоха светът да се обхваща наново. Религията, науката и социалният живот трябва да се променят съответно на промяната от епоха на епоха на човешките съставни същности. Необходимият в нашата епоха преход от личното към надличното се вижда в упадачното течение на откъсването на паричния оборот от личността и при възходящото течение в обръщането на личността към инспириращите сили. Съвременна вяра в авторитета и призрачен страх. Свързването на религията с догмата. Неразбраният Аристотел. Науката за духа става водач към религиозното изживяване, към духовното изграждане на науката и новата жизнена практика. Теософията и антропософията. Един израз на Фихте.

ВЪЗДЕЙСТВИЕТО НА МОРАЛНИТЕ КАЧЕСТВА ВЪРХУ КАРМАТА, Висбаден, 7 януари 1911 г. 32

Потвърждение на учението за кармата в ежедневиия живот. Завистта се поражда от луциферичната същност, а лъжата от ариманичното влияние. Потиснатата завист в следващата инкарнация се превръща в мания за критикуване, потиснатата лъжливост – в плахост, стеснителност. В следващия живот последиците се изразяват в телесни недостатъци. Удивлението е функция на астралното тяло. Правилната душевна нагласа на възпитателя. Причини за продължителната младост и ранната старост. Приказката за щъркела е картина на една реалност.

ЗА ВЪТРЕШНОСТТА НА ЧОВЕШКАТА ДУША И НЕЙНОТО ОТНОШЕНИЕ КЪМ СВЕТА, Франкфурт, 8 януари 1911 г. 43

Сетивно-чувстващата душа е посредник на външните впечатления от възприятията. В разсъдъчно-чувстващата душа се разгръща азът. Откъсване от света чрез съзнателната душа. Раздвояване между мнението и афекта. Намеса на ангелите на границата между съзнателната и разсъдъчно-чувстващата душа, на архангелите между разсъдъчно-чувстващата и сетивно-чувстващата душа. Където влизаме в отношения с обкръжението, сме прониквани от духовете на личността (архаи). Луциферичните същества се противопоставят на ангелите, ариманичните на архангелите. Без противодействащите сили човекът не би могъл да развие свободата си. След съзнателната душа следва също и разсъдъчно-чувстващата и сетивно-чувстващата душа да узреят за свободата. Моралната отговорност на членовете на едно духовно движение.

ОТНОШЕНИЕТО НА ЧОВЕШКИТЕ СЪСТАВНИ СЪЩНОСТИ КЪМ РАЗВИТИЕТО НА ЧОВЕЧЕСТВОТО И ЗА ЖИЗНЕНИЯ ПЪТ НА БОЖИЯ СИН И ЧОВЕШКИЯ СИН, Мюнхен, 11 февруари 1911 г.

57

Хлабавата връзка на етерното и астралното тяло с физическото тяло през египетската епоха прави възможно вливането на силите на по-висшите същества. Външността на човека е била отпечатък на душата му. Съзвучие между красотата на душата и тялото през гръцката епоха. В бъдеще човекът трябва съзнателно да извлече сили от духовността. Промяна на детския образ. Изкуството на гърците и изкуството на бъдещето. Необходимост от приемането на духовни идеи. Работата на аза върху обвивките в първите години от живота. Мъдростта на детската душа в праиндийската епоха. Духовно-душевният човек от първите три години на живота е божият син, носителят на азовото съзнание е човешкият син. Разпадането на Земята отговаря на изсъхването на физическото човешко тяло. «Лицето на Земята» от Едуард Суез.

МЪДРОСТ, БЛАГОЧЕСТИВОСТ И СИГУРНОСТ В ЖИВОТА, Базел, 23 февруари 1911 г.

75

С теоретичното усвояване на духовнонаучните истини не е постигнато още нищо. Смисълът е човекът да премине през последователните културни епохи, отношения на числата и духовните закономерности. Периодите на живота според Вилхелм Флийз. Смърт и ново раждане. Търпението и равновесието са предусловията за духовното развитие. На мястото на угасването на древната мъдрост трябва да настъпи проникнатото с Христовия импулс духовно познание. Настроението в представянето на планетните периоди във «Въведение в тайната наука». Фихте за връзката на човека с вечността. Проникването на астралното тяло с мъдрост, на етерното тяло с набожност, на физическото тяло със сигурност в живота и значението му за земната еволюция.

РАБОТАТА НА АЗА ВЪРХУ ДЕТЕТО. ПРИНОС ЗА РАЗБИРАНЕТО НА ХРИСТОВАТА СЪЩНОСТ, Цюрих, 25 февруари 1911 г.

89

В първите три години от живота азът извайва мозъка под ръководството на по-висшите същества. С осъзнаването на аза угасва връзката му с духовния свят. Двойствеността на божия син и човешкият син. Формата на черепа като резултат от предишни инкарнации. Оживяване на силите на божия син в по-късна възраст. Лекуване чрез полагане на ръка. Връзката между божия син в човека и Христовото събитие. Дълбокият смисъл на библейския език. Три разлики между човека и животното. В личността на Йоан Кръстител като предтеча на Христос Исус е живяло едно ангелско същество. Земята като тяло на човечеството.

**ЗА ВЛИВАНЕТО НА ДУХОВНИ ПОЗНАНИЯ В ЖИВОТА, Сант
Гален, 26 февруари 1911 г. 105**

Разболяващи следствия от неоправдани морални действия. Идеалите действат оздравяващо върху астралното тяло. Неадекватността на популярни произведения за душевното здраве. Преодоляването на материализма в отношението към живота чрез изпълнената с духовни истини душа. Връзката на човека с обкръжението чрез етерното излъчване на ръцете. Етерната функция на щитовидната жлеза. Връзката на аза с обкръжението чрез тъгата и радостта. Проникнатата с Христовия импулс наука за духа създава сигурност в живота.

ОСИАН И ФИНГАЛОВАТА ПЕЩЕРА, Берлин, 3 март 1911 г. . . 123

Фингаловата пещера е създаден от природата храм. Възраждане на напевите на Осиян чрез Макферсон и тяхното влияние върху духовна Европа. Сърцевината на келтската народност в древния Ерин. В песните на бардите са оживели елементарни страсти заедно със силата на древното ясновидство. Битката на Фингай. Смелите борбени действия са били подготовка за действията на духовния живот.

Приветствие след едно изпълнение на «Фингаловата увертюра» от Менделсон.

**ЗНАЧЕНИЕТО НА ДУХОВНОТО ИЗСЛЕДВАНЕ ЗА МОРАЛНОТО
ДЕЙСТВИЕ, Билефелд, 6 март 1911 г. 132**

Чрез неморални действия човекът уврежда не само себе си, но и човечеството като цяло. Разбирането на принадлежността на човека към земния организъм е изключителен морален импулс. С надмощието на материалистическото съзнание расте антипатията към моралните проповеди. Христос като праобраз на човека. Физически следствия от неморалността и съпротивата на Юпитер срещу Христос. От праведната мъдрост се излъчва моралност.

**АФОРИЗМИ ЗА ОТНОШЕНИЯТА МЕЖДУ ТЕОСОФИЯТА И
ФИЛОСОФИЯТА**

*Допълнително разглеждане на лекциите от «Окултна физиология»,
Прага, 28 март 1911 г. 143*

Необходимост от точни философски формулировки. Докато днешната философия се изразява с абстрактни понятия, теософията изгражда мост между духовността и реалността. Понятията, образувани въз основа на външните възприятия, в областта на понятията трябва да се срещнат със спечелените от духовните надсетивни възприятия понятия. Отношението на съдържанието на съзнанието към реалността. Азът е по-обхванат от сферата на субективността. Изразът, че не може да се премине от трансубективното към субективното, има само ограничено значение. Маскираният материализъм в конвенционалната теория на познанието. Задължението спрямо познанието.

ПЪРВОРОДНИЯТ ГРЯХ И МИЛОСТТА, Мюнхен, 3 май 1911 г. . . 159

Почти всички традиционни религии са изгубили правдивата си дълбочина. Човекът се е подал на луциферическото изкушение от момента на навлизането на аза. Чрез виновността на астралното тяло той изпада все по-дълбоко в последвалото азово развитие. Продължаващо въздействие на луциферичното влияние в наследствеността. Допуснатият от световния порядък първороден грях оставя човека да слезе от духовните висини във физическо-материалното битие, за да може да се развие до едно свободно същество. Личността, в която, от една страна, живеят астралните импулси, а от друга – абстрактните идеи, трябва отново да се насочи към духовността, където ще бъде изпълнена от една възвишена личностна същност, от Христовия импулс. Така милостта ще стане еквивалент на първородния грях.

МИСИЯТА НА НОВОТО ДУХОВНО ОТКРОВЕНИЕ

Встъпителни думи към цикъла «Духовното ръководство на човека и човечеството», Копенхаген, 5 юни 1911 г. 175

Копнежът за истинско самопознание. Знакът на Розенкройц. Истинска и погрешна толерантност. Знанието за прераждането и кармата в жизнените събития. За смисъла на повтарящия се земен живот. Чистото интелектуално познание трябва да бъде заменено от духовното разбиране. Христовото събитие като единствен главен възлов момент на еволюцията. Опасността от заблудите и победоносната сила на истината.

ВЯРА, НАДЕЖДА И ЛЮБОВ, Виена, 14 юни 1911 г. 187

Сократ смята добродетелта за постижима. Земното минало и миналото на човечеството в неговата троичност. Азът е настоящето на човека. Бъдещето на човека. Трите основни душевни сили отговарят на троичността вяра, надежда и любов. Човекът остава свързан със своите дела. Идеята на повтарящия се земен живот в производението на Лесинг «Възпитанието на човешкия род». Истините на науката за духа са жива храна за човешката душа.

СИМВОЛИКАТА И ФАНТАЗИЯТА ВЪВ ВРЪЗКА С МИСТЕРИЙНАТА ДРАМА «ИЗПИТАНИЕТО НА ДУШАТА», Берлин, 19 декември 1911 г. 198

Преходът в досегашния живот на Капезий към един духовен мироглед. Приказката за чудния извор. Светът на приказките като междинна степен между ясновидството и света на разума. Приказката за умната котка като пример за световната история на приказното настроение. Имагинативното ясновидство на предходното време. Поетичната форма на културата на разсъдъчно-чувстващата душа е крайната рима, тази на волево подчертаната култура на сетивно-чувстващата душа е алитерацията. Йордановото произведение «Нибелунги», опит за обновяване на древни състояния. Словото трябва да се доведе до първоизточника си, до имагинативното познание.

РОЖДЕСТВО ХРИСТОВО – ЕДИН ИНСПИРИРАН ПРАЗНИК,
Берлин, 21 декември 1911 г. 222

Великденската мисъл сочи към побеждаващите бъдещи сили, Коледната мисъл посочва произхода на човека. Първоначално на 6 януари се празнувало раждането на Христос в Исус от Назарет. С изчезването на древното знание през 4-то столетие на мястото на Богоявление се поставя Рождеството на Исус. В детето Исус от Евангелето на Лука е живяла една душа, която не е взела участие в слизането на човечеството. Взаимовръзката на «Денят на Адам и Ева» с празника на раждането на Исус. Духовно-космическото значение на Светите нощи.

РАЖДАНЕТО НА СЛЪНЧЕВИЯ ДУХ КАТО ЗЕМЕН ДУХ, *Хановер,*
26 декември 1911 г. 232

Коледното дърво, символ на вътрешната духовна светлина. «Йерихо» и «Прекрачването на река Йордан» символизират степени на посвещението. Гностиците са прозирали Христовата мистерия. В преместването на празника на раждането на Христос от 6 януари на 25 декември царува несъзнателна мъдрост. Вместо появата на Бога в човешкото тяло се празнува vyplъщението на слизащата от божествено-духовните висини невинна човешка душа. Изживяването на тринадесетте нощи в песента за съня на Олаф Естесон.

ПРИЛОЖЕНИЕ:

ТРИКРАТНИЯТ ПРИЗИВ ОТ ДУХОВНИЯ СВЯТ, *Бележки от*
лекцията за откриването на клона в Хайденхайм, Хайденхайм, 30 ноември
1911 г. 245

Разрушителни и животворни сили. Първият призив от духовния свят прозвучава от планината Синай, вторият – чрез Йоан Кръстител, третият – чрез науката за духа. Отражението на трите призива в растежа на детето. Проникването на човешките телесни същности със силата на вярата, надеждата и любовта.

Бележки 250

За лекционните записки на Рудолф Щайнер 252

Рудолф Щайнер – живот и творчество 254

РАЗЛИЧНИТЕ ЕПОХИ В РАЗВИТИЕТО НА ЧОВЕЧЕСТВОТО И ТЯХНОТО ВЪЗДЕЙСТВИЕ ВЪРХУ ЧОВЕШКИТЕ СЪСТАВНИ СЪЩНОСТИ

Манхайм, 5 януари 1911 г.

От известно време стана възможно и тук, в Манхайм, да имаме събрание на клона и днес отново можем да се посветим на една такава задача. Вие, скъпи приятели, в последно време прилежно си усвоихте по-важните идеи и възгледи на нашия духовнонаучен миروглед. Затова може би не е погрешно, ако днес говорим за нещо, което, от една страна, насочва погледа ни към целостта на нашето духовнонаучно движение, от друга страна, ни дава възможността да приложим това, което си усвоихме като духовно знание за човека и неговото развитие, в постигането на целта, на която всеки човек би трябвало да бъде предан и която ще приеме особена форма точно за антропософите чрез техните възгледи, чрез това, което те могат да спечелят като чувства и нагласа от духовнонаучния мироглед. Знаете, скъпи приятели, че развитието на човечеството напредва, че следва епоха след епоха, ера след ера и всяка епоха има своята особена задача. В историческото развитие на човечеството можем да различаваме по-малки и по-големи епохи, и във всяка епоха има съвсем особени моменти, в които е необходимо да не пропуснем да проникнем в същинската задача, същинската мисия на тази епоха. Нека отбележим, че в последователните епохи ни се поставят задачи от духовните светове, задачи, които са съвсем особени за една или друга епоха и тогава за нас, хората, е особено важно да се стремим да узнаем нещо за тези задачи, да поемем в душите си познанието за тези задачи.

Ние наистина живеем в една епоха, когато е крайно необходимо известен брой хора отново да си усвоят знанието за това, което днес, в нашето съвремие, трябва да се върши

предимно в духовната област. Първо бих желал да представя пред душите ви само две епохи, които ни са съвсем близки, две епохи, които ни са близки затова, защото едната принадлежи на миналото, но много от духовните ѝ придобивки и духовните ѝ богатства още стигат до нашето съвремие. Втората епоха обаче едва е започнала. Ние стоим в началото на една нова епоха, на един малък цикъл или период в развитието на човечеството, стоим, така да се каже, на границата. Затова е от особено значение да разгледаме тези два периода. Единият започва с Августин¹ и свършва с приближаването на 16-то столетие. В окултната наука се казва, че този период обхваща времето от Августин до Калвин². След това имаме друг период, който обхваща времето от Калвин до последната третина на 19-ти век. И сега се намираме в преходната точка на един период, една епоха с нови задачи, чието зачитане е извънредно важно за близкото бъдеще на човечеството. Нека първо да си изградим малка представа за това, което се случва особено в такива преходни моменти към нови епохи. Когато една епоха се сменя с друга, нещо старо се смесва с нещо младо. Нещо се намира в упадък, а нещо друго покълва, налице е като корени и същевременно е като нова зора на един слънчев ден, който се подготвя като слънчев лъч на една нова епоха. Своеобразното на такъв преходен период – знаете, че в различен смисъл се говори за преходни времена, но днес ние наистина имаме работа в много значим смисъл с един преходен период – се вижда в това, че в културата на човечеството се вливат нови сили.

За да характеризирам това, искам да разгледаме една ве-

¹ *Августин*, 354-430. Сравни главата «Августин и църквата» в «Християнството като мистичен факт и мистериите на древността» (1902), Събр. съч. 8, освен това лекцията в Дорнах на 22 май 1920 г., във «Философията на Тома Аквински», Събр. съч. 74.

² *Йохан Калвин*, 1509-1564. Сравни лекцията в Дорнах, 7 октомври 1917, в «Духовните основи на външния свят. Падането на духовете на мрака», Събр. съч. 177; лекциите в Дорнах, 18 октомври и 2 ноември 1918 г., в «Историческа симптоматология», Събр. съч. 185.

лика задача за цялото човечество – появата на християнството. Когато си създаваме представа как се появява християнството, трябва да си кажем, че всъщност го отблъсват точно тези, които са стояли на върха на културния живот. Но същевременно тези, които са били на върха на културата, са стигнали до известен упадък. Нека да си създадем представа за римската култура, както тя се е намирала в упадък и как са били устроени общностите, пред които апостол Павел е проповядал. В тях са били, така да се каже, наивни хора, но те са участвали със свежи сили в културата, имали са живо усещане за това, което идва, което не се е причислявало всъщност към кулминацията на тогавашната култура. Това са били новите сили, но понякога родени дори в най-долните слоеве на народа. Понеже сложният социален живот на горните дирижиращи кръгове, след като известно време се е развивал, трябва да стигне до упадък, а именно науката с нейните понятия, идеи и т.н. стига до една граница, където не може повече да се развива по-нататък, трябва да се намеси нещо ново, народностното. Тук пред нас се представя един голям прелом. В известно отношение днес отново стоим пред един прелом. Това, което е постигнато с голяма всеотдайност като научни мисли и идеи, действително е стигнало до един момент, когато всеки умен човек трябва да каже, че наистина не може да се продължи с научните понятия и идеи, с които днес работят официалните течения, застанали пред пълен упадък. И изобщо цялото отношение към духовния живот там, където протичат великите течения на този духовен живот, се намира в пълен упадък. Бих искал с няколко резки думи да опиша как този упадък, който протича в бързо темпо, действително е можел да бъде наблюдаван от хората, които изобщо наблюдават нещо подобно.

Когато човек е участвал в живота, представен в литературата чрез книги и др.п. и в науката, той израства със сериозност, която днес се смята за старомодна, която вече не се разбира. Например през седемдесетте години тонът на седмичниците е напълно различен от днешния. Той е, ако можем

да употребим израза, много, много по-солиден, достоен. По това време има точно определени възгледи в това духовно течение как човек да се отнася към драмата, лириката и т.н. Сега е изчезнал начинът, по който някога се е мислило. Тогава има и определен начин да се твори поезия, имало е по-малко строги изисквания, например да се пишат драми при дребни празнични поводи повече за удоволствие, като шега. Понякога се е проявявал доста добър талант. Особено студентите са изпълнявали при своите събирания драми, които са били доста сполучливи. По-късно, когато хората станали по-възрастни и поглеждали назад към литературните течения, откривали между тях ценни произведения, които били същите като някога, но тогава са били ценени само като еднокдневки. Това било станало литературно зряло за духовното движение. Да не предизвикам много голяма съпротива, не искам да споменавам имена. Днес стигаме дотам навсякъде в най-широкото обкръжение да нямаме нищо друго освен напечатани тривиалности – цели книжарници са пълни с това. Още преди тридесет до четиридесет години би било жалко за мастилото, с което те са били написани. Когато човекът стои сред един такъв прелом, той не преценява нещата достатъчно строго, но историята на културата някога така ще характеризира края на нашето 19-то столетие. Действително се намираме в упадък на обичайния духовен живот и това лесно би могло да се докаже при упадъка на научните теории. Затова не бива да се чудим, когато това, което следва да се появи като ново духовно движение, което трябва да прибави нещо ново към човешкото развитие, намира недостатъчен отклик при така наречения днес официален духовен живот; когато принадлежащите към тези кръгове казват: «Има сдружения от чудаци, които се наричат теософи, които най-често всъщност са доста необразовани хора» – и т.н. Това е необходимост, съществувала през всяко преломно време. Отдолу трябва да изплуват свежи сили и това, което така избуява, ще бъде необходимото през по-късната епоха, за да се появи действително едно прогресивно движение.

Казах, че сме видели да отминават две епохи. Епохата от Августин до Калвин се е стремяла предимно да задълбочи всички душевни сили на човека, всички сили на човека. В това време става задълбочаване във всички области. С външната природна наука се е работило малко, погледът на човека по-малко е бил отправен към външните природни закони и явления. В началото при самия Августин виждаме формирани по определен начин мисли, подобни на нашето духовнонаучно разчленяване на човека, в което откриваме мисълта за проникването на надсетивни сили, които си служат с човека като с инструмент. По-късно в тази епоха се появяват забележителни явления като мистиката на Майстор Екхарт, Сусо, Йохан Таулер и др.³ Макар и външната наука в тази епоха да отстъпва на заден план, в нея виждаме един друг забележителен начин да се обхваща природата с гениален интуитивен поглед. Виждаме как това се увеличава при хора като например *Агрипа фон Нетесхайм*. Явления като *Парацелз*, *Якоб Бьоме*⁴ се явяват като плодове на това задълбочаване на човешката душа през онези столетия. Такова течение може да продължи само определено време. То има една прогресивна посока, кулминация и упадък. По правило една такава насока се сменя от нещо, което в известно отношение се явява като противоположност.

И действително следващите столетия са като противоположност на това течение. Картината на задълбочената вътрешна душевна нагласа постепенно бива забравена. Настъпват времената, в които природната наука празнува безкраен триумф. Великите явления като *Коперник*, *Кеплер*, *Галилей* се присъединяват към онези от 19-то столетие като *Юлиус Роберт Майер*, *Дарвин* и т.н. Изнасят се безброй външни факти.

Хората в началото на новата епоха обаче се отличават от по-късните. Например човек като Кеплер, който има толкова

³ Виж «Мистиката в началото на съвремения духовен живот и нейното отношение към съвремения мироглед» (1901), Събр. съч.7.

⁴ Виж относно Парацелз и Бьоме също лекциите в Берлин на 26 април и 3 май 1906 г., в «Световната загадка и антропософията», Събр. съч. 54.

значително влияние във физическата природна наука, е бил скромен човек, който дълбоко в душата си се е чувствал свързан с християнството. Кеплер, откривателят на трите Кеплерови закони⁵, които всъщност не са нищо друго освен облечени в математически формули закони на времето и пространството, т.е. нещо съвсем механично, о, този Кеплер употребява много повече време за тях, отколкото да обяснява откритията, станали в големия свят тогава, когато на Земята се разиграва Мистерията от Палестина; как Сатурн, Юпитер и Марс са били в определена констелация един с друг, когато е роден Христос Исус. В тази посока са били насочени великите Кеплерови мисли. Той е можел да даде на човечеството това, което е имал да каже чисто математически за науката на звездното пространство. Това, което е носил в сърцето си, в дълбочината на душата си, остава негова собственост в една епоха, която служи само на външния живот.

Или да вземем *Нютон*⁶. Къде ли не се опират хората на Нютон като откривател на закона за гравитацията? Но къде се говори – когато например Хекел говори за епохалното явление Нютон, – къде се подчертава, че Нютон е бил такъв християнин, че в своите тихи и свещени моменти е написал по свой начин коментар към Апокалипсиса? Но него не е могъл да го даде на човечеството. Чисто механичният закон за гравитацията е могъл да даде на човечеството в епохата, която е посветена на външното схващане на природните явления. Тази епоха отминава с последната третина на 19-то столетие.

⁵ 1. Орбитите на планетите са елипси, в единия от фокусите на които се намира Слънцето. 2. При движението на планетите около Слънцето техните радиус-вектори (свързващата линия между центъра на Слънцето и този на планетите) описват равни площи за равни интервали от време. 3. Квадратите на периодите на обикаляне на планетите около Слънцето се отнасят както кубовете на големите им полуоси до Слънцето.

⁶ *Исак Нютон, 1642-1727, Коментар към Апокалипсиса: «Observations upon the Prophecies of Daniel and the Apokalypse of St. John»*, Лондон 1733 г.

Сега започва епохата, която по необходимост отново трябва да представлява противоположност на предишната. Задачата да се подготви тази противоположност, която да действа по-нататък, за да дойде всичко това, за което често сме говорили, е духовнонаучният мироглед, който трябва отново да допринесе за задълбочаването на човешката душа. Но всяка епоха трябва да действа различно от предишната. Би било погрешно да се учи просто така, както е било правилно от Августин до Калвин. Ние можем да изучим такива явления, но трябва да знаем, че днес, след като е съществувала една природонаучна епоха, трябва да търсим духовния свят различно от преди. Освен че човекът може да мисли абстрактно, има ли още нещо друго, от което да се познае, че за човека е необходимо да бъде принуден по нов начин да схваща всяка епоха?

Когато например днес изучаваме Парацелз, за днешното така тривиално външно изследване той наистина е един загадъчен, неразбираем дух, който особено задълбочено е прозирал тайните на лечението, на медицината. И който се задълбочи в това, което той е казвал относно лекуването на една или друга болестна форма, ще може да научи от Парацелз огромни, грандиозни неща. Да предположим, че един, стоящ на върха, наистина на върха на духовния живот на нашето време лекар се задълбочи така, че внесе това задълбочаване в практиката, поиска да приложи това, което следва от указанията на Парацелз, тогава биха се получили още напълно правилни неща. Но някои неща съвременният лекар не би могъл вече да усвои. Защото, ако той би приложил някои средства от посочените там, не би помогнало, понеже от 16-то столетие нататък човешката природа вече се е променила, както всичко в света се променя. Нещата навън не слушат нашето своеволие, протичащо с малки крачки знание. Те напредват бързо и ние имаме задачата да ги изследваме с нашето знание, с нашето познание. Трябва наново да учим, както Парацелз е учил. И когато вярно правим така, както той е правил, за някои неща в известно отношение ще открием нещо съвсем различно. Така

в нашето време имаме съвсем особени духовни задачи.

Искам общо взето да характеризирам какво е написано на небето за начина, по който трябва да напредва културата на човечеството през близкото бъдеще. Да се насочи тази култура в определена насока не зависи само от хората. Старите възгледи не биха били подходящи за обрата в действителните условия. Нещата поемат своя ход, а науката за духа има за задача да каже как следва да протичат нещата, тя дава указания за разбирането на нашето време.

Ние стоим в зората на съвсем нов човешки живот и мислене. Три неща в човешкия духовен живот са от особено значение и важност, и те са: религията, науката и взаимният живот на хората, чувствата и усещанията, които хората изпитват един към друг, това, което се проявява в социалните отношения. Тези три неща са най-важните, така че е от съвсем особено значение да се проследи в следващите една след друга епохи какъв образ трябва да приеме това, което се отнася до религията, науката и социалния живот. И тук има определени изисквания, които човекът просто трябва да разбере и които не зависят от него.

Защо религията, науката и социалният живот трябва да се променят от епоха на епоха? Просто затова, защото се променя човешката природа. Ненапразно учим, че човешката природа се състои от различни съставни части. Ние не учим само теоретично да изброяваме, че човекът се състои от физическо, етерно и астрално тяло със сетивно-чувстваща, разсъдъчно-чувстваща и съзнателна душа, за да могат неколцина души да имат работа и да научат тези подробности. Ние учим тези подробности, защото те са от решаващо значение за човешкия живот. Можете да предусетите това решаващо значение, когато си представите как например в египетско-халдейската култура е имала значение предимно сетивно-чувстващата душа. Там висшите същества са въздействали предимно върху нея. А в гръцко-латинското време, във времето, в което се поражда християнството, е действало всичко, което от божест-

вено-духовните висини е въздействало върху човечеството, върху разсъдъчно-чувстващата душа. А днес всичко това въздейства върху съзнателната душа. Ние изобщо не разбираме нищо от отношенията на човека с великите сили на света, ако не знаем как е разчленена тази човешка природа. Какво подготвяме днес, като си усвояваме духовнонаучното разбиране? В нашето време трябва да се култивира особено съзнателната душа. Всяко външно мислене и знание, всяко полезно мислене, мисленето според принципа на ползата почива в известно отношение върху изграждането на съзнателната душа. Но в нея вече навлиза нещо като собствената светлина на духа-себе. Интересното е, че в нашето време имаме два паралелно протичащи потока. Единият е насочен към упадък, а другият се издига към бъдеща кулминация. Протичащото надолу към упадъка, още не е стигнало до самия упадък. То същевременно е това, от което произлизат великите открития, които имат още невероятно бъдеще. И това има своите благотворни въздействия. Наистина още дълго време човечеството ще се радва на това, което е насочено към упадък. Но начинът на мислене, който измисля въздушни балони, е този на упадъчното мислене. А мисленето, което се занимава с човешките съставни части, е мисленето на бъдещето на човечеството.

Но двете течения преминават през общ преход. Това можем да го видим във всички области. Днес бих искал първо да дам един практически пример – областта на паричния поток. През 19-то столетие той значително се променя. Става огромен обрат. Ако проследите непосредственото предходно време преди последната третина на 19-то столетие, виждате, че всички парични спекулации са свързани с индивидуалността, с личността. Чисто финансово спекулативната гениалност на Ротшилд е била тази, която навсякъде въвежда и отново връща парите към и от паричните центрове. И когато проследим историята на големите банки, по това време навсякъде имаме примери как паричният поток протича, изцяло изхождайки от характерния вид на човека, опиращ се на съзнателната душа,

зависещ от отделния човек. Това се променя. Не се говори особено много затова, понеже е още в началото. Днес в паричния поток не господства повече само съзнателната душа, днес господства нещо от един вид обобщение: капиталът на акциите, обществото, асоциацията, това, което е надличностно.

Опитайте се да проследите какво днес се проявява в своето начало, което все повече ще се наложи. Днес вече е почти безразлично кой стои тук или там като личност. Каквото хората са вложили в циркулацията на парите, вече работи неличностно, работи от самото себе си. Тук имате в едно слизащо надолу течение прехода от съзнателната душа към духа-себе.

Тук го имаме в упадъчното течение. А в потока на прогресивния живот го имаме там, където търсим това, което постига отделната усърдна личност, където се опитваме да спечелим помощта на онези сили, които отново ще ни дадат инспирациите от духовния свят. И там преминаваме нагоре от личностното към безличностното. Както по отношение на упадъка, така и по отношение на прогресивните течения има общи характеристики за епохата. Особено трябва да се пазим в определена епоха да се съобразяваме с това, което в тази епоха се проявява именно като авторитет. Докато ни липсва духовно разбиране, в това отношение можем много да сгрешим.

Такъв е случаят особено в една област на културата на човечеството, в областта на материалистическата медицина, където виждаме как определящо е това, което произлиза от авторитета и все повече и повече се налага, и където то иска да постигне нещо, което е много, много по-ужасно, по-плашещо от нечие авторитетно господство през така много обвиняваното Средновековие. Днес ние стоим вече вътре и ще става все по-силно и по-силно. Когато хората така ужасно се подиграват на призраците на средновековното суеверие, човек би искал да каже: Да, нима нещо се е променило особено в това отношение? Нима е изчезнал този страх от призраци? Нима хората днес не се страхуват много повече от призраци, отколкото тогава? Много по-ужасно е, отколкото общо взето се мисли

това, което се случва в човешката душа, когато ѝ се пресмята, че върху дланта са 60000 огнища от бацили. В Америка е пресметнато колко такива бацили има в една-единствена мъжка брада. Не трябва ли наистина да се решим да кажем, че средновековните призраци са били поне прилични призраци, но днешните призрачни бацили са прекалено мънички, прекалено непристойни призраци, за да са основание за ужаса, който е още в началото и прави така, че хората точно тук, в областта на здравето, изпадат в една вяра в авторитета, която е ужасна.

Тук трябва да кажем, че навсякъде виждаме характера на преходната епоха. Достатъчно е да се видят явленията по правилния начин и навсякъде виждаме този характер.

Нека се запитаме какво ни казват звездите, ученията и откровенията на теософията⁷ относно по-нататъшното развитие на тези три главни области от живота? Какво трябва да стане в бъдеще и как трябва да работим, за да може творческият плодотворен дух-себе да се пренесе в духовен смисъл и по правилен начин в съзнателната душа? Относно този бъдещ образ пророческите звезди, т.е. ученията на науката за духа ни казват следното: Религията – според вида и начина ѝ, както е било опитвано да бъде внесена в теченията на развитието на човечеството в изминалите столетия – е свързване на две неща, от които едното не бива всъщност да бъде наречено религия в строгия смисъл на думата; другото е религия.

Какво е в действителност религия? Това е нещо, което трябва да характеризираме като нагласа на човешката душа,

⁷ По времето на тези лекции Рудолф Щайнер се намира със своята антропософски ориентирана наука за духа още в тогавашното Теософско общество. Затова употребява думите «теософия» и «теософски», но още от началото винаги в смисъла на своето самостоятелно духовно изследване. В този превод тези термини отчасти са заменени с «антропософия», «антропософски» или «науката за духа», което е прието и в някои немски издания заради по-точното изразяване на същността на самата антропософски ориентирана наука за духа, която е, от една страна, наука за света и човека, но, от друга страна, е и наука, която изхожда от човешките духовни сили и способности, а не се дарява само като мъдрост от Бога. – Бел. пр.

нагласа, настроение относно духовността, относно безкрайното. Можем добре да я характеризираме, когато започнем при таблицата за умножението на тези настроения, които по-нататък трябва да се повишат само до най-висшето. Когато крачим по ливадата и имаме отворена душа за това, което зеленее и цъфти, изпитваме нещо радостно от величието, което ни се разкрива чрез цветята и тревите, чрез това, което се отразява в природата, което блести в росната капка. Когато изпитаме такова настроение, когато при това нашето сърце се разтвори, още не е религия. То може да стане религия едва когато това чувство се увеличи и отпрати към безкрайното, което се намира зад крайното, към духовното, намиращо се зад сетивното. Когато нашата душа почувства общността си с духовното, тогава това настроение съответства на живеещото в религията. Колкото повече повишаваме това настроение относно вечното, толкова повече усилваме религиозността в нас или в другите хора.

Само че необходимото развитие на времето е стигнало дотам, че това, което всъщност трябва да са импулси, насочващи усещанията и чувствата от преходното към непреходното, се е свързало с определени идеи и възгледи, като как изглежда в царството на свръхсетивното, как е устроено то. Но поради това религията е била свързана в известен смисъл с това, което всъщност е наука за духа, с това, което трябва да се приема като наука. И днес виждаме как в това църковно вярване религията бива съхранена в една или в друга форма само ако същевременно е свързана със съвсем определени правила. Но така се създава това, което може да се нарече вкостененото догматично придържане към определени тези. Такива представи трябва естествено да прогресират, понеже човешкият дух прогресира. Истинското религиозно чувство би трябвало всъщност най-много да се радва на такъв прогрес, понеже той показва колко е още по-огромно и значително величието на божествено-духовния свят.

Истинското религиозно чувство не би изпратило Джор-

дано Бруно на кладата, а би казало: «О, Бог е толкова велик, че изпраща долу на Земята хора от този вид и чрез тях разкрива такива неща.» С това редом с религиозната област по необходимост би била призната областта на научното изследване, което се простира както върху външния, така и върху духовния свят. Това трябва да прогресира, това трябва от епоха на епоха да бъде адаптирано към човешкия дух, който напредва. Когато започва 16-то столетие, настъпва голям обрат по отношение на това научно изследване. Преди времето на Коперник, Кеплер и Галилей в училищата и университетите е изглеждало много особено. Аристотел⁸ е действително велик мъдрец, но това, което той е направил, е било най-великото за неговото време. Това, което Средновековието е направило с него, е било много погрешна преценка на духа му и в края на краищата хората изобщо не са го разбирали, не са имали никакво понятие за това, което той е имал предвид. Въпреки това са обучавали според нея.

За да видите как знанието трябва да се променя от епоха към епоха според напредъка на човешкия дух, за да не се породят недоразумения, искам да разгледаме по-подробно едно свързано с Аристотел събитие. Аристотел действа, изхождайки от едно време, в което още се е знаело, че в човешката природа съществува едно етерно тяло, не само кръв, нервни влакна и т.н. Ако би се нарисувало етерното тяло, би се получила съвсем различна картина от това, което днешните анатоми си представят за човека и го рисуват. По времето, в което твори Аристотел, не са обръщали особено внимание на картината, както днес го рисуват, защото още е бил познат етерният човек. Ако той трябва да се нарисува, би трябвало да се вижда един център тук, където е сърцето, и да се нарисуват излизаци оттам лъчи, важни лъчи, които след това се отправят към мозъ-

⁸ Сравни лекцията в Берлин, 3 юли 1917 г., в «Истините за развитието на човека и човечеството. Кармата на материализма», Събр. съч. 176; Дорнах, 22 май 1920 г., във «Философията на Тома Аквински».

ка и имат работа с начина, по който човекът мисли. Мисленето се регулира, когато имаме предвид етерното тяло, от една централна точка, която се намира в близост до физическото сърце. И Аристотел е изложил това, за да онагледя своетообразие на мисленето. По-късно не е било повече разбирано какво е искал да каже Аристотел, и при думата, която отговаря на нашата дума «нерв», се е започнало да се бърка с материалния нерв това, което в организма е определящото за организацията на мисленето. Вярвало се е, че с това, което Аристотел е описвал като етерни течения, той е имал предвид физическите нерви. При прехода в материалистическото време Аристотел вече не е бил разбран. Така можете да видите, че се е учило нещо съвсем погрешно. Казвало се е, че главните нерви изхождат от сърцето. Но идва научното материалистическо изследване, както го въвеждат Коперник, Галилей и хората разбират, че нервите изхождат от мозъка, именно физическите нерви. И тогава започват да казват, че Аристотел е нямал право. Така Коперник, Галилей и Джордано Бруно са били противници на Аристотел. Средновековните аристотелци не са се придържали твърдо към учението на Аристотел, а към това, което те са си представяли за Аристотел. Така се стига дотам, че когато Галилей показва на един приятел, който бил привърженик на Аристотел, при един труп как нервите протичат към мозъка, този приятел по-скоро се е доверявал на Аристотел, отколкото на собственото си наблюдение. Той вярвал на това, което си е бил въобразил относно учението на Аристотел. Така виждаме как по онова време е било проведено течението на духовната наука при Аристотел, науката за етерното тяло, в материалистическата наука, чиито заслуги не могат да се отрекат, защото тя е действала и още действа за доброто и човечеството. Но сега се намираме в едно време, когато трябва да навлезем в духовността.

За нас непосредствено започва едно време, когато науката отново ще трябва да разбере същинската духовност, когато науката ще трябва да стане това, което в окултизма се нарича

пневматология, т.е. духовно учение. Каква е била науката в изминалите столетия? Тя е била учението за абстрактните идеи и природните закони, които са нямали повече взаимна връзка с действителния духовен живот. Науката стои пред момента, когато тя трябва да стане пневматология, когато трябва да се обърне към духа. Това стои написано на небето на теософията (антропософията). И понеже религията винаги трябва да носи настроението за духовното, всъщност науката и религията могат да работят в хармония само в тези епохи, когато науката внесе духа в пневматологията. Тогава науката може да бъде истинска тълкувателка на духовния живот и да подкрепи настроението, което от своя страна трябва да живее в религията.

Това, което започва, се намира в пълна противоположност спрямо изминалото. Нека вземем за пример това, което е преминало в различните евангелски религиозни вероизповедания. Как хората са се старали да не допуснат нищо от научното мислене в областта, която е трябвало да бъде посветена на вярата. Нека си спомним за Лутер и Кант. Кант казва⁹, че той трябва да премахне знанието, за да отвори път на вярата в свободата, в безсмъртието и Бог. Тогава науката е била насочена към външното сетивно физическо, тогава тя не познава никакво интерпретиране на нещо надсетивно, духовно. Затова е трябвало да се съхрани възможно непроменено записаното в свещените документи. Това е имало своето добро оправдание. Ние стоим пред една друга епоха, когато науката за духа ни въвежда в духовния свят и сега ще видим как постепенно се приближава едно време, когато това, което се появява, следва да се достигне, като науката се подкрепя и осветява именно чрез теософията (антропософията).

⁹ В предговора към второ издание на «Критика на чистия разум», Рига, 1787 г.: «Аз не мога да приема Бог, свободата и безсмъртието като опора за необходимото практическо използване на моя разум, ако не използвам едновременно високомерието на спекулативния разум за преувеличени прозрения... Следователно аз трябва да премахна знанието, за да имам място за вярата...»

В бъдещата епоха религията и науката отново ще работят заедно. Науката ще стане нещо, което постепенно ще важи за всички хора. Тя ще бъде разбираема за всеки човек. Оттам това, което се случва като паралелно протичане на религията и науката, в широк смисъл ще създаде така наречения индивидуализъм в религията. Всяко отделно сърце ще намери своя път в духовния свят по индивидуален религиозен начин. За нашата епоха е предопределено, че по най-индивидуален, личен начин ще служи като тълкувател, като водач в религиозната област това, което може да бъде обща наука в духовността.

По забележителен начин се вижда как и тук, в упадъка, личностното сочи към нещо надличностно. И упадъчните явления го показват. А как се вижда това насочване към нещо надличностно в някои църковни отношения¹⁰? Какво е било всъщност, когато в една определена църква от страна на нейните водачи пазители се е апелирало към инспирацията? (празнина в текста) Нещата трябва наистина да се прозрат по отношение на техния духовен характер. Някои неща, които днес се виждат особено в областта на религиозния живот на различните вероизповедания, сочат към това просветване на духа-себе в това, което наричаме съзнателна душа, както в прогресивен, така и в упадъчен смисъл.

Това се вижда особено в третата от трите области на човешкия духовен живот. Там ще се разпространи едно познание, за което днешната жизнена практика всъщност още няма никакво понятие. Един принцип на това познание ще бъде, че щастието на отделния човек никога няма да може да се постигне за сметка на нещастieto на другия. В бъдеще личностното ще бъде пренесено в надличностното и егоистичното в надегистичното, в това, което свързва хората. Постепенно човекът няма да иска да бъде щастлив, ако другите не са щастливи в същата степен.

Тази душевна нагласа, чиято противоположност същест-

¹⁰ На това място в записките е отбелязано, че нещо е изпуснато.

вува днес в практическия живот, се подготвя. Има само една възможност да се създаде тази нагласа и това е познанието за истинската сърцевина на човешката същност и нейните съставни части, както ни се показва от науката за духа. Трябва да познаваме човека, ако искаме да бъдем хора.

Тези три неща ги виждаме в началото на нашето развитие. Какво следва да направи науката за духа? Тя следва да ни научи да разбираме всичко, което трябва да дойде. Искам радикално да посоча как хората могат да се отнесат към това. Нека хипотетично да приемем, че това, което днес представлява теософията (антропософията)¹¹, и тя е едно още съвсем малко течение, се смята от тези, които се докоснат до него, за фантазии и мечти, и че се потиска. Тези, които стоят на гледната точка на антисофията¹², просто биха правили невъзможно процъфтяването на теософията, защото науката се насочва към антисофията. Тогава няма да може да се постигне разбиране за това, което ви беше описано като необходимо, като записаното в звездната писменост необходимо развитие на науката, религията и човешкия практически живот. Тогава хората ще се изолират от разбирането на тези неща. Какво би станало тогава с хората? Те биха живели тогава на Земята като стадо от някакъв животински вид, който би изпаднал в съвсем чужди климатични условия, в които не би могъл да живее. Следствието би било, че животните ще закрънеят и постепенно ще загинат. Така че всички хора биха стигнали до упадък, декадентност, преждевременно унищожение. Не чрез измиране. Те биха се вживотинили, което би било много по-лошо от измирането, така че биха съществували само нисшите страсти, инстинкти и нагони. Хората биха изисквали само да ядат едно или друго нещо и цялото си мислене биха употребили да произвеждат именно това ядене. Те биха строили фабрики,

¹¹ Виж бележки в края на книгата. Бел. пр.

¹² Виж «Теософия и антропософия», лекция в Берлин 6 ноември 1913 г., в «Духовната наука като жизнено благо», Събр. съч. 63.

за да произведат най-доброто брашно, най-добрия хляб, кораби, самолети, за да пренасят от далечни области плодовете и продуктите, на които ще искат да се наслаждават. Те ще употребяват невероятно голямо остроумие за «повишаването на културата» – това те ще наричат култура. Безкрайна интелигентност и духовна сила ще бъдат употребявани, но само за да се покрие масата. Добре е това да се премисли, като се изхожда от гледната точка, какво означава фразата за повишаването на културата! Не е ли най-същественото, че безкрайно голяма духовна сила се употребява за това? Ако ние я прилагаме само за да телеграфираме например: «аз се нуждая от толкова чували с брашно», тогава ще бъде употребена много духовна сила, за да се произведе нещо, което в края на краищата служи само на това, което може да се нарече животното в човека. Духовността и интелигентността са две напълно различни неща. Материалистическата епоха води до кулминация на интелигентността и на интелигентната култура. Но това няма нищо общо с духовността. Да приемем, че хората ще бъдат така изключени. Какво трябва да направят боговете? Те биха си казали: «Имахме един род, който не разбра каква е земната мисия. Трябва да изпратим друг род долу, един род от души, които да осъществят земната мисия.»

Но малки кръгове хора ще имат разбиране за това, което трябва да бъде духовният живот на бъдещето и оттам земната мисия ще бъде доведена докрай чрез хората и това, което като шеста култура ще смени нашата пета следатлантска култура, посветена на съзнателната душа. Това наистина ще бъде постигнато от малък кръг хора, които ще се разпространят сред цялото останало човечество. Но то може да бъде постигнато само тогава, когато обхване свободната воля на човека. Защото, след като веднъж азът е навлязъл в човешката природа, човекът трябва да развие и свободната воля за разгръщането на аза. Следователно зависи от всеки отделен човек, дали той ще има разбиране за одухотворяването или ще се насочи към падението, което днес предстои на човечеството.

Трябва животът ни в ежедневието да се насочва от принципа, че щастието на отделния човек не може да бъде постигнато върху нещастieto на друг човек. Ако човекът не желае да разбере това, той засилва упадъчното, опустошаващото развитие и вживотиняването на човечеството. Днес ние като хора следва да вземем решението да желаем или не науката за духа, което означава да желаем или прогреса, или упадъка на човечеството. Това трябва да го чувстваме при всичко, което вършим в отделния случай, трябва да чувстваме, че чрез нашата карма сме поставени като нова субстанция в развитието на човечеството, като тези, които трябва да употребят своите сили като елементарни сили, които чрез работа трябва да се издигнат нагоре.

Ако чувстваме така, в нас теософията (антропософията) ще се превърне в практическо усещане, в практическо чувстване и в сърцето си ще осъзнаем това, което всъщност вършим, когато извършваме привидно най-незначителната дейност, която вършим в такива антропософски клонове. Не като хоби, като приумица на отделния човек, а с разбирането на най-дълбоките нужди на една зазоряваща се епоха.

Исках да ви покажа как нещата се вплитат едно в друго, за да разберем наистина прогреса на човечеството. Помислете върху израза, че човекът е самосъзнателно същество, което трябва да знае, какво е той, и само чрез това, че се познава в неговата същност, той може да изпълни своето предопределение в света, така че всички, които не искат да знаят нищо за същността на човека, нямат волята да се поставят в света по правилния начин. Спомнете си как говори един дух, който е предчувствал много от това, което днес се появява като теософия. Йохан Готлиб Фихте говори веднъж за своите висши идеи при изнасянето на лекциите «За предопределението на учения». Когато той е искал да напише предговор към тези лекции, му хрумва, че това ще стане познато на хората, които само ще кажат: «Да, много хубави идеи, но непрактични. Как може да се внесе в живота това, което е казано там?» Но Фихте

напълно е съзнавал, че животът непрекъснато се ръководи от идеи.

Ще посочим един пример. Кой е построил Симпловия тунел? Днес никой инженер не може да работи без диференциално и интегрално изчисление. Лайбниц, който е открил диференциалното и интегралното изчисление, построява всъщност всички тунели и мостове на нашето време. Духовното навсякъде е ръководното във всичко в живота и ние можем да учим от това, което е написал Фихте, да учим да се уповаваме в нашето теософско съзнание, когато хората кажат: «Ах, това са само ексцентрични идеи, нищо практическо.» Фихте казва¹³: «Че идеите не могат да се приложат така непосредствено в живота, го знаем също като тези, които ни противоречат. Може би го знаем дори по-добре. Но че другите изобщо не искат да знаят нищо за идеите, доказва само, че мъдрото мирово управление, божественото мирово управление няма да се уповава в тях. Нека добрата природа, в която вярват, да им дава дъжд и слънце в правилното време, добро храносмилане и ако е възможно, и някои добри мисли.»

В известно отношение можем да се подкрепим, като си кажем: Ние наистина знаем, че като теософи трябва да се грижим за разбирането на това, което трябва да настъпи. Нека добрата природа даде на другите това, което казва Фихте, но също и онова, от което те се нуждаят в духа, онова, за кое-

¹³ Буквално: «Че идеалите не могат да бъдат представени в реалния свят, ние, другите, го знаем може би толкова добре, колкото те, може би още по-добре. Ние само твърдим, че реалността трябва да бъде преценявана навътре и да бъде модифицирана от тези, които чувстват в себе си сила за това. Закон, те не биха могли и от това да се убедят, така изгубват много малко, след като веднъж съществуват; и човечеството не губи нищо при това. Така е ясно само това, че в плана за облагородяването на човечеството не се разчита само на тях. То без съмнение ще продължи своя път; над другите нека добрата природа да определя и да им предостави в правилното време дъжд и слънчеви лъчи, поносима храна и ненарушимо протичане на соковете и към това умни мисли!» Предговор към «За предопределението на учения», 1794 г.

то те вярват, че не им е необходимо. Нека духът им изпраща все по-мъдри и мъдри мисли, че и те да приемат науката за духа не като фантазия, а да я опознаят като важен импулс за човечеството!

ВЪЗДЕЙСТВИЯ НА МОРАЛНИТЕ КАЧЕСТВА ВЪРХУ КАРМАТА

Висбаден, 7 януари 1911 г.

В течение на духовнонаучните разглеждания, които често ни водят в съвсем особени висини на битието, може би понякога е добре да хвърлим поглед към ежедневиия живот от нашата духовнонаучна гледна точка, към живота, който непрекъснато ни заобикаля. Защото, ако при това имаме добра воля и правилен поглед, ще можем точно от прилагането на науката за духа в ежедневиия живот да направим най-важните прозрения в истината и потвърждението на това, което се търси именно в тази област.

Между най-важните сведения, които научаваме от науката за духа, въздействието на предишния земен живот върху по-късния е несъмнено това, което наричаме карма. Когато става въпрос за кармата, теософът положително мисли най-често за причините, които за даден живот лежат в предишния живот. Там хора, които са още далеч от духовнонаучния стремеж, лесно могат да запитат: «Как могат да се докажат тези неща?» Естествено ние знаем колко невъзможно е, колко детинско е всъщност такова възражение. Ако човекът направи усилие да проникне по-дълбоко в това, което се дава чрез науката за духа, ще забележи колко добре е обосновано всичко, което може да се каже за кармата. Но въпреки всичко е добре да се посочват опитности, наблюдения, които вече са достъпни за човека, който още е далеч от ясновидството или от теософските методи за наблюдението. Кармата, ако я разбираме правилно, действа не само от един живот в друг, но също и в един живот, който преживяваме между раждането и смъртта. Естествено е, че това, което хората обикновено наблюдават от живота, е всъщност едно кратко време от човешкия живот, и в него не може да се случи много от въздействието на предишни причини върху по-късни следствия. Разгледаме ли пет или

шест години, няма да се получи много. Но ако също и между раждането и смъртта разгледаме по-дълги периоди, доколкото това е възможно, ще видим много от доказателствата за кармата. Те се виждат и при съвсем външни неща.

Не бих искал това въведение да изглежда като нещо особено теософско, а само да покажа, че и за най-обикновените неща е необходимо повече време, за да се стигне до взаимовръзката между причината и следствието. За този, който започне да наблюдава живота, искам да посоча, че имах много възможности да наблюдавам деца. Вече е изминало дълго време, откакто преподавах на деца¹⁴. Но когато човек е обучавал четири момчета на едно семейство в продължение на много години, той има възможност не само да ги наблюдава, но също да наблюдава и децата на близки и познати. Винаги има възможност да се регистрира това, което прави едно или друго дете, или което може да се направи с тях. По това време имаше съвсем особен медицински обичай, който сега, слава Богу, е на изчезване. Смяташе се за добре да се дава на децата, за да станат много силни, по чаша червено вино не само при едно хранене, а дори при повече. Това се смяташе за много полезно. Имах възможност да наблюдавам много деца, които израстнаха с червеното вино, но и други деца, чиито родители се противяха на този обичай. Днес тези деца, които тогава бяха на две и половина до четиригодишни, са хора над тридесет или четиридесет години. При израстналите с червеното вино деца се вижда как те са станали неспокойни, нервни хора. За този, който ги наблюдава, те ясно се отличават от тези, които не са пили червено вино като деца. Тук трябва да се наблюдава почти четвърт столетие.

Така че е особено важно да се имат предвид по-дълги периоди по отношение въздействието на моралните, етичните качества на човека върху кармичните последици¹⁵. Днес бих

¹⁴ Виж «Моят жизнен път» (1923-25), Събр. съч. 28, глава VI.

¹⁵ Сравни лекциите в Бремен на 26 ноември, и в Мюнхен на 11 декември 1910 г., в «Пътица и цели на духовните хора», Събр. съч. 125.

искал да посоча някои свойства, които могат да се проследят и да се види как те въздействат върху душата, върху душевността и как още в същия живот се виждат последствията на кармата. Ще посоча няколко добри и няколко лоши качества: завист, завистливост, лъжливост и, от друга страна, добронамереност и това, което толкова често срещаме при млади хора – учудване, възхищение и подобни неща. Да разгледаме първо лошите качества завист и лъжливост.

Да предположим, че можем да наблюдаваме в детската възраст завист, завистливост. От духовнонаучните изследвания знаем, че в съставните същности на човека, които обикновено той не осъзнава, в астралното и етерното тяло действат особени сили, в астралното тяло действат луциферичните сили, в етерното ариманичните, които са противници на човешкото развитие.

Всичко свързано с астралното тяло, като завистта, идва от изкушенията на Луцифер. Всичко, свързано с етерното тяло, като лъжливостта, са изкушенията на Ариман. При едно завистливо дете астралното тяло е обхванато по определен начин от Луцифер, там действат луциферичните същества. За завистта и лъжата има нещо много характерно. От най-примитивните хора до най-развитите водачи на човечеството завистта и лъжливостта се смятат за много осъдителни свойства. Щом човекът разбере, че е завистлив или лъжлив, в душата се появява едно усещане за подлостта и низшия характер на тези свойства. Човек иска с всички сили да отвикне от тях. Точно завистта и лъжливостта изглеждат напълно инстинктивно като отрицателни качества. Гьоте казва¹⁶, че може да си припише много грешки, но намира, че завистта не съществува в дълбочината на душата му. Същото казва *Бенвенуто Челини*¹⁷ за лъжливостта. Някой забелязва, че е завистлив човек и

¹⁶ Стихове, пословично: «Аз егоист! Като че ли не знам по-добре! Завистта, това е егоизъм; а каквито и пътища да съм извървял, по пътя на завистта никога не сте ме срещали.»

¹⁷ *Бенвенуто Челини*, 1500-1571, Златар и скулптор. Автобиография, Неа-

съвсем инстинктивно работи да отвикне от това свойство. Но то може да лежи съвсем надълбоко, толкова дълбоко, че той може да се стреми да не завижда, но не е достатъчно силен, не е достатъчно силен морално. Тогава се появява нещо своеобразно. Завистта е луциферическо свойство. Когато човекът забележи, че има заложби за завист и работи да се освободи от тях, Луцифер си казва: «Тук има опасност този човек да ми се изплъзне.» Луцифер и Ариман са еднакво враждебни към човека, но един към друг са добри приятели. Тогава Луцифер извиква на помощ Ариман и той превръща завистта в друго свойство. Завистта претърпява една метаморфоза, която се представя в човешката душа така, че докато човекът преди не го е правил спрямо другите хора, сега започва да критикува и да търси всичко възможно при своите ближни, за да го критикува. Тази страст да се критикува не е нищо друго освен преобразена завист. Ако се случи така, тогава Ариман е сграбчил човека в ноктите си. Тази преобразена завист е много широко разпространена. Ако не би я имало под формата на критикуване и пристрастеност да се казват всякакви лоши неща за хората, то някои сутрешни и вечерни срещи на бира и кафе няма да имат никакъв материал за разговори. Кармичните следствия са едни и същи независимо дали завистта се появява в първоначалната или в преобразената си форма. Ако се проследи животът на някой завистлив в младостта си човек или някой обичащ да критикува до късна старост, ще се види, че хора, които през младостта си са били разкъсвани от завист, в късна възраст стават несигурни. Те нямат твърда опора, не могат да влизат в никакви отношения с другите хора, не могат сами да се съветват и се радват да кажат, че този или онзи ги е посъветвал. Това е още в същия живот кармично следствие от завистта или от преобразената завист.

пол, 1758 г. Превод от италиански от Гьоте, Тюбинген 1803 г. Челини многократно подчертава в нея своята любов към истината, в III том, 8 глава, и в IV том, 7 глава, където говори за себе си като един «стабилен приятел на истината и враг на лъжата».

Лъжливостта е свойство на етерното тяло и произлиза от Ариман. Когато човекът е свикнал да лъже в определена възраст, или когато чрез лошо възпитание изобщо много лъже, в по-късна възраст винаги се вижда известна срамежливост, една невъзможност да се отправят очите към хората. Някои пословични правила в моралната област тук са наистина много правилни. Когато се казва, че някой човек не може да гледа в очите, се проявява лъжливостта. Страхливост и несамостоятелност се проявяват като душевни свойства в същия живот. Когато животът се наблюдава също както физикът наблюдава външния ход на света, могат да се видят такива неща. Животът се изпълва със светлина чрез това.

Каквото следва от такова свойство, остава душевно в единия живот. Това, което в единия живот душевно се представя като кармическо следствие, получава по-голяма сила в следващия живот. Можем да докажем, че несамостоятелността, която се появява в единия живот първоначално като душевно следствие от завистта и плахостта като следствие от лъжливостта, стават организиращи сили при изграждане на тялото в следващия живот. Там те навлизат в телесната организация.

Този, който в предишен живот е изпитвал много завист, се ражда отново като човек, който във външната телесна организация има вече това, което го прави безпомощен човек. Който е бил лъжлив, се ражда така, че няма правилни отношения с околния си свят. Той не може да е обичан от близките си хора, чувства се отблъснат от тях, любовта трудно се установява. Науката за духа трябва да се схваща като жизнена практика. Каквото се каза сега, става непосредствена жизнена практика.

Да приемем, че едно такова дете се ражда в нашето обкръжение. Забележим ли при такова дете, че не може да влезе в отношения с нас, че плахо се отдръпва или е слабовато, бледо, човек като теософ (антропософ) ще си каже: «Бледността, предразположението за всякакви болести би трябвало да произлиза от завистлива природа в предишно възплъщение, а плахостта – от лъжливост.» Не е случайно, че това дете се ражда

именно в нашето обкръжение, защото една индивидуалност може да бъде поставена само там, където тя принадлежи. Няма да измине дълго време и хората ще приемат кармичния закон като саморазбиращ се. Хората се раждат в условия, към които принадлежат. Слабост и безпомощност са следствия от предишна завист и ние сме събрани с това дете, понеже то ни е завиждало. А със своята плашлива същност то идва при нас, понеже ние сме тези, които то често е лъгало в едно предишно възплъщение. Как да се държим в такъв случай? Тук не е нужно много да се мисли, а ние трябва да се държим така, както е най-морално, най-нравствено в обикновения живот.

Един човек, който ни завижда или ни критикува във всяко нещо, най-добре се третира, когато му поднесем благоразположение и любов. Това е най-доброто държание. Това естествено не може да се направи навсякъде в нашето неестествено материалистическо време. Но то е най-доброто отношение спрямо едно дете, което се ражда с това предразположение. Ние няма само да констатираме, че детето ни е завиждало и лъгало в предишен живот, а твърдо ще решим да му дадем особено голямо благоразположение и да го придружим с топли чувства.

Опитайте се да наблюдавате това и ще видите, че при едно такова дете бузките могат да порозовеят и то да стане силно. Необходимо е само такова държание винаги да бъде повтаряно. Същото е и с лъжливостта. Човек, който във всеки момент лъже, го променяме най-добре, когато правим всичко възможно да го научим да почувства какво е любовта към истината. Държим ли се така с едно плахо дете, ще видим, че вършим всичко, за да предотвратим засилването на конфликта.

Така виждаме, че в живота можем невероятно много да служим. Това е един пример как науката за духа може да стане жизнена практика. При такива неща не бива никога да изпускаме от вниманието си, че можем непрекъснато да срещаме доказателства за кармата. Но не бива и да забравяме, особено когато имаме да възпитаваме такива хора, че от нас зависи да докажем, че науката за духа е навлязла в кръвта и плътта ни.

Ние можем да разгледаме и други качества в светлината на науката за духа, например удивлението, учудването¹⁸. Изхождайки от такива хубави инстинкти, древните гръцки философи са казвали¹⁹: «Философията започва от учудването, от удивлението.» Какво представлява това учудване, това удивление. Възможно е да изпаднем в учудване, в удивление пред явленията, които срещаме. Но понякога е възможно вместо удивление да се появи нещо друго, където няма повече учудване и удивление. Такъв е именно случаят, когато започнем да разбираме въпросните факти. Нека да си зададем въпроса: «Как стоят нещата всъщност с това учудване, с това удивление?» Ние заставаме пред едно явление и то предизвиква у нас удивление. Възможно е да няма никакво отношение с разума, с интелигентността, защото тези, които търсят разбирането, не се вживяват в удивлението. То е много по-непосредствено отношение. Разбирането трябва да се занимае с единичните части. Удивлението се появява непосредствено спрямо цялото нещо. Това идва оттам, че при разбирането азът стои в отношение с нещото, при удивлението обаче астралното тяло застава насреща му. То няма пълно съзнание, а един вид подсъзнание. Когато астралното тяло има отношение към нещото и това отношение не се е издигнало още към аза, настъпва удивлението. Поради това, че човекът може да се удивява пред нещо, е възможно подсъзнателно да се свърже с предмета. В много случаи това е много важно, това подсъзнателно свързване, както е важно за философията, според схващането на древните гръци, първо да се появи удивлението.

За хората е добре, преди да приложат своята интелигентност към нещо, първо да прострат астралното си тяло над него. Чрез това се създава едно чувство и чувствена основа, и в нея тогава се потапя разбирането. Това е нещо съвсем друго,

¹⁸ Сравни лекцията във Вроцлав, 3 февруари 1912 г., в «Изживявания в надсетивното. Пътищата на душата към Христос», Събр. съч. 143.

¹⁹ Платон, Theaet. p. 155 D;
Аристотел, Metaph. I, 2.

отколкото ако веднага абстрактно обхванем нещата с разума. Това предизвиква да работим върху една много по-широка база за разбирането. Следствието е пълноценното разбиране. Затова за възпитателя е така важно първо да развие свещеното удивление пред индивидуалността на детето, която като че ли изплува от тъмнината, когато останем отворени към това, което изобщо не можем да обхванем с интелигентността, а именно безкрайността на една индивидуалност. Ние съзнателно се поставяме в удивлението към тази индивидуалност. То ще се появи наистина, защото има много възможности за удивление и учудване от всяка отделна индивидуалност.

Тези чувства не са увредени чрез нашия ограничен интелект, те са понякога много по-сигурни, богати, по-правилни, отколкото опознатото чрез ограничения интелект. Основата за приложението на знанията в практическия живот се спечелва чрез удивлението, чрез душевността. Нещо много важно почива на това – доверието, което човекът има към другия човек. Колко често се случва в живота някой човек да изпитва доверие или недоверие, защото негативното важи също като позитивното, преди да е пристъпил към човека първо с понятия, с ежедневния разум. Доверието и недоверието понякога се появяват съвсем непосредствено. Колко хора има, които се оплакват: «Защо не се доверих на първите си впечатления! Истинското впечатление, което получих най-напред, го потиснах.» Такива хора имат понякога пълно право. От душевността следва да израснат нашите социални отношения, нашето отношение към живота. Има хора, които нямат много заложи да усещат тази неопределеност, това предчувствие спрямо човека. Има хора, които часове наред могат да реят поглед в звездното небе, без да разбират от астрономия, но има и други, които стоят като дървета пред звездното небе, докато получат някоя книга в ръце, от която могат да разчленят всичко това. Те са хората, които не могат да имат тази душевна нагласа. Такива хора често минават като дървета покрай човека, докато си оставят достатъчно време, за да го разчленят.

Това се вижда също и в отношението към науката за духа. Към разума можем всъщност да говорим само в най-първа младост. По-късно е невъзможно поради това, което казва Гьоте: «Хората не могат да бъдат убедени в неверността на техните твърдения, понеже възгледите им почиват на това, че смятат невярното за вярно.»²⁰ Ако някой почувства, че в науката за духа лежи нещо, което задоволява целия му копнеж, той винаги намира логични доказателства, те могат навсякъде да се намерят. Нещата всъщност са извънредно ясни, те трябва само да бъдат видени в светлината на един духовен мироглед.

Да предположим, че един човек в младостта си застава със свещено страхопочитание пред някой възрастен, за което може би той съвсем не може да каже защо го изпитва. Забележим ли подобна душевна нагласа при някой човек, виждаме, че такива хора дълго време остават млади, изобщо остават млади, че в тях бие едно младежко сърце, макар косите им отдавна да са посребрени. Те запазват известна подвижност в живота. През целия живот си запазват способността бързо да се ориентират в ситуациите, да бъдат сръчни във всяко отношение. Който в младостта си се отваря към живота така, за него животът все повече се отваря в по-късните му жизнени периоди. Той е винаги в състояние да прозре нещата и по-лесно успява да почувства духовността зад нещата, той става все по-духовен. Различно е с човека, който в младостта си особено е развил интелектуалността. Такива хора клонят към преждевременно остаряване. Това не е вина на отделния човек, а карма на общността. Който е човек на разума, все повече се отделя от света, той му става все по-неразбираем. Оттам произлиза и критиката на много хора към това, което е в тяхното обкръжение. В моята младост, казват те, всичко беше по-хубаво, сега всичко е разрушено. Това лошо настроение, това недоволство от всичко и отдръпване в себе си, живеейки в детските

²⁰ Буквално: «Едно погрешно учение не може лесно да се обори, защото то почива на убеждението, че погрешното е истина.» Притчи в проза в «Гьотевите природонаучни произведения», том V, стр. 402.

си спомени, е нещо, което е свързано с интелектуалността на душата в младостта. Затова никога няма да сме направили достатъчно в изграждането на широката душевна нагласа, именно да изграждаме образността на възпитанието.

В нашето време човечеството общо взето плува в обратната посока. На децата например вече не се разказва за щъркела. Там се употребява само една картина, която е по-истинска от това, на което днешните хора искат да научат децата, а именно, че детето произхожда от бащата и майката. Картината на щъркела или нещо подобно сочи, че в детето има нещо, което идва от небесните висини. Детето поглежда там в области, които се намират отвъд тривиалността и си изгражда това, от което в бъдеще ще израстне по-късната истина. Да се смята образът на щъркела за нещо невярно, е липса на фантазия, безсилие, спрямо процеса, който не може да се опише пред децата като превъплъщение; фантазия, която не може да измисли подходящ образ, не може да облече този процес в съответната картина. Казва се, че днес децата не вярват в това. То идва оттам, че хората, които казват подобно нещо на децата, сами не вярват в него. Щом човек сам не вярва в това, което изразява картината, и децата не могат да му повярват. Но ако за самите нас това е образ за реалността, истина, която стои на заден план, когато имаме достатъчно фантазия, за да претворим истината в един образ, тогава децата също ще го повярват. И всъщност е хубаво да се каже на детето: «От таткото и от майката се взима по една част, но нещо трето донасят други същества от небесните висини, донасят го на майка и татко на своите крила». Ако кажем така, образът е много подходящ и ние говорим за една истина. Детето, на което поднасяме богати картинни представи, укрепва в неговия астрален живот и ние му даваме благословията на една стигаща до късна възраст младост. Тази образност във възпитателната дейност, която преди всичко лежи в основата на играта, е безкрайно важна. И тук също в един живот се вижда как действа кармата.

Когато науката за духа навлезе в културата и покаже свои-

те истини по този начин, животът разцъфтява, докато материализмът показва своите неистини така, че животът опустява, преждевременно остарява.

ЗА ВЪТРЕШНОСТТА НА ЧОВЕШКАТА ДУША²¹ И НЕЙНОТО ОТНОШЕНИЕ КЪМ СВЕТА

Франкфурт, 8 януари 1911 г.

Днес и утре вечерта ще говорим, опирайки се на Гьоте²², за това, което може да интересува учениците на науката за духа относно вътрешните проблеми на човешката душа, нейното развитие и отношение към света. Понеже в тези две лекции

²¹ Тази лекция Мари Щайнер я публикува в «Бюлетин» със следния предговор: «Проследявайки спомените, които ни свързват с починалите приятели, посягаме към една от онези така значими лекции на Рудолф Щайнер от 1911 г., която е запазена в записките на Клара Михелс. Както в някои други лекции, които са изнасяни в рядко посещавани или по-нови клонове на Обществото, тя ни дава изцяло живи основни възгледи за начина на взаимното действие на човешките съставни същности, за да докоснем след това особено актуални проблеми в онова критично време. Чрез това, което по онова време в Адяр се случи, като мътни и неясни събития, беше станало необходимо да се събуди при слушателите на лекциите разбиране за навлизането на духовни същности или висши индивидуалности в една земна душа. Ставаше наистина въпрос по този път да се спечели постепенно разбиране за еднократното неповторимо значение на Мистерията на Голгота и да се вникне в заблуденията, в които се искаше от страната на Адяр европейският християнин да се вплете в заблудите. Много от тези лекции са за съжаление запазени само като бележки. Други, като записаната от Агнес Фридендер, на която дължим голяма благодарност, особено към края е силно съкратена. Клара Михелс е можела да стенографира, макар и да е нямала много възможности да се усъвършенства. Посочващите същността на бодисатвите думи на Рудолф Щайнер ги намираме главно в лекциите от 1910 г., но и от 1911 г., както и издадените по времето на Петдесетница <Буда и Христос. Сферата на бодисатвите> [виж «Езотеричното християнство и духовното ръководство на човечеството», Събр. съч. 130]. Публикуваната франкфуртска лекция преди всичко дава впечатление за начина на действието в човешката душа на йерархиите и произлизащите от тяхната сфера, но изостанали духове.»

²² 8 януари 1911 г. «Гьотевото тайно откровение (езотерично)», 9 януари 1911 г. в «Гьотевото тайно откровение (езотерично)»; от двете лекции не са останали записки. Виж изнасяните по същата тема лекции в Берлин на 22 и 24 октомври 1908 г., в «Къде и как се намира духът», Събр. съч. 57.

задачата ни ще бъде да разгледаме споменатите въпроси само като се опираме на Гьоте, ми се струва целесъобразно, сега, както сме свикнали, независимо от Гьоте, да кажем нещо, произлизащо от изворите на науката за духа, нещо за вътрешната същност на човешката душа, за нейното развитие и отношението ѝ към света. Предполагам, че имате известно знание за основните елементи на човешкия душевен живот.

Когато разглеждаме човешката душа в нейното развитие, трябва да правим разлика по същество между сетивно-чувстващата, разсъдъчно-чувстващата и съзнателната душа. Ако първо изходим от сетивно-чувстващата душа, имаме предвид не само това в нашата душа, което може да се свърже с външния свят чрез възприятия, чрез сетивни впечатления, а също и седалището на това, което можем да наречем нагони, страсти, пориви, както и всичко, което са волеви импулси в човешката душа. Най-целесъобразно е дори, ако искаме да си създадем представа за това, което представлява сетивно-чувстващата душа в нашия душевен живот, да си представим как всичко волево, всичко, което отвътре ни дава тласък да влизаме в отношения с външния свят, е най-същественото в сетивно-чувстващата душа и какво означава, че тя е най-важният посредник и за получаването на външните впечатления от възприятията. Затова е наречена сетивно-чувстваща душа. Когато човекът чуе някакъв звук или получи цветово впечатление, участва сетивно-чувстващата душа. Сетивно-чувстващата душа предимно господства и когато човека го обхващат страстите при афекти, гняв, страх, ужас.

Това, което наричаме разсъдъчно-чувстваща душа, първо се изгражда от сетивно-чувстващата душа и в известно отношение е нещо по-просветлено от сетивно-чувстващата душа. В разсъдъчно-чувстващата душа вече се намират способностите да се облече в представи това, което се усеща в сетивно-чувстващата душа, което се изживява като инстинкти, като афекти, да се издигне и просветли до по-човешка форма на душевния живот. Ако например афекти, които иначе се от-

насят само до самосъхранението, се прояснят до благоразположение, дори до любвеобилно отношение към обкръжението, имаме вече работа с разсъдъчно-чувстващата душа. В нея се проявява азът, същинският център на нашия душевен живот.

В по-нататъшното развитие на аза, когато се почувстваме като задълбочени, изхождащи от своя център хора, ние формираме нашите представи и мисли до значими идеи, с които разбираме природата, до чувство за отговорност или морални идеи. При всичко, с което влизаме в отношения по този начин, говорим за съзнателната душа. Няма резки граници между отделните душевни разновидности, но е необходимо да се различават тези три същности, защото всяка от тях влиза в контакт с външния свят по различен начин.

Ако вземем първо съзнателната душа, за нас, хората, тя е най-висшият душевен член, но същевременно е най-много отделена от останалия свят. Тя е най-самостоятелният член на душата.

Когато човекът се потопи в съзнателната душа, може да стане най-самотен в душевния си живот, да се заключи в себе си и отдели от външния свят. Тя е душевната същност, която според своята природа изгражда повечето граници към външното обкръжение, така че най-силно е предразположена да изпадне в заблудения и грешки. Тя е най-силно откъсната от Универсума. Но този душевен член може да изпадне в заблуда само в ограничена степен. Това е най-важното в същността, наречена от нас съзнателна душа. Тя се проявява предимно като логично мислене, като оформяне на отделните понятия и математическото мислене, като всичко, което в известно отношение човекът има като собствена способност, която не се среща при животните.

Силите на сетивно-чувстващата и разсъдъчно-чувстващата душа се издигат до съзнателната душа. Нагоните, страстите и поривите, волевите импулси на сетивно-чувстващата душа, чувствата и интелектуалните съждения на разсъдъчно-чувстващата душа навлизат в нея. Но в съзнателната душа

всичко това се преработва чрез логичното мислене. Затова най-характерното в съзнателната душа е, че ние си изграждаме мнения. И понеже съзнателната душа е най-изолирана, по отношение на мненията хората са така разделени един от друг. Когато говорим за това, към което се придържаме, понеже е изградено в нашия народ, в нашата фамилия, понеже е обичайно в нашето обкръжение, ние говорим за неща, които се намират в разсъдъчно-чувстващата или нравствената душа. Но също и нещата, намиращи се първо в съзнателната душа, навлизат в разсъдъчно-чувстващата, нравствената душа, например едно веднъж изградено от нас мнение, може да стане навик. Или някоя способност може да се превърне в сръчност, в привичка. Тогава те са слезли в разсъдъчно-чувстващата душа.

Съзнателната душа е и затова най-изолираната, защото чрез съзнателната душа човекът непосредствено протяга своите пипала в околността. Когато премисляме какво искаме да направим, живеем в разсъдъчно-чувстващата душа. Когато разглеждаме какво се намира около нас, директно протягаме пипалата на съзнателната душа навън през сетивата, стигаме отново до това, което ни прави най-изолираното същество. Защото чрез това, което ни предлагат сетивата, ние ставаме най-изолираните същества. Така човекът се изолира затова, защото чрез съзнателната душа той трябва да влезе напълно локално и темпорално в отношения с външния свят. Но мненията най-интензивно са свързани със съзнателната душа. Едно мнение първо се манифестира и засяда твърдо в съзнателната душа. Затова по отношение на мненията човекът е изолирано същество. По отношение на привичките хората се разбират по-добре. Човекът е най-самостоятелен, но и същевременно най-изолиран в съзнателната душа, затова не можем така лесно да намерим достъп до съдържанието на съзнателната душа при един друг човек. Ние дори не знаем, дали всеки вижда червения или синия цвят по същия начин, както го виждаме ние. Но независимо от това сега ще разгледаме съдържанието на съзнателната душа, което се състои от мнения. Ако вземем

нещо, което може да изглежда невероятно логично, за което можем да си въобразим, че обосноваваме възможно най-логично тези мнения, ние не можем да постигнем почти нищо при другите хора с тези логични основания. Всъщност логичните основания първоначално не действат във външния живот, и дори е нормално, че те не действат. Затова е лесно да убедим хората в детската и в младежката възраст в нашите мнения. По-късно можем да го правим все по-рядко. Защото детето обръща към нас не само своята съзнателна душа, но и разсъдъчно-чувстващата и сетивно-чувстващата си душа. То обръща цялата си личност към нас. А това, с което ние убеждаваме, повече е свързано с всичко друго, отколкото със съзнателната душа. Там нагоре действа волята и чувството. Когато волевите импулси и чувствата са различни при човека, тогава различните гледни точки могат да се обосноват по логически начин. Но в съвременния цикъл от човешкото развитие хората са много самостоятелни само по отношение на съзнателната душа, а по-малко самостоятелни с другите си душевни същности. Опитайте да почувствате как се изграждат мнения. Човекът е напълно свободен да си изгради една или друга взаимовръзка от понятия като свое мнение. По-малко свободен е той, когато се отнася до съдържанието на разсъдъчно-чувстващата душа. В нея човекът не се чувства така свободен, иначе неговите чувства и усещания нямаше да му създават някои грижи. Можем да сме на мнение, че трябва да сме напълно съгласни, че всъщност това или онова би трябвало да не ни харесва, но чувствата, душевността ни казва друго, прави въпреки всичко да ни харесват нещата. Обстоятелството, че душевността може да не е в съгласие с мненията, може да ни покаже, че човекът не е така свободен по отношение на чувствата, както е свободен по отношение на мненията. Най-силно несвободен се чувства човекът при всичко, което засяга волята, при всичко, което живее в сетивно-чувстващата душа. Раздвоението е понякога дори много голямо между най-добрите намерения, между мнението, че това или онова не е добро, и афекта, по-

рива към него. Драстичен пример е следният. Един учител, който обучава едно лесно гневящо се дете, вижда в разсъдъчно-чувстващата си душа, че гневът трябва да му бъде изгонен. Понеже нормално не му се удава, той сам се разгневява и хвърля мастилницата по него. Тук имаме най-показателното раздвоение.

Какво става в душевния живот, когато се стига до такова раздвоение? Факт е, че по отношение на съзнателната душа ние сме самостоятелни, изолирани само в сегашното състояние на развитието, но между съзнателната душа, на границата към разсъдъчно-чувстващата, нравствената душа има въздействие в душата от по-висши надчовешки същества. А на границата между разсъдъчно-чувстващата и сетивно-чувстващата душа има подобно влияние от външните сили на надчовешки същества, но също и между сетивно-чувстващата душа и чувстващото, астралното тяло.

Сега описвам състоянието, което се отнася точно за нашето време, за нашето столетие. През други времена е различно. Човекът може лесно да се убеди, че други сили участват там, където става въпрос за волята. Когато мислим, ние сме сами със себе си. Можем да седнем в един ъгъл и в мисленето сме сами с нас. Когато човекът трябва да прояви някакъв волев импулс, той трябва да задвижи ръце и крака, да извърши едно физическо действие. Преминавате ли от една мисъл на друга, вашето съзнание остава налице. Днес човекът първоначално няма никакво понятие за съществуващия там преход, когато например схваща мисълта: «искам да взема часовника» и когато той изпълнява тази мисъл. Тук имаме съвсем друга взаимовръзка, отколкото при прехода от мисъл към мисъл, където цялата поредица може да бъде проследена от съзнанието. Това е пример, че се намесват други сили, за да ни помогнат. На границата между разсъдъчно-чувстващата и съзнателната душа се намесват съществата, които наричаме ангели. Те съгъстват това, което иначе съзнателно се проявява само в мнения, в понятия, те го съгъстват до това, което се нарича усещания

и чувства. Изразът «усещания» не е съвсем точен. Това, което се чувства, усеща се вътрешно, е вече сгъстяване на мисълта. Там зад нас са силите, които ни помагат.

Нека да преминем към другата граница между разсъдъчно-чувстващата и сетивно-чувстващата душа. Там имаме още по-висши същества, които се намесват. Те импулсират волята в нас, превръщат мислите във воля. Те са архангелите. Но когато, изхождайки от себе си, влезем в отношения с обкръжението, тогава участват духовете на личността, архаите. Тогава вече чувстваме съпротивата на света, когато се намесваме в неговата структура. Така в междинното царство между отделните душевни сили действат ръководещи ни, укрепващи ни духовни същества, които имат за задача да превърнат в действия и сили това, което човекът може да изживее само като мисли, когато разчита само на себе си.

Потопим ли се в тази подсъзнателна област на душевния живот, веднага се появява възможността да навлизат в нашето съзнание и борбите, които съществуват и трябва да съществуват в духовния свят. Където се намесват ангелските същества, са същевременно и луциферичните същества, които са противници на ангелите. Ако се намесват само ангелите, нашата душевност би стигала само до красивото, само до съответстващото на нашето човешко достойнство. Луциферичните същества ни водят до това, с което сами не сме съгласни при спокойното ни премисляне, но което ни привлича. Където архангелите се намесват, могат да се намесят и ариманичните същества, които ни водят дотам, нашите съждения да се превърнат в заблуда, търсенето ни на истината – в лъжа. Логичното мислене е на наше разположение като хора. В момента обаче, когато преминем към чувствата, към волевите импулси, се намесват други същества, също и такива, които се противопоставят на прогресивните същества. Относно това трябва да се информира всеки, който по някакъв начин се запознава с окултното изследване.

Там, където днес човекът стои в обикновения живот, е

така устроено, че противопоставящите се на ангелите и архангелите с всичките свои въздействия луциферични и ариманични същества въпреки всичко биват насочвани към доброто. Не е необходимо човек да иска да е по-умен от мировото ръководство и да пита за какво му трябва на човека луциферичните и ариманичните същества? Човекът никога не би могъл да стане така свободен, ако в лицето на тези две сили не бе му дадена една противоположност спрямо ангелите и архангелите. Човекът трябва да има възможност да се сблъска с лъжата, за да стигне самостоятелно до истината. Той трябва да си извоюва истината като самостоятелно същество, затова Ариман трябва да съществува там. Човекът трябва да устои на Ариман и да продължи по пътя към истината. Чрез това той става самостоятелно същество, в което съществува чувството за истината. Най-висшите мирови водачи са устроили нещата така, че техните опоненти Луцифер и Ариман да не се разпростират прекалено нашироко. Те са тук, за да потикват хората заради тяхната свобода и развитието на съзнанието им към нечисти пориви, страсти и погрешни съждения, които обаче се уравняват в течение на кармата и не могат да увредят земната мисия. Това принадлежи към най-хубавите и най-дълбоките възгледи, до които човекът може да достигне чрез окултното обучение и езотериката, а именно да разбере, че всичко погрешно и лошо накрая наистина ще може да се преобрази в добро.

Близко е въпросът, който всъщност може да постави всеки: Без да се имат предвид тези обстоятелства, има ли основание защо човекът преминава през всичките възплъщения и едва чрез различните заблуждения трябва да стигне до съвършенството? Да, има основание. Ще доведе много далеч да покажем, че човекът е станал чрез предишните земни животи такъв, че той може да стигне до съвършенството само постепенно. Сега той е самостоятелен само по отношение на съзнателната душа. Но ще дойде време, когато, въпреки склонността си към заблуждения, човекът ще има твърда насока за действията си. Ако хората днес изобщо не биха я имали, те

биха се намирали в непрекъснати раздори и кавги. Човечеството днес е узряло да си спечели свободата за съзнателната душа, но хората още не са зрели по отношение на разсъдъчно-чувстващата и сетивно-чувстващата душа. Напредъкът се поражда, когато развитието не протича напълно праволинейно. При всички култури можем да видим как някои души се развиват предварително, поемат водачеството, предварително правят това, което други души могат да си усвоят едва в по-късни времена. Днес човешките души са зрели да станат свободни само по отношение на съзнателната душа. Но душевната мъдрост постепенно води дотам също и разсъдъчно-чувстващата и сетивно-чувстващата душа да станат свободни и да се изолират, така че човекът да не се нуждае повече да поглежда към традицията, за да открие доброто, а импулсът към доброто да протича от неговата собствена душа. Това е необходимата интерпретация на думите на апостол Павел²³: «Не аз, а Христос в мен». Когато Христос живее в хората, те ще могат да се чувстват свободни също и по отношение на разсъдъчно-чувстващата и сетивно-чувстващата душа. Хората вече са стигнали до определена липса на страсти при най-тривиалните логически неща, при математиката. Там страстите са така далеч от човешките сърца, че хората могат да открият истината за себе си. Но за това, което се намира в разсъдъчно-чувстващата и сетивно-чувстващата душа, хората трябва да гласуват, те разглеждат гласуването като най-същественото, понеже там се намесват луциферични и ариманични сили.

Разбирате, че при едно изградено върху основата на духовната мъдрост движение, където следва да бъдат събудени, да станат самостоятелни по-дълбоките сили на човешката душа, те не бива само да са свързани с любопитство към духовните светове – това всъщност изобщо не бива да бъде импулс за духовно изследване, – а с чувството за отговорност. Чрез това движение ще бъде внесена в нашето време всяка

²³ Гал. 2, 20.

бъдеща способност на човека, ще се появи един бъдещ зародиш, който засега общо взето още не е узрял. Трябва да имаме това предвид и да сме наясно в духовното движение, че дори когато душата е хубава и симпатична, трябва добре да внимаваме, трябва да сме будни за заплашващите опасности и да събуждаме чувството за отговорност. Ако една незряла душа се занимава с духовни неща, съществува наистина опасност. Тази опасност не се забелязва от всеки. Който е навлязъл по-дълбоко в движението, знае и трябва да знае – ако не иска да се провали, да рухне под непоносимото – как винаги да бъде внимателен и да казва само това, което не веднъж или десет пъти, а сто пъти е преминало през душата му!

По отношение на духовното е трудно да се използват думите така, че да са адекватни. Сред антропософите трябва да се формира изискването към тези, които представят движението, те сериозно да се отнасят в този смисъл към истината. Не бива да се вярва, че като лектор човек може да застава всяка вечер просто така, без отново и отново да остави тези истини да преминат през душата му, за да се отпечатат истински до думата. Трудността, лежаща в това, да се отваря само устата за духовните истини, е едната. Другата е, че тези, които стоят в едно такова движение, по известен начин дори трябва да внимават това чувство да е налице при представянето на движението. Но и този, който не е така задълбочен, трябва да внимава душата му да не прекосява това или онова и човекът отново и отново трябва да запитва: «Дали съм достатъчно зрял да представям едно духовно движение? Не трябва ли така да се поставя в движението, че нещата от духовния свят изобщо още по-силно да действат върху мен?» Никой не бива да бъде обезсърчаван, но всеки трябва да събуди в себе си чувството: «Макар чрез натиска на традицията и възпитанието да съм направил това, което е добро и правилно, там съществува една граница, където при представянето на правилното стоят не само ангели, архангели и духове на личността, но също Луцифер и Ариман. Постоянно може да се наблюдава, че хората,

които са обичали истината, започват да лъжат, когато върху тях подействат духовнонаучните истини, понеже те не са си казвали достатъчно: «Преди всичко трябва да узрееш, трябва да оставиш да ти въздействат духовните истини, а не първо да говориш!» Трябва да осъзнаваме тази отговорност. Но би страхливост да кажем: «Тогава не искам да се намирам в духовното движение.» Не като се изплъзваме от задължението да сме предпазливи, се отнасяме по правилен начин, а като истински се съобразяваме с това задължение. С казаното е свързано много от това, което по всички времена е било знак на прогресивното духовно движение.

Съществуват великите светлини, които следва да подтикват хората напред. Но където има силни светлини, често има и силни сенки. Оттам произлизат не винаги неоправданите оплаквания срещу тези, които следва да свалят истините от духовния свят до физическия план. Във всяко такова движение до тези, които не са искали нищо друго освен да оставят надолу във физическия свят да потекат духовните истини, са се намирали и такива, които не са искали да упражняват самокритика, не са искали да овладеят високомерието и суетата си. Те са станали такива, както често ги виждаме сред духовните движения и за които трябва да кажем, че за съжаление външният свят не винаги може правилно да различава такива представители и истинските представители. Също и обратното става понякога. Точно нашето духовнонаучно движение би трябвало да призове хората към свободни преценки, би трябвало да отстрани всичко, което царува само като външна вяра в авторитета. Докато в Обществото царува още чувството, че става въпрос само за устата, чрез която се говори, дотогава нашият идеал още не е постигнат. Ние трябва да слушаме това, което тази уста говори, понеже нещата ни просветват, когато я слушаме с чувството за истината и непредубедената логика. Нашето движение е в най-висша степен подходящо да остави да покълва и да се развива свободната преценка на човека. Но в нашето време има силна склонност, която може да се

нарече удобство по отношение на вярата. Чрез удобството на вярването се създават големи пречки за духовнонаучното движение. Поради това, че нещо се вярва, защото този или онзи го казва, се забавя свободната преценка, свободният човешки душевен живот, самостоятелността и по отношение на разсъдъчно-чувстващата душа. Толкова е удобно да не се нуждаем да мислим, а да приемем някоя истина само защото този или онзи я е казал. Много по-удобно е да се вярва на личността, отколкото да проверим какво казва тя.

Често съм казвал, че сред духовното движение първоначално е възможно да се дадат само импулси. Но вземете всичко, което в историята например можем да намерим за Заратустра. Няма да бъде опровергано нищо от това, което тук се казва за Заратустра, само че ако наистина се вземе всичко. Може да бъде проверено и колкото по-строго се проверява, толкова по-приятно е за този, който по обективен начин иска да представи духовното движение. Волята за проверка е това, което той желае. Но е безкрайно по-удобно да се вярва, просто човек да се позове, че това е казано от този или онзи ясновидец. Това е опасност за истинския или така наречения ясновидец, ако той още не е наистина сигурен. Изкушаващо е да се каже нещо, в което хората вярват. Той лесно се подхлъзва в това, в което човек изобщо може лесно да се подхлъзне, когато се касае за изкачването в надсетивния свят. Човек се изкачва нагоре в един свят, където не може така лесно да се контролира, както във физическия свят. Ако човек иска да контролира с разума, че на граничните области се намесват ангели и архангели, е необходимо твърде много, за да се провери. При вярването често зависи само от впечатлението, което човек получава от човека. Колко лесно хората се повлияват по отношение на вярата, се вижда при масовите внушения.

Масовото внушение е нещо, за което най-добрите открития ще могат да бъдат направени едва в бъдещето. В предишни времена е било различно, понеже съзнателната душа още не е била така свободна. Днес човекът стои в процеса на освобож-

даването на съзнателната душа, но пък стои още изцяло вътре в несвободата на разсъдъчно-чувстващата душа. Чрез какво се внушава? Не само чрез това, което е симпатично или несимпатично при някоя личност, но също чрез това, че например някой е поел службата да се грижи за пет деца и вярва, че е длъжен да остане на тази служба. Хората днес предпочитат по-често да слушат всичко, което се сваля от надсетивния свят по шарлатански начин, отколкото това, което почива на солидно задълбочено изследване. Защото първото има две свойства. Първо то е невероятно тривиално. Например това, което казват медиумите, най-често е нещо, което въпросният човек сам би могъл да го помисли, но то се прави вероятно за човека по начина, по който му се поднася. Тогава човекът вярва, че нещо се случва от духовния свят. Тези неща са приятни за човека точно чрез своята тривиалност. Или те имат другото свойство, че са неразбираеми, че изобщо никой не може да разбере нещо от тях. Нещата, които са особено неразбираеми, често се смятат за особено мистични. В граничните области между надсетивното и сетивното шарлатанското може да бъде смесвано с това, което почива на сериозно изследване. Трябва да се подчертае, че само този изпълнява своя дълг, който е буден по отношение на собствената си душа, който внимава за всичко, което инстинктите могат да замъглят така, че ние да вярваме, че насърчаваме делата на човечеството, докато насърчаваме само своите собствени дела, или че в това, което говорим, незабележимо се намесва неистината, лъжата, изкушението на Ариман.

Само който постоянно е буден по отношение на всичко това, само който винаги си казва: «участваш ли в едно духовно движение, има голяма опасност да станеш суетен и високомерен», само той може да прогресира. Това е саморазбиращо се. Не за това може да се обвинява човекът, а само тогава, когато въпросният човек не върши нищо, за да потисне тези качества. Едно чудовищно изкушение се появява човек да не се придържа напълно към истината, когато има работа с хора, които му

вярват. На хората може да им се каже всичко възможно, ако те вярват в авторитета. Тогава е лесно. Не бива да се обвинява никой затова, че при приближаването му към духовния свят в него се появява лъжливостта, но това не бива да го извинява пред самия себе си, а той трябва да вземе всички мерки да го изхвърли от душата си. Това е смисълът на «опознай себе си». Човек трябва да търси самотните часове, когато стига дотам да си каже: «Тук отново има опасност, бъди внимателен.» Ако тези самотни часове липсват, ако на някого му е неприятно да си признае нещо не добро, ако те не са изходната точка за борбата с грешките с всички сили, тогава човек е на неправилния път, тогава той започва да се търкаля назад, вместо да се изкачва нагоре.

Това са неща, на които трябва да обърнем внимание, когато искаме да опознаем нашето отношение към окултното изследване, към изследването, което е най-висшият дар на милостта, който се излива във физическия свят от духовните светове, към които трябва да изпитваме най-голямото чувство за отговорност.

Задължението да се навлезе в духовния свят с една част от човечеството, защото само така е възможен напредъкът, и същевременно чувството за отговорност, чувството, че е задължение, когато веднъж съм опознал нещата, да участвам в тях, трябва винаги да са будни в нас. Често представителите на науката за духа се обвиняват, че не представят достатъчно морални разглеждания. Те често се правят, също както и днес, за да е възможно в хода на нашето духовно движение, чрез което ще бъдем доведени до духовните източници, да чуем също за импулсите, идващи от тези духовни източници.

ОТНОШЕНИЕТО
НА ЧОВЕШКИТЕ СЪСТАВНИ СЪЩНОСТИ
КЪМ РАЗВИТИЕТО НА ЧОВЕЧЕСТВОТО
И ЗА ЖИЗНЕНИЯ ПЪТ
НА БОЖИЯ СИН И ЧОВЕШКИЯ СИН

Мюнхен, 11 февруари 1911 г.

В хода на нашите духовнонаучни занимания първо ще се запознаем с така нареченото разчленяване на човешката природа и тогава при човека ще различаваме неговото физическо, етерно, астрално тяло, аза и т.н. Може на много хора да изглежда така, сякаш когато само знаем, че човекът се състои от тези съставни части, вече сме схванали донякъде същността на човека. И много хора вярват, че познават най-същественото от човека, когато могат да изброят тези различни човешки същности, в най-добрия случай знаят още как става това или онова при преминаването през различните възплъщения. В действителност, от една страна, при разглеждането на човека наистина е необходимо да се тръгне от човешките съставни части, но после трябва да сме наясно, че когато сме се запознали с тях, с това е направено само нещо много временно. Защото изобщо не става въпрос за това, че човекът се състои от тези седем или девет съставни части, а важното е отношението между различните съставни части на човека, как те се отнасят една към друга.

Това съотношение обаче съвсем не е нещо еднакво за всички хора и всички времена, то е различно и преди всичко се променя в течението на епохите на човешкото развитие, така че можем да кажем, че когато разглеждаме човечеството в миналото, в един период от четири до пет хиляди години, тези съставни части са били свързани по по-различен начин, отколкото е днес, и в бъдеще те ще са свързани съвсем различно. Видът на съотношението на съставните части на човека се променя в течение на времето.

Постоянното въплъщаване на човека в последователните инкарнации има своето особено значение чрез това, че докато човекът преминава през своето индивидуално развитие на Земята от въплъщение на въплъщение, този комплекс от физическо, етерно и астрално тяло се развива в съотношенията на тези съставни части така, че при всяко ново въплъщение човекът среща нова структура. И с всяко ново съотношение той винаги изживява нещо ново. Можем да сравним старите времена с нашето време в едно отношение и тогава ще разберем какво се има предвид.

Когато разгледаме хората, като обърнем поглед назад към египетската култура през 4-то и 5-то хилядолетие и разгледаме хората, ще видим, че връзката между физическото, етерното и астралното тяло при тях е много по-хлабава, отколкото е днес. През тези времена астралното и етерното тяло са по-слабо свързани с физическото тяло, отколкото е сега, и тенденцията на нашето сегашно развитие е астралното и етерното тяло все повече, все по-здраво да се стремят да се свържат с физическото тяло на човека. Това е много важно, защото след като с напредващото човешко развитие в бъдеще астралното и етерното тяло ще имат тенденцията все повече да се свързват с физическото тяло, от страна на душата си човекът няма вече да има същото влияние върху физическото си тяло, както го е имал в древни времена. В древни времена астралното и етерното тяло са били по-свободни, в тях не са действали така енергично законите на физическото тяло, както е днес. Когато в древни времена човекът е изпитвал някакво чувство, схващал е някаква идея, силата на това чувство, на тази идея бързо се е предавала на астралното и етерното тяло и оттам, понеже човекът е бил господар на своето етерно и астрално тяло, той е бил в състояние от страна на душата да овладее физическото си тяло. Тази възможност да се овладява физическото тяло от душата, все повече намалява, понеже астралното и етерното тяло все повече навлизат във физическото тяло. Но има и друго следствие, а именно че в течение на времената

поради своята природа човекът ще става все по-недостъпен за силите и властите, които му въздействат от духовния свят. Затова в древни времена имаме същевременно една естествена инспирация и имагинация, едно древно ясновидство, понеже етерното и астралното тяло са били по-свободни при човека на древните времена. И в тези свободни астрално и етерно тяло, са се втичали силите на надчовешките йерархии и са могли да въздействат на етерното и астралното тяло. В процеса на развитието на човечеството физическото тяло откъсва етерното и астралното тяло от същинската душевност на човека, претендира за тях и следствието е, че директното влияние от духовните светове все повече намалява, все по-малко може да навлезе в етерното и в астралното тяло на човека.

Това можем сами да го проследим във външната фигура на човека. Ако погледнем далеч назад, да речем, към египетското човечество, ще видим, че както човекът е бил устроен в душата си, когато е имал едни или други страсти и нагони, това е продължавало да действа в астралното и етерното тяло и те са отпечатвали тези нагони и страсти във физическото тяло. Затова в много стари времена от египетската култура, но изобщо по време на древните култури, външността на човека е била един вид отпечатък на душевността му. По челото, по физиономията е било възможно да се прочете какво е живяло в душата му. Било е един вид пълна аналогия между физическата външност и душевността. По-късно идва времето на гръцко-латинската култура, идва особеността, която виждаме в средата на следатлантския период в гръцкия народ. В средата на този период силите на духовния свят общо взето протичат към душата и се отпечатват в плътта. Оттам произлиза особената хармония при гърците между външното тяло, красотата на външното тяло и красотата на душата. На тази красива душа, понеже е била свободна от физическото тяло, била е способна да се отваря нагоре към йерархиите, те са изпращали своите сили. Това се отпечатвало във физическото тяло и поради това цялото физическо тяло на гърците било израз

на красивата душа. Така виждаме, че през гръцката епоха в човешкото тяло във висша степен се отпечатва нещо надчовешко, нещо общочовешко.

В бъдеще – и това е най-важното, което трябва да запишем в душата си – ще бъде съвсем различно. В бъдеще физическото тяло на човека ще бъде по-взискателно, ще окове астралното и етерното тяло към себе си и само поради това, че човекът съзнателно ще може да се доближава до духовния свят, той ще приема идеите, понятията и чувствата на духовния свят, както сега започваме да го правим в духовните движения. Така човекът ще може сам да развива мощните сили, които преди са били вливани във физическото и астралното му тяло от йерархиите. И ако в бъдеще човекът иска да остане господар на физическото си тяло, той може да черпи по съзнателен начин мощни сили от духовния свят, за да преодолее противодействащите силови маси на етерното тяло, което е обвързано с физическото тяло.

Следователно можем да кажем, че в древните предхристиянски времена на хората естествено им е била давана възможността да действат във физическото тяло. В бъдеще тази възможност ще бъде давана на човека само ако той прави нещо за това. Но в бъдеще ще става все по-ясно, че между хората ясно ще се появи разлика между тези, които се съпротивляват срещу духовните идеи и познания, и тези, които с готовност, волево и инстинктивно стигат до духовните познания. Знаем, че днес последните са още малка групичка. Но това разделение ще се извърши между хората, като ще има хора, които все повече ще се съпротивляват от омраза и отвращение към духовността, и такива, които волево, първоначално изхождайки от определен инстинкт, ще се свържат с духовните движения. На хората, които ще се съпротивляват, все повече ще им бъде изписано на лицето. Те ще показват, че нямат власт над своите жестове, над своето тяло, че физическото в тях навсякъде е по-силно, отколкото са те самите. При хора, които стигат до духовните истини, винаги ще се вижда, че те получават все

по-мощни сили, за да преодолеят съпротивляващото се физическо тяло.

Това ще се прояви така, че по отношение на външното формиране и развитие на хората ще се видят съвсем други неща, отколкото в древните времена. Ако вземем за пример египтяните, каквито те са били преди четири-пет хилядолетия преди Хр., можем да видим при новороденото дете, че то не е изглеждало напълно по човешки. Изглеждало е, като че ли ангел е слязъл от духовния свят и е получил своята мека, духовна телесна форма, непосредствено проявяваща се във физическото. И колкото повече то израствало, толкова ставало все по-човешко. То се е развивало надолу до своята човешка форма.

По-голямо съответствие между първоначалната и по-късната възраст е имало при гърците. Общият израз на човешката форма се е виждал още в началната възраст и тя се е запазвала. Затова с право гръцкият народ се е приемал като един вид детски народ. В бъдеще все повече ще се проявяват фактите, че човекът, по-точно значимият човек ще бъде грозен като малко дете след раждането, истински грозен в смисъла на гръцкия идеал за красота. Но колкото повече човекът се запознава с духовните идеи, толкова повече неговият образ и фигура ще получават нещо характерно. Грозните, първоначално размити, неопределени черти на детето ще се преобразуват така, че по чертите на лицето ще се вижда, че те са израз на идеи и понятия от духовния свят. Все повече ще става така.

Това, което ще настъпи при външния вид на човечеството, постепенно се проявява в изкуството. В действителност субстанцията за човечеството, което ще съществува в бъдеще, е взета, така да се каже, от европейските народи, докато субстанцията за човечеството, което е имало старото господство над физическото тяло, е произлязла от Юг. Така и в изкуството, в гръцкото изкуство имаме израз на общо красивия човек. Дори в образите на боговете гъркът влага образа на красивия човек и това продължава до ренесанса на европейския Юг.

Сравнете една Мадона на Рафаел с някоя от Север и ще

видите, че изкуството предварително показва какво ще се случи. Там имате повече характерния образ, преобладава характерното. Ехото на гръцкото изкуство е действало така, като че ли красотата е съществувала без неговото участие. Една силна вътрешност, една мощна душевност е това, от което човечеството ще зависи в близкото бъдеще. Ние се движим към такава епоха и точно тези факти трябва да ги свържем с другите, а именно с различните съставни същности на човека, които имат различни съотношения една към друга през различните епохи на развитието на човечеството. Преди те са били по-слабо свързани, а сега долните все повече се стремят да се доближат тясно една до друга.

Някои неща са свързани с факта, който внимателният наблюдател може да забележи, например невъзможността на някои хора да схванат понятия, съответстващи на фактите в света. Днес има вече много хора, при които вгълпените им някога понятия стоят толкова здраво в тях, че им е изобщо невъзможно да поемат по-късно още някое ново понятие. Откъде идва това? Едно етерно тяло, което е по-слабо свързано с физическото тяло, винаги може да приема нови понятия, понеже е еластично. Едно етерно тяло, което е здраво свързано с физическото тяло, научава известен брой понятия и тогава физическото тяло получава определена форма, която налага над етерното тяло. Стига се дотам, че в нашите образовани и научни кръгове днес много личности не могат в по-късна възраст да променят повече това, което са отпечатали в мозъка си, и са твърди и неподвижни, не са гъвкави по отношение на своите понятия. Тяхното етерно тяло не може да се откъсне навън, не може да бъде освободено от физическото тяло. Тогава само силата, мощта и проникновението на духовните понятия и идеи могат да направят възможно човекът да преодолее тази тенденция. Защото тук човекът чрез себе си трябва да преодолее една космическа тенденция. Това е именно мисията на човека, че той трябва да преодолее една космическа тенденция чрез самия себе си.

Можем да изясним същественото с едно сравнение. Представете си едно растение, което е проникнато с течност и поради това е свежо и зелено. Представете си като влажност етерното тяло, а под останалото – физическото тяло на човека. Това физическо тяло на човека става мощно, чрез това, че привлича към себе си етерното и астралното тяло, то получава надмошцие. Поради това етерното и астралното тяло стават безсилни, както е растението, когато му е извлечена влажността, и то изсъхва, става твърдо. Физическото тяло на човека започва постепенно да се втвърдява, понеже силите на етерното и на астралното тяло обедняват. Един мозък, който е вцепенен, може да поеме само малко понятия, той остава при своите понятия. Ние трябва да оживим нашите астрално и етерно тяло чрез приемането на духовни идеи и понятия.

Така виждаме, че при духовните движения на настоящето се касае за една необходимост, лежаща в мисията на човека за бъдещето, нещо, което е също така необходимо като някои събития, които се случват при човешкия род без участието на човека. Срещу такива истини още дълго време ще има бурна съпротива, но цялото това настръхване няма да помогне. Според начина на протичането на културния живот, който все повече ще се проявява в близките времена, човекът ще узнае, че нещата са такива. Фактите ще го докажат на хората.

Не само за цялото човешко развитие е така, че това съотношение на отделните съставни същности на човека ще се промени, но също и за отделния човешки живот. В никакъв случай не е същото съотношение между етерното, астралното тяло и аза за развитието в първата фаза на детството и в по-късна възраст. И при самия човек в отделното човешко развитие трябва да имаме предвид, че съотношението се променя. Като много важно време в протичането на отделния човешки живот имаме времето, което обхваща приблизително трите първи години от живота. Тогава общо взето всеки човек е съвсем друго същество, отколкото ще бъде по-късно. Знаем, че тези три първоначални години и по-късното време строго се различават

едно от друго поради два факта.

Единият е, че човекът учи чак след изтичането на това време да схваща аза, да казва за себе си аз, да разбира своята азовост. Другото е, че когато по-късно човекът си спомня миналото, той стига назад до този момент, който отделя това време от по-късното. Никой човек в нормално състояние не познава нещо, случило се преди този момент. В известно отношение тогава човекът е съвсем друго същество.

И колкото и невероятни детинщини да казват днешните психолози, ние трябва да се придържаме към това познание, че човекът действително стига до осъзнаването на своята азовост едва след изтичането на това време. Днес има дори психологии, в които може да се прочете, че човекът се учи първо да мисли и тогава да говори. Такива глупости, каквито днес се пишат в популярните психологически произведения, са възможни само в една епоха, в която хората, които на официалните постове днес се занимават с психология, се приемат за сериозни учени. Този факт принадлежи към най-важното, именно че трябва да схванем това разделяне на първите години от живота от по-късните и, така да се каже, през първите години от живота трябва да разглеждаме човека като съвсем друго същество, отколкото той е по-късно. По-късно в живота се проявява азът на човека, това, с което е свързано всичко. Но никой човек не бива да твърди, че този аз преди това е бездеен. Той естествено не бездейства. Той не се ражда първо през третата година. Той е налице, но има друга задача, а не да навлиза в дейността на съзнанието.

Каква задача има той? Тя представлява най-важния духовен фактор при изграждането на трите обвивки на детето – астралното, етерното и физическото тяло. Физическата обвивка на мозъка постоянно се преобразува. Азът постоянно участва в тази работа. Той не може да стане съзнателен, понеже има съвсем друга задача. Той трябва първо да формира инструментa на съзнанието. Същото, което по-късно става съзнателно, работи първо върху нашия физически мозък в първите години

от живота ни. Така да се каже, става само промяна на задачата на аза. Първо той работи върху нас, след това в нас. Той наистина е един скулптор и е неописуемо много това, което този аз извършва при формирането на физическия мозък. Един велик скулптор е този аз.

Но кой му дава силата? Той има тази сила, защото в първите три години от живота на детето в аза се вливат силите на най-близката йерархия, ангелите. Ангелите действително работят в човека чрез човешкия аз – не е образно казано, не е отражение, а действително е истина, – т.е. работи едно същество от ангелската йерархия. Това същество работи в аза и чрез аза върху човека, като скулптурно го изгражда. Изглежда, като че ли през човека протича целият поток на духовния живот, като че ли той се издига до по-висшите йерархии и там силите на висшите йерархии се вливат в него. В момента, когато той се учи да казва аз, като че ли нещо от силата бива отделено, като че ли човекът бива призван да върши нещо от това, което ангелът е извършвал до този момент.

Но с това в първите години от живота на човека действително имаме дадено нещо, което ни изглежда като последния отзвук на съществуването в определена степен през целия човешки живот още по време на първия период от следатлантското време. Какъвто е човекът приблизително в първите детски години, той е бил почти през целия си живот, поне през първата половина от живота си непосредствено след голямата атлантска катастрофа. Това можем ясно да го видим в първата староиндийска култура. Най-детинските хора през първата староиндийска култура са били великите учители на индийския народ, свещените риши. Често съм насочвал вниманието ви към тях.

Ако си ги представим подобни на днешните учени, много ще сгрешим. Ако един съвременен човек би ги срещнал, той изобщо не би ги приел за издигнати хора. Те биха му изглеждали като детински наивни селяни. Такава детинщина, каквата е имало при свещените риши, днес може би изобщо не същест-

вува. Но когато е настъпвало времето им, те са говорили чрез това, което е протичало като поток инспирации, и са казвали неща, представляващи тайните на висшите светове, понеже през целия си живот те не са произнесли думата *аз* в смисъла на днешните хора. Те никога не са казвали аз. Те се различават от детето по това, че детето има примитивно мислене. Но под същата форма на душевния живот са навлизали най-висшите съкровища на мъдростта, както ако днес едно дете в първите три години би изговорило най-великата мъдрост. Всъщност то не я казва, но може би само за една част от хората не я казва. Може би ще позволите да ви припомня, че често съм казвал, че може би и най-мъдрият може най-много да научи от детето. И ако действително този човек, който може сам да възприема в духовните светове, има пред себе си детето с потока, който се издига до духовни свят, тогава ще изглежда – извинете за тривиалния израз, – като че ли човекът, който може да възприема в духовните светове, има в детето нещо като телефонна връзка с духовните светове. Чрез детето говори духовният свят. Хората само че не знаят. Най-мъдрият може най-много да научи от детето. Детето не говори самó, а ангелът говори от детето.

Но как се отнася цялата конституция на човека спрямо по-късния живот тогава, когато неговият аз не е само четвъртата съставна част, а същевременно най-долната част от един ангел? Ние представихме съставните части на ангела през това време, представихме детския аз като най-долната съставна част на ангела. Съотношенията между съставните части са съвсем различни от по-късно. Как се променя по-късно това съотношение при човека? Какво се случва по-късно? Като че ли живият поток пресъхва, човекът изгубва живата връзка с духовния свят. През тези първи години от живота най-силно се забелязват силите, които той си е донесъл от предишните инкарнации. Тогава сърцевината на същността на духовните части работи най-интензивно да формира тялото така, че да е подходящо за въплътяването. Как се отнася към това по-късното нормално съзнание? Така, че днес човекът няма повече

онова тяло, онова етерно тяло и неговата връзка с физическото тяло, както е било при свещените риши. Тогава през целия живот е оставало онова наследено съотношение между етерното и астралното тяло, което е правило възможно азът пластично да работи върху външните обвивки на човека. Днес ние наследяваме с раждането вече едно така сгъстено и претенциозно физическо тяло, че от този аз може да бъде извършена само минимална част от работата, която той е извършвал преди. Нашето физическо тяло не е пригодено вече за това, което сме през първите три години. Ние наследяваме онова физическо тяло, от което се нуждаем за по-късната ни възраст, и то не е способно да насочи очите си нагоре към духовните светове. Детето не знае какво протича надолу, а заобикалящите го хора знаят още по-малко, защото физическото тяло се е променило, то е станало по-гъсто и по-сухо. Ние се раждаме с една душа, която през първите три години още навлиза в духовните светове, но с едно тяло, което е призвано през целия ни останал живот да развива съзнанието, в което живее азът. Ако не бихме имали това гъсто физическо тяло, бихме останали като деца по отношение на днешния цикъл на развитието на човечеството. Но тъй като го имаме, взаимният живот с духовния свят не може да стигне до пълното съзнание през първите три години от живота ни.

Какво трябва да настъпи сега в хода на развитието на човечеството? Какво е единствено здравословното? Най-лесно можем да покажем тази здравословност, когато употребим двете понятия на древното време за тези два човека, които живеят в нас. Единият човек е духовно-душевният през първите три детски години, който не съответства вече напълно на външния човек, но не може да развие азово съзнание. В древни времена този човек е бил наричан божия син. А този, който днес има своето физическо тяло така, че в него да може да живее азовото съзнание, е бил означаван като човешкия син. Така че божият син живее в човешкия син. Днес е така, че божият син не може да бъде съзнателен в човешкия син, а първо след-

ва да бъде отделен, когато днешното азово съзнание трябва да се появи. Но задачата на човека е така да преизгради чрез съзнателното приемане на духовния свят външните обвивки, т.е. човешкия син, така да го преодолее и да се превърне в негов господар, че постепенно човешкият син отново да бъде напълно проникнат от божия син. Когато Земята стигне до края на своето развитие, човекът съзнателно трябва да е направил от детството си това, което повече не може да прави несъзнателно след първите детски години.

Със своята божествена същност човекът трябва изцяло да проникне своя човешки син. Какво трябва напълно да проникне човека и да се влее в него, какво трябва да се влее във всички членове на физическото, етерното и астралното тяло, за да може човекът да проникне целия си човешки син с целия божи син? Тук трябва напълно съзнателно да бъде проникнато от аза това, което живее в трите първи години от живота, да проникне в целия човек, да се влее в него.

Да предположим, че пред нас би се представило като пример на това, което човекът следва да стане, едно същество като един идеал. Какво трябва да се изпълни при това същество? Това, което се намира като душа в това същество, не ни е потребно, то не може да проникне външните обвивки. Един обикновен човек с днешното развитие не би бил човешкият земен идеал, не би могъл да го представя. Би трябвало да изтръгнем, така да се каже, душата, да имаме пред нас човека, както като човешки син той е изтръгнал душата, и да потопим в този човек една душа, като душата, която съществува през първите три години от живота, само че да я проникнем с пълното азово съзнание. По никакъв друг начин не бихме могли да поставим пред себе си един идеал на земното развитие освен ако изтръгнем душата на един човек и му всадим една душа, каквато е през първите три години от живота, но тази детска душа би трябвало да има пълното азово съзнание. Нея трябва да му всадим. И колко дълго време една такава душа би могла да изтърпи да се намира в един физически човешки

живот? Човешкото тяло може да носи такава душа само три години, тогава то трябва да пороби една такава душа. Следователно при един такъв човек физическото тяло трябва след три години да бъде разрушено. Цялата карма на Земята е трябвало да бъде така устроена, че физическото тяло да се разруши след три години. Защото при човека, какъвто той е днес, е така, че това, което живее през трите години, ще бъде поробено. Ако то обаче остане, трябва да стане обратното, то да пороби физическото тяло и да го разруши. Следователно един идеал, какъвто отговаря на човешката земна мисия би се изпълнил само ако в един човек физическото, етерното и астралното тяло останат сами за себе си, като обикновената душевност бъде изтръгната, и в тях се потопа душевността на първите три години, но с пълното азово съзнание. Тогава душата ще разруши човешкото тяло, но по време на тези години той ще представлява пълен пример за това, което човекът може да постигне.

Този идеал е Христовият идеал и това, което става при Кръщението в река Йордан, е реално описано. Действително това, което трябва да разберем като човешкия идеал, е било поставено пред земното човечество. Не може да бъде нещо друго. Каквото тук разбираме, се е случило. Случило се е, че чрез Кръщението в река Йордан душата, с която сме свързани по време на първите ни три детски години, но напълно проникната от човешкия аз в пълна взаимовръзка с духовния свят, е проникнала в едно човешко тяло, напуснато от предишната си душа, и след три години тази душа от духовните светове е разрушила телата (обвивките). Така в първите три детски години имаме слабо отражение, съвсем елементарно отражение пред нас на това, което като Христова същност е живяло на Земята в продължение на три години в тялото на Исус. И когато се опитваме да изградим една такава човешка същност в самите нас, която е като детската душа, но напълно проникната от цялото съдържание на духовния свят, тогава имаме представа за онази азовост, онази Христовост, за която апостол Павел говори, когато поставя пред хората изискването «не аз, а Христос

в мен», т.е. тази проникната с пълната азовост детска душа. Чрез това човекът става такъв, че може да проникне своя човешки син със своя божи син и да бъде в състояние да изпълни своя земен идеал, да преодолее всяка външна същност и отново да възстанови взаимовръзката с духовния свят.

Но какви трябва да станем? Всеки израз в религиозните документи е многозначителен. Ние трябва да станем като децата²⁴, ако искаме да прозираме в царствата на небето, но с пълната зрялост на аза. Това ни предстои до времето, когато Земята ще е изпълнила своята мисия. Има нещо, което може много особено да ни докосне, когато, така да се каже, от една страна, поглеждаме как физическото ни тяло върви всъщност към изсъхване, от друга страна, то може да бъде одухотворено, когато преодолее това, което се насочва към изсъхването в бъдещето.

Изхождайки от духовните светове, вътрешността трябва да стане така силна, че противопоставящата се външност да се нагоди към нейния характер. С това стоим като хора в съзвучие с нашето земно развитие. Науката за духа ни казва относно нашата Земя, че от дълго време ние сме преминали момента, когато минералното царство, образуващо почвата от гранита през гнайса и слюдата до плодородната почва, е имало свежите си изграждащи сили и всичко това вече се намира в непрекъснат разрушителен процес. Ние не вървим по една новообразувана почва, но понеже Земята е преминала средата на своето развитие, вървим по една почва, която вече е започнала да се разпада, която бива разрушавана. С нашето изграждане ние се намираме в хармония с изграждането на нашата планета. Ние имаме едно физическо тяло в нас, което постепенно изсъхва и което ние преодоляваме, но ние имаме и в почвата нещо, което се намира в разрушение и както се образуват долините и планините, това е разрушение на земната кора.

Духовната наука ни казва: Ти вървиш по една разрушава-

²⁴ Матей, 18, 3.

ща се Земя. Когато се изкачваш в планината, трябва да съзнаваш, че там нещо е разбито, разчупено и че пукнатината не е изграждащ процес. Ние се намираме след средата на земното развитие от средата на атлантическата епоха насам. Оттогава се намираме върху една разрушена планета, която някога ще отпадне като труп от нас. Един от най-хубавите примери как духовното познание стои в пълно съзвучие с истинската наука на съвремието. Защото антропософите трябва да се научат да различават това, което е истинска наука от това, което днес се представя като наука чрез безброй популярни публикации, но не е нищо друго освен сбор от предразсъдъци и др.п. Когато човек стигне до истинските извори на отделните науки, разбира, че духовното познание се намира в пълно съзвучие с науката. Тук имаме един от най-хубавите примери. Защото няма по-задълбочен геолог от *Едуард Зюс*²⁵ и сигурно е правилно, когато един друг геолог казва, че производението на Зюс «Лицето на Земята» е най-геоложката епопея на Земята, която особено грижливо е изработена. В тази книга като в едно монументално произведение може да се намери това, което днес напълно предпазливо и без да се влияе от теории, въз основа на геоложките факти човек може да твърди: Зюс изследва не както дори *Бух*²⁶ или *Хумболд*²⁷ го правят, според предварително схванати идеи, а просто според реалните факти. И тук интересното е какво казва Зюс за същинското изграждане на земната почва,

²⁵ *Едуард Зюс*, 1831-1914, геолог, палеонтолог, професор във Виена, президент на Виенската академия, 1873-1896, делегат в държавния съвет. Виена му дължи първия водопровод на планинска изворна вода.

²⁶ *Леополд фон Бух*, 1774-1853, създава учението, че планините са се породили чрез внезапно издигане на почвата, в следствие на действащата вътре в земята огнена дейност (плутонизъм). «Събрани произведения», издадени от Евалд, Рот, Ек, Дамес, 4 тома, Берлин 1867-1885 г.

²⁷ *Александър фон Хумболд*, (1769-1859). Среца Бух по време на следването си в Минно-геоложкия институт Фрайбург 1791 г. Остава приятел с него и се присъединява към възгледите на Бух за образуването на земната повърхност. «Събрани съчинения» 12 тома Щутгарт 1889, 15 тома, 1903-1920 г.

изхождайки от грижливо изследвани факти. За него изграждането на земната почва е действително точно това, което за духовната наука представлява днешната земна почва, само че той не знае за духовната наука, а извежда своите заключения от чистите физически факти. За него долините са се породили чрез това, че определени сили са действали така, че скалният материал, камъните са се отронили, и чрез това се получава пропадането, вдълбочаването, докато остават някои възвишения и т.н. Всичко това се е образувало чрез свличане, пропадане, преобръщане, в което вече действат само разрушителните сили. Ще ви цитирам едно място от неговото голямо произведение. От него ще видите как това, при което имаме работа с истинска наука, се намира в съзвучие с духовното познание. На едно място на своето произведение²⁸ той казва: «Разрушението на земното кълбо става в наше присъствие. То, разбира се, е започнало преди дълго време и краткостта на живота на човешкия род ни кара да оставаме оптимисти. Следите се виждат не само високо в планините. Стотици големи блокове са пропаднали, на някои места са потънали много хиляди фута надолу, а изобщо не са се издигнали на повърхността, и само разнородността на скалите или мините издават съществуването на отцепването.»

Цитирам го само за да ви покажа как в смисъла на духовната мъдрост при нашата земна планета се вижда това изсъхване, развала и разрушение подобно на физическото тяло, Хората, които днес създават мирогледи, не изхождат от истинската наука. Защото много е необходимо дори само да се прочете огромното произведение на Едуард Зюс. Но това няма да помогне, ако човек не е запознат с цялата геоложка наука на съвременето, доколкото тя учи как да се чете такова произведение. Където човекът се занимава с истинските извори на науката, той навсякъде вижда абсолютните факти.

Тук обаче имаме една духовна наука и тя ни казва, че не-

²⁸ «Лицето на Земята», първи том, XII, глава «Континентите. Рухването на литосферата», стр. 778.

щата са такива – например относно напредъка на нашето земно развитие – че някога, преди да е имало организми, Земята не се е намирала в онова фантастично състояние, когато границът е бил огнено-течен, а цялата Земя е била пронизана от подобна дейност, каквато например има при човека, когато той мисли. Този разпадащ процес някога е започнал и чрез това стигаме дотам да кажем, че от земния организъм като дъжд се отделят навън химични вещества, които днес организъмът повече не съдържа, например веществата, от които се състои границът. Това някога е протичало надолу и главното са били тези разрушителни процеси, които заедно с химизма на Земята са предизвикали възможността да се породи границът като твърда майчина почва на Земята.

Но още тогава е започнал вече един разрушителен процес, а това, което е днес, е следствието. Нашите минерални процеси са следствието на онзи разрушителен процес, който продължава по права линия. Какво трябва да ни покаже истинската природна наука. Че винаги съществуват процеси, които трябва да са тук. Това се вижда навсякъде в истинската природна наука. Истинската природна наука никога не противоречи на това, за което настоява науката за духа, навсякъде има само потвърждение.

Такова потвърждение човекът ще намери и по отношение на реинкарнацията и кармата. Само че човечеството трябва да надмогне всичките теории, предразсъдъци и др.п. Навсякъде можем да си послужим с фактите, които са истински факти, а не хипотези като предположението, че някога е съществувало това, което геоложките теоретици си представят като състояние на Земята по времето на гранита, а да не говорим за философските теории на съвременното, в които имаме нещо, лишено от всичко духовно. Не бива да се оставим да ни импонират такива приказки, като например ако някой каже, че отделното човешко развитие, основаващо се на реинкарнацията и кармата, произлиза от безкрайността на духовното развитие. Възможно е някой човек днес да може да стане световно извес-

тен и да казва, че отделното човешко развитие произлиза от безкрайността на духовното развитие, което не е нищо друго освен празни приказки, дори и когато се оповестява като официална философия и е свързано с името Вунд²⁹. Тук се намираме наистина на границата между два духовни свята и това трябва да го осъзнаем. Единият е реалният свят – природната наука, доколкото почива върху факти, навсякъде потвърждавана от науката за духа. Другото са различните философски теории, хипотези и всякакви «остроумни» празни приказки за това, което би трябвало да лежи във външните процеси. Науката за духа наистина трябва строго да се отличава от тях. Тогава ще видим как ще става все по-възможно да се разбере, че това, което си усвоим чрез духовното познание – тази структура на човека и отношенията на отделните съставни части към различните епохи на развитието на човечеството и отделното човешко развитие, – дълбоко ни насочва към тайните на света и в едно правилно разглеждане на първите три години от детството е дадена първата степен, за да се опознае Мистериата на Голгота в нейната истина и да се разбере действително написаното: «Докато не станете като децата, няма да навлезете в царството небесно!»

²⁹ *Вилхелм Вунд*, 1832-1920, философ и психолог. Виж «Система на философията», 4-ти раздел; 2. Идеята за единичната душа; 3. Идеята за духовната общност, Лайпциг 1889 г.

МЪДРОСТ, БЛАГОЧЕСТИВОСТ И СИГУРНОСТ В ЖИВОТА

Базел, 23 февруари 1911 г.

Науката за духа дава сигурност и сила в живота, ако бъде правилно разбрана. Как тя може да подпомага в живота? Много хора вярват, че ако се научи нещо от тази област и се усвоят духовни познания, по-скоро пречи, отколкото да помага за един наистина добър човешки живот. За какво ни трябва всъщност толкова наука за духа, за какво трябва да учим толкова неща за развитието на Земята и на цялата планетна система? Ако човек се опита да потърси в себе си своя висш аз и чрез това да стане по-добър човек, така също ще стане най-добър теософ. Други, повече теоретично настроени духове, обичат да слушат как е устроен човекът, да упражняват своя интелект като учат как човечеството се е развило през различните културни периоди, да изброяват последователните периоди и когато научат тези неща, обичат да записват възможно накратко най-важните факти и да ги разпространяват като един вид катехизъм.

Двата възгледа в никакъв случай не отговарят на това, което науката за духа може да бъде за човека и което тя става за този, който точно чрез науката за духа успява по правилен начин да се постави в живота. Наистина е вярно, че ние се състоим от физическо, етерно, астрално тяло и аз.

Но ако някой вярва, че когато може да ги изброи, с това е постигнато нещо, той се заблуждава. Не се познава нищо повече от една схема. За човека се знае нещо едва тогава, когато едно такова знание може да се приложи в живота. А това не е възможно, ако човек не е наясно, че не е важно само да се познават имената на тези четири съставни части, а да се знае как тези четири части са свързани една с друга в човека. Дали в някой човек етерното тяло е свързано повече или по-малко с физическото, дали етерното и астралното тяло се стремят да се свържат по-тясно едно с друго, или са повече независими

едно от друго, това е важното. Ако насочим вниманието си към това, виждаме, че в хода на развитието на човечеството на Земята съотношението между тези същности на човека се променя. В миналото то е било различно и ще стане и в бъдеще различно от сега. Ако разгледаме древния египтянин през ранните хилядолетия на египетската култура, т.е. самия него в предишни инкарнации, виждаме в този древен египтянин един човек, при когото съотношението между физическото, етерното и астралното тяло е по-хлабаво. Разгледаме ли днешния човек, виждаме много по-интимно, компактно съотношение. А в бъдеще ще бъде така, че това съотношение ще става все по-компактно. Чрез това преминаването през различните културни периоди получава дълбок смисъл. Когато говорим, че човекът се възплътява толкова и толкова често, можем да запитаме защо той се възплътява отново? Затова че съотношението на обвивките на човешката същност постоянно се променя, ние винаги срещаме един друг вид външен човек. Като халдейци сме имали действително различно от днешното съотношение на съставните части на човешкия организъм и в бъдеще то отново ще бъде различно. Понеже имаме различни човешки обвивки, имаме и различни изживявания.

Важното е да си изграждаме по правилен начин представи как вътрешната същност на човека, която преминава от възплътчение на възплътчение, се отнася към това, с което се обличаме, с астралното, етерното и физическото тяло. Външната наука изследва само външните обвивки. Тя не знае нищо за по-дълбоките закони, които преминават от инкарнация на инкарнация. Но външната наука не познава и същинското дълбоко значение на законите на външните обвивки. В това можем да се убедим, когато разглеждаме такива съотношения, в които външната наука вярва, и такива, в които тя не вярва. Там е много интересно да видим, че науката дълго време е била склонна да приписва на човека свободна воля. Но аз съм посочвал, че по-новата наука просто отрича свободната воля. Тя се опира върху външното изследване. То ни показва хода на

външния живот. Чрез статистиката например може да се констатира колко самоубийства се случват в определена област. Може да се констатира известна редовност на самоубийствата. Статическите данни показват, че те се случват редовно. Толкова и толкова хора са осъдени да се самоубият. Как може да се говори за свободна воля? Може да се отиде още по-далеч и да се посочат методите на застраховането. То употребява форми за пресмятане колко хора от родените днес ще живеят след тридесет години. Следователно математически е определено колко хора от родените днес ще съществуват след тридесет години. Живот и смърт се определят от строги външни природни закони.

Това външната наука го признава. Но тя е принудена да признае и други неща. Вече се вижда, че се появяват факти, които ще принудят хората да мислят духовнонаучно. Науката общо взето не е склонна много бързо да приема нещо ново. Тук тя следва един своеобразен навик. Могат да се чуят големи декламации, че през «мрачното Средновековие» е имало хора, които са се противели на откритията на Коперник. Неговото учение е трябвало с голямо усилие да си пробие път срещу мракобесниците на тогавашното време. И тези, които най-много говорят за това, се държат точно така не само към науката за духа, а и към такива факти на науката, които принуждават нашето време да търси духовните закони. Един берлински лекар констатира например известни числови отношения в течението на живота. Този лекар, *Вилхелм Флис*³⁰ започва да отбелязва как в отделни семейства ражданията са свързани със смъртните случаи. Например в едно семейство в определен ден умира една жена. 1428 дни преди това е родено

30 *Вилхелм Флис*, 1858-1928, медик, става известен чрез своето учение за периодичността на живота. Главни трудове: «За протичането на живота», Йена 1906 г.; «За живота и смъртта», Йена 1909 г.; «Годината в живата природа», Йена 1918 г. Сравни лекцията, изнесена в Берлин на 9 ноември 1911 г., в «Човешката история в светлината на духовното изследване», Събр. съч. 61.

първото внуче на тази жена, 1428 дни след смъртта, второто внуче, така че тук имаме смъртта на бабата и симетрично преди и след нея се ражда по едно внуче. Не само това. В период от 7 пъти по 1428 след смъртта на тази личност се ражда едно правнуче. Когато се проследят тези неща, винаги се стига до определени числови отношения, които най-накрая по чуден начин установяват връзката на смъртта с ражданията. Флис е открил това в многобройни случаи.

Но науката днес изглежда още да не иска да го признае, то твърде много се отклонява от нейната насока. Дори подобрието на здравословните състояния подлежи на числови съотношения. Броят на смъртните случаи от туберкулоза в определен период, сравнен с броя на смъртните случаи десетилетия преди това, изглежда да е регулиран чрез определени числа. Лекарите казват, че са ограничили чрез хигиеничните мерки броя на болните. Флис показва, че това не може да се пресметне според аритметичните съотношения. Това е много неудобно за днешната наука, но тя ще бъде принудена да признае действието на една обективна аритметика. Тя отново ще стигне до старото изказване на Питагор, че числото е нещо, което владее всичко, което съществува и живее. Докато ние смятаме в душата си, висшите духове отдавна са пресметнали, за да вложат в течението на живота това, което отговаря на числата. Питагоровото изказване, че Бог упражнява математика, когато оставя животът да протича, изглежда отново да важи. Но чрез това, от друга страна, ще бъде подкрепено твърдението на външната наука, което отрича участие на душевността на човека в неговата съдба. Щом аритметично е установено кога трябва да умрем, щом раждане и смърт са така свързани, че отстоят едно от друго 7 пъти по 1428 дни, изглежда нашата душевност да е подвластна на външни насилствени отношения.

Изглежда, че трябва да се откажем да говорим за особени закони, които владеят нашата душевност. Но е възможно да приведем външни основания, които ни показват, че нещата не са съвсем такива. Когато така точно се пресметне, че на

едно място стават толкова и толкова самоубийства, или толкова и толкова кражби, това доказва ли, че човекът трябва да открадне? Според формулите за вероятността може да се изчисли, колко е вероятната дължина на човешкия живот. Но аз не вярвам, че някой човек ще признае, че трябва да умре точно на деня, изчислен от аритметиката. За вътрешната същност не произлиза нищо от тази закономерност на математическите формули.

Но как стоят нещата с доказателството на Флис, че са изминали 1428 дни между смъртен случай и две раждания? Това доказва ли нещо за вътрешната закономерност на нашата азовост? Не е така лесно да разберем какво е отношението на тази вътрешна същност спрямо външния ход на живота. Как това отговаря на факта, че ние следваме нашата карма, следваме нашия аз? Не е така лесно да се разбере. С една картина ще бъде илюстрирано. Наистина е възможно две събития, две течения, два факта, които се намират в отношения едно към друго, да протичат независими един от друг. Помислете, че когато искате да отидете оттук до Цюрих, пътувате с влака. Виждате кога тръгва влака първо от разписанието, което съдържа голямо количество числа. В известна степен вие сте вътрешно свързани с числата. Чувствате се зависими в това, което мислите, стремите си, изживявате го вътрешно от числата на разписанието. Но редом с поредицата факти, че можете да изучите разписанието, няма ли и свързани с душевното ви развитие факти, че искате да се качите във влака? Когато се изучава разписанието, никога не се разбира от числата дали сте добър или лош, мъдър или глупав. Както за нашата душевност не е съществено кое разписание е окачено там, точно така е съществено за кармата на нашия живот какви числени отношения се получават според изчисленията на Флис. Ние се включваме в потока на живота, който е управляван от закони, които нямат нищо общо с нашата вътрешна закономерност, освен това, което сами причиняваме. Ние трябва да решим да се качим във влака. Също е истина, че чрез вътрешните закони

на кармата трябва да определим да се включим в един поток на живота, който тогава се регулира чрез законите на аритмиката.

Защо се казват всички тези неща? Защото стремящият се към духа човек трябва да развива все повече чувството, че животът е сложен, че той е нещо, за което не бива да се вярва, че може да се обхване с най-удобните мисли. Някои хора много грешат, когато мислят, че целият живот може да бъде лесно разбран, когато са научили няколко изречения от науката за духа. Трябва да имаме волята да навлизаме все по-дълбоко в тези взаимовръзки. Трябва да почувстваме, че мислите, според които светът е диференциран, важат и за човека. Ако нямаше никаква връзка между външните закони и човешката карма, целият живот би се разпаднал.

Ще го покажем при два факта. В науката за духа се опитваме да поднесем възможно най-добри сравнения. В някои случаи числата на разписанието са свързани наистина с практическия живот. Ако никак не е свързано с разписанието дали изобщо ще пътуваме до Цюрих или не, ако съвсем не виждаме взаимната връзка, разписанието въпреки това е свързано с човешките отношения. Хората са го съставили така, че да отговаря в известна степен на жизнените условия. Следователно първоначално разписанието е общо взето съгласувано с човешките жизнени условия. Нещо подобно е в случая с нашата карма и течението на живота ни, който се регулира чрез това. Тук и съществата на висшите йерархии са определили «плана» според числовите отношения, които открива статистиката, когато ги изразява с редовните числа, така че те външно отговарят на общите човешки отношения. Когато хората отново се вплътят, един намира едно удобно, друг едно неудобно протичане на живота. Не във всички фамилии този закон се проявява така, че винаги едно внуче да бъде родено 1428 дни преди смъртта на бабата. Но когато размислим, че 1428 се дели на 28, т.е. 51 по 28 – тогава разбираме числовото отношение по-добре. При такова пресмятане не винаги ще

получим числото 1428, но наистина между смъртта на някой член от семейството и някое раждане по правило се получава кратно на 28. Умножителят може да е 13 или 17, или което и да е число, но 28 се намира вътре, то е редовно класирано, включено. Така според разписанието имаме възможността да се качим в различни влакове. И според нашата карма имаме възможността да подредим живота си удобно или неудобно.

Не казвам това, за да подчертая колко са сложни тези външни условия, а същевременно искам да посоча, че ние, хората, можем да извлечем от всички такива познания едно морално заключение. И то е това, което науката за духа ни дава като така безкрайно важното. Ние можем да кажем: «Аз стоя в този свят, откривам в него числовите отношения, които показват как е подреден външният ни живот. Дълги времена е било необходимо да протича човешкото културно развитие, за да се открие това. Но колко знаем всъщност за тази редовност?» И тук трябва да отговорим: «Ние знаем безкрайно малко. Бавно и постепенно сме проучили някои неща от божествената мъдрост. Но точно когато приемем най-хубавите и важните неща от мъдростта, те ни подканят към смирение. Те показват колко малко можем да обхванем живота с мислите, които имаме.» Това разглеждане е стимул да се стремим по-нататък към светлината.

Това морално чувство, това страхопочитание спрямо световната мъдрост е същото, което можем да постигнем и което ще ни направи по-добри хора. А чувството по отношение на мъдростта го спечелваме, то ни изпълва, когато опознаем, че тази мъдрост ни е била близка по време на живота ни между смъртта и новото раждане. Когато става необходимо да слезем за ново земно битие, ние избираме в кой влак да се качим, за да изпълним нашата карма. Тогава решението се изправя пред нас и ние избираме тези или онези семейни връзки, тези или онези родители. Но не можем да отговорим, ако сега бихме били запитани, коя е по-добрата инкарнация за нас, дали в тази или в друга фамилия. Следователно преди нашето въплъщение сме

по-умни, отколкото във физическото ни съществуване, защото преди нашето въплъщение сме направили правилния избор. От чувството, че след въплъщението не сме станали по-умни от преди, не може да избликне гордост за това, което сме постигнали.

Защо сме толкова по-умни преди раждането, когато сме могли правилно да избираме? Сами не бихме били по-умни, но в живота ни между смъртта и новото раждане сме проникнати от други сили, отколкото в момента, когато встъпваме във физическото си битие. При встъпването си във физическото битие биваме проникнати от веществата на земното царство, които се намират около нас, от кислород, азот и т.н. Ние ги поемаме в себе си, те се намират тогава в нашите телесни обвивки. Когато отхвърлим тялото, преминаем през портата на смъртта и живеем между смъртта и новото раждане, ние сме приети от съществата на висшите йерархии. Както тук живеем сред различните царства с животни, растения и минерали, така там живеем с архаи, архангели и ангели. Ние биваме включени в тяхната същност, както тук сме включени във физическите вещества. Както тези вещества проявяват своите закони тук, както желязото пулсира в кръвта според своите закони, така съществата на висшите йерархии действат в нас през времето между смъртта и новото раждане и тяхната мъдрост навлиза в нас в правилния влак на битието. Съществата на висшите йерархии притежават мъдростта в себе си, както ние имаме физическите вещества в нас. И напълно е основателно, когато в нас смиреннието се появи като морално следствие, когато осъзнаем каква минимална част от възвишената мъдрост на тези същества сме поели досега в нас по време на физическия живот. Между смъртта и новото раждане сме приети в скута на тези същества на висшите йерархии, ние трябва да им се отдадем. Да не искаме това, означава същото, както ако искаме да живеем без да поемаме в нас физическите вещества водород, кислород и др. Абсурдно би било да искаме да живеем без пълната отдаденост на съществата от висшите йерархии.

Който премисли, че през времето между смърт и ново раждане трябва да бъде отдаден на съществата от висшите йерархии, ще се запита коя е най-добрата подготовка за това време. И той ще си отговори, че най-добрата подготовка е още сега, между раждането и смъртта да изградим това чувство на отдаденост на божествено-духовния свят. Почитание и отдаденост е това, което приемаме, ако по правилния начин се проникнем с правилните чувства. Смирение и отдаденост на духовния свят ще проникне всички наши усещания.

Когато човекът започне да мисли и живее така, тогава той намира и хармонията с обкръжаващия го свят. Тези мисли регулират и хармонизират и останалите му усещания. В теософията (антропософията) биват внасяни много лоши привички от външния свят. Те не идват от теософията, а оттам, че хората ги внасят отвън. Нека си представим един човек, който вън в света е бил трудолюбив и усърден, но така, че хората наоколо казват: «Честолюбието го кара да е усърден, той се престаравя, разрушава силите си, не взима под внимание, че работата трябва да има граници.» Той стига до теософията. Там среща съвсем други идеи, отколкото е имал преди. Но това общо свойство, което е имал навън, може да го внесе и в теософията. Той чува там например, че е необходимо известно учене, за да може душата да напредне. И така той учи, но учи като студент, който иска да надмине колегите си. Той трябва да се научи на умереност в изразходването на силите си, трябва да разбере колко може да постигне според кармично дадените му сили, не бива да се занимава прекалено с изучаването на теософията. Може би е слушал, че за духовното развитие е добре да не яде месо и не се пита дали е добре също и за неговото тяло? Той се въздържа от месоядството, за да ускори своето развитие. Но чрез теософията трябва да учим, че аз трябва първо да изследвам дали моята карма ми разрешава веднага да последвам най-висшите правила. Спокойно и смирено наблюдение на собствената карма, на собствените способности и сили си усвояваме, когато по правилния начин се занимаваме с това,

което може да ни даде науката за духа. Точно тези, които са най-напреднали окултно, най-точно спазват правилата за равновесието. Понякога се случва точно противоположното. Ако външните условия не позволяват правилното обучение, човек иска да ги насили, стреми се към поставената цел, напряга ума си веднага да получи отговор на някой въпрос. Напредналият не го прави никога. Той първо си изяснява: Този въпрос е налице. Тогава се изпитва: «Способен ли си в този момент да получиш правилния отговор на въпроса? Почакай малко дали съществата от духовния свят ще ти дадат отговора.» Ако той трябва да се мъчи и напряга, се отказва за момента. Той знае, че трябва да чака. Той може да чака, понеже е убеден във вечността на живота и понеже знае, че кармата, която не изпуска от вниманието си, дава на всекиго каквото трябва да стане от него. Тогава идва подходящият момент, той получава вътрешен знак и силите на духовния свят му разкриват отговора. Може би това става след години, може би след повече въплъщения. Това характеризира правилната нагласа: Да можем да чакаме, да имаме търпение и спокойствие и за нищо да не избързваме.

Който остави да му въздействат по правилния начин ученията на науката за духа, чрез тези учения той ще може да владее своите чувства и усещания така, че те да стигнат до равновесие, до хармония. При такава нагласа ние проникваме астралното тяло от страна на аза така, че то поема истините от духовния свят, ако мога да употребя едно тривиално сравнение, както гъбата поема водата, в която е потопена. Духовното познание навлиза постепенно в астралното тяло и то се прониква от него. Днес ние живеем в една епоха, когато е необходимо и ще става все по-необходимо да протъчем астралното си тяло с духовната мъдрост. Все повече се променят времената, когато астралното тяло на човека, който е преминал през портата на смъртта и след това идва отново в бъдещи въплъщения, ще бъде потопено в мрак, така че да не може да се ориентира повече в духовния свят, ако сега не се проникне от духовното познание. Но ако то бъде проникнато от духовното

познание, което ние приемаме сега, тогава ще стане извор на светлина и ще освети околността. Мъдростта, която приемаме тук, ще стане светлина в духовния свят.

Ако се запитаме защо теософията (антропософията) се е появила едва сега, защо тя не е била по-рано тук, трябва да кажем, че тя не се е появила преди, защото тогава е имало прадревна мъдрост, която се е отпечатвала в човека, без да се е налагало той да прави нещо за това. Мъдростта е била като един вид наследство, което хората са получили от Старата Луна. С това наследство те са могли да проникват в духовния свят. Това е траело до християнските времена, когато човекът престава непосредствено да приема духовната мъдрост. Сега той трябва да проникне душата си с духовнонаучното познание и тогава то ще има мощта да направи така, че в бъдеще човекът да навлиза в духовния свят със светлината на своята душа. Условията в развитието на човечеството се променят от епоха на епоха.

Всеки окултизъм знае, че има една мъдрост, която идва от Старата Луна и нейните останки са действали до 15-16-то столетие, така че когато са преминавали в духовния свят, хората са съзирали светлината, светеща без тяхното участие. Днес можем да приемаме с душата си колкото си искаме от тази древна мъдрост, която като старо наследство по традиция се намира сред човечеството, но тя вече не свети, когато хората преминат през портата на смъртта. Само мъдростта, която хората поемат чрез Христос, като кажат «не аз, а Христос в мен»³¹, само тази мъдрост е осветяваща светлина за бъдещото преминаване на човека през портата на смъртта. Така ние приемаме християнизираната наука за духа, за да имаме един извор от светлина в астралното тяло, когато преминаваме през портата на смъртта.

Но когато приемем това християнизирано духовно познание, когато проникнем нашето астрално тяло с него, то не остава само мъдрост, а прониква и нашите чувства. Ние учим

³¹ Гал. 2, 20.

какво е станало на Стария Сатурн, на Старото Слънце и на Старата Луна и каква е задачата на Земята. Когато се задълбочите в описанията, които са дадени в моята книга «Въведение в тайната наука», ще почувствате, че описанието при Стария Сатурн има съвсем друг основен тон, отколкото при другите планетни състояния. При описанието на сатурновото състояние можете да почувствате как условията са описани с известна твърдост, с горчивина. Това можете да го почувствате в душата си и то е необходимо. Слънчевото битие можете да го почувствате, като че ли там има цъфтящ, избуяващ живот. Лунното състояние можете да го почувствате, като че ли известна меланхолия прониква дадените там понятия. Един чувствителен човек може да се вживее чак до вкусови възприятия, да го почувства с езика.

Глупави хора ще кажат: «Тези описания не са еднакви, стилът не може да се установи.» Но ние следва да знаем, че това е необходимо и поради каква причина е необходимо. Ние трябва да знаем защо една мелодия от три определени тона е необходима, тя всеки път трябва да прозвучи от думите и когато знаем, можем да преобразим това в чувства, а чувствата да изпратим в света. Чувствата, които така се възпламеняват в нас, се променят. Това, което се приема в астралното тяло като мъдрост, се променя в доброволна отдаденост на мировите отношения и обхваща тогава астралното ни тяло. Когато сме мъдри, подготвяме пътя. Силите, с които слизаме в следващото възплъщение, формират и проникват етерното тяло. Проникнали ли сме така етерното тяло с истинска, правилна благочестивост и то по-късно се разтвори в общия миров етер, ние сме дали на Всемира едно етерно тяло, което е проникнато с благочестивост и става благодат за целия свят. Но ако сме неблагочестиви, материалисти, тогава предаваме едно етерно тяло, което действа разрушаващо, разпръсващо, когато се разтвори в общия миров етер. В тази степен, в която сме мъдри, ние служим непосредствено на самите нас, но индиректно също на света. В тази степен, в която сме благочестиви, скромни,

ние служим непосредствено на света, защото скромността се споделя с целия свят. А науката за духа не дава само мъдрост и благочестивост, а също сигурност и осъзнаване на жизнените сили на тялото. Съзнателната взаимовръзка с духовния свят дава такива жизнени сили.

Често съм споменава, че Фихте, който стои на портата на теософията, е знаел нещо за тези взаимовръзки. В него е имало такава сигурност в живота, че когато говори за същността на човека,³² той казва: «Аз издигам глава смело нагоре към заплашващите скалисти планини, срещу бушуващия водопад и срещу трещящите, плуващи в огнено море облаци, и казвам: Аз съм вечен и заставам срещу вашата мощ! Стромолясайте се всички върху мен, и ти, Земльо, и ти, небе, се смесете в диви вълнения, и вие, елементи, пенете се, бушувайте и унищожете в диви битки последната слънчева прашилка на тялото, което наричам мое, моята воля със своите твърди намерения ще се носи смела и безстрашна над развалините на Всемира. Защото аз прозрях моята съдба и тя е по трайна от вас; тя е вечна и аз съм вечен като нея.» Сигурност в живота извира от осъзнаването, че човекът странства във вечността на духа. Може ли един човек, който се корени във вечността на духа, да е слаб? Познанието за духа е това, което все повече ще влива такава сила в нас.

Какво се поражда от тази сила? Мъдростта дава на астралното тяло това, чрез което ние все повече ще надмогваме пречещите сили. Благочестивостта регулира силите и правилната организация на етерното тяло. Но това, което така се влива в нашето тяло, че ние знаем за нашата връзка с вечното, е сигурността в живота и тя се проявява до силите на физическото тяло. Ако ние ги притежаваме, ще ни напуснат майа, илюзията и заблудите. Илюзия е, когато някой каже: «Нашето физическо тяло се разпада при смъртта само на земен прах.» Не, не е безразлично как някога физическото тяло е било със-

³² «Някои лекции за предопределението на учените», 1794 г., края на трета лекция.

тавено, как го е формирал човекът. Когато една такава сигурност във вечността пронизва физическото тяло, тогава даваме обратно на Земята това, което сме си усвоили като сигурност в живота. Ние укрепваме нашата земна планета с това, което сме постигнали по време на живота си. Нашата сигурност в живота ще я даваме на света чрез физическото тяло. В разпадащото се физическо тяло разрушението е само майа. Който проследи физическото тяло след смъртта, вижда, че степента сигурност в живота, която човекът е постигнал по време на живота, се влива в нашата Земя.

Така чрез мъдрост, благочестивост и сигурност в живота укрепваме в астралното, в етерното и във физическото тяло това, което като хора можем да си изработим за цялата еволюция на нашата Земя. Като работим така върху нашата земна планета, постигаме и чувството, че човекът не е сам и изолиран, а това, което той изработва в душата си, има ценност и значение за цялото. И както няма и една слънчева прашичка, която да не носи в себе си законите на Космоса, така няма и човек, който чрез това, което върши или избягва, да не изгражда или разрушава Космоса. Ние можем да дадем на напредващия миров процес също толкова много, колкото и му отнемат, колкото можем да откъснем от него чрез това, че не ни е грижа за развитието, че не се проникваме с благочестивост и не постигаме жизнена сигурност. Чрез такова бездействие допринасяме за разрушаването на планетата, както чрез усвояването на мъдрост, благочестивост и сигурност в живота я изграждаме. Така постепенно предчувстваме какво душевно може да стане за нас науката за духа, когато обхване целия човек.

РАБОТАТА НА АЗА ВЪРХУ ДЕТЕТО. ПРИНОС ЗА РАЗБИРАНЕТО НА ХРИСТОВАТА МЪДРОСТ

Цюрих, 25 февруари 1911 г.

Когато човек изнася една публична лекция като вчерашната³³ относно науката за духа и човешкото бъдеще или нещо подобно, той е принуден да се съобразява с възприемателните възможности на съвременния ни свят и да има предвид, че те са ограничени. Човек трябва да е наясно, че в наше време от духовните светове протичат надолу познания, необходими на човечеството, но днес те могат да бъдат поети от малко хора. Повечето от хората, които не са се подготвили за такова възприемане, биха приели дълбоките истини на нашата наука за духа още като шок, като нещо фантастично или съноподобно.

Относно най-важните въпроси ние трябва да се задълбочаваме и по-нататък толкова повече в това, което в течение на дългия съвместен живот в клоновете можахме да прибавим към нашите чувства и усещания. И тук искам да посоча, че е необходимо по-отблизо да разгледаме великата истина за внасянето на аза в човешката природа, да разгледаме тази велика истина по-обстойно, отколкото обикновено се прави.

Знаем, че по времето на Стария Сатурн човекът първо получава устройството на физическото тяло, по време на Старото Слънце – устройството на етерното тяло, по време на Старата Луна – на астралното тяло и нашето земно развитие има задачата да присъедини аза към останалите човешки същности. Едва когато достигнем края на земното развитие, едва тогава напълно ще бъдем проникнати, доколкото може да стане, от азовата природа. Разгледаме ли земния човек като такъв, можем да кажем, че същинският център на неговото същество е азовата природа. Но тук трябва да забележим, че в

³³ Цюрих, 24 февруари 1911 г.: «Духовната наука и бъдещето на човечеството», предвиден за издаване в Събр. съч. 69.

различните периоди на съвременния ни живот този аз е свързан по различен начин с нас, той не е свързан винаги по същия начин с нас. Трябва изобщо да имаме предвид, че различните съставни същности на човека още не са опознати, когато само знаем, че човекът се състои от физическо, етерно, астрално тяло и аз. Нека да разгледаме по какъв различен начин могат да бъдат свързани тези съставни същности една с друга както през различните епохи на развитието на човечеството, така и в отделния живот на човека.

Да вземем най-напред детето. Знаем, че то се научава сравнително късно да казва «аз» за себе си. Това е много характерно. Макар днешната психология да е науката, която не иска да разбере това, въпреки всичко това е дълбоко характерно, понеже детето стига сравнително късно до представата, до вътрешното изживяване на аза. В първите три, три и половина години от живота детето няма истинско азово изживяване, макар от време на време да повторя папагалски думата аз. Можете да прочетете в книгата «Душата на твоето дете» от *Хайнрих Лхотцки*³⁴ куриозното изречение, че детето се научава да мисли преди да говори. Това е безсмислица, понеже детето учи мисленето въз основа на говоренето. Стремящият се да изучава науката за духа трябва да е предпазлив по отношение на това, което днес се представя за наука. Детето се научава да живее истински в аза, да знае за аза едва след третата си година.

С това е свързано, че в нормалното си съзнание – не в по-висшето ясновидско съзнание – ние не можем да си спомним нищо по-назад от определен момент в живота ни. Когато изследвате назад, ще видите, че спомените свършват до определен момент. Те не стигат до раждането. Понякога човек може да смеси разказаното с това, което сам е изживял, но нишката се прекъсва приблизително на същото място, когато

³⁴ *Хайнрих Лхотцки*, 1859-1930, Свещеник в немските колонии в Южна Русия, живее от 1901 г. като писател в Людвигсхафен на езерото Бодензее. Споменатата книга първо издание 1904 г. се публикува в 300 000 броя.

се появява изживяването на аза. Като малко дете човек не го притежава, той го получава в даден момент и тогава започват смътните спомени.

Можем да се запитаме: Щом азовото изживяване не съществува през първите три години, и азът ли не се е намирал в детето? Трябва да различаваме дали знаем нещо за това, което е в нас, или то е в нас без нашето знание.

Азът е в детето, само че то не знае за това, както човекът в съня е свързан с аза, но не знае за това. Не е меродавно дали знаем за нещо, което съществува. Трябва да кажем, че азът е тук, но не е съзнателен при детето.

Как стоят нещата с аза? Това има своята особеност. Ако бихте изследвали човешкия мозък чисто физически, бихте видели, че след раждането мозъкът изглежда сравнително несъвършен в сравнение с по-късния си образ. Някои от фините гънки трябва да се оформят едва по-късно, трябва да бъдат пластично изваяни едва през следващите години. При човека това го прави азът, и понеже трябва да го направи, затова не може да се обхване от съзнанието. Той трябва първо да оформи мозъка с финия му образ като нещо друго така, че по-късно той да може да мисли. Азът е много прилежен през първите години от живота.

Когато този аз стане съзнателен, напразно бихме му поставяли въпроса: «Как успя да изваеш така изкусно този мозък?» Ще признаете, че през цялото време между раждането и смъртта азът не може да си спомни как е изработил мозъка. И въпреки това можем да си поставим този въпрос. И тогава получаваме отговорът, че при своята работа азът е ръководен от съществата на по-висшите йерархии. Когато имаме едно дете пред нас и го разглеждаме ясновидски, неговият аз е на лице като азова аура, но от тази азова аура протичат течения към по-висшите йерархии, към ангели, архангели и т.н. и в нея навлизат силите на йерархиите. Когато наивно се казва, че детето се закриля от един ангел, това е реална истина. По-късно тази тясна връзка престава. Азът се изживява повече в нервите

и тогава може да осъзнае себе си. Това е един вид отделяне. Така в детето имаме един вид «телефонна връзка», като азът се протяга до божествено-духовните йерархии. Трябва сериозно да приемем духовнонаучните изказвания. Веднъж казах, че и най-мъдрият може много да научи от едно дете. Той може да научи от детето много, защото не вижда само детето, а през него прониква в духовния свят, защото детето има тази «телефонна връзка» с духовния свят, която по-късно бива прекъсната. Така че през първите три години ние имаме пред нас съвсем друго същество в човека, отколкото по-късно. Имам един детски аз, който пластично работи под ръководството на съществата на по-висшите йерархии върху изграждането на човешкия мисловен инструмент. След това той навлиза навътре, но повече не може да работи върху него. Тогава човешкият мисловен инструмент трябва вече да бъде изграден. Той може да се развива и по-нататък, но азът не може повече да работи върху него.

Ние можем чисто и просто да разделим човека на две – човекът, който стои пред нас през първите три и половина години и останалия човек. В езотериката първият човек се нарича божествения човек, понеже той се намира в отношения с висшите йерархии, или Божи син. Другият човек се нарича човешкия син. В него се намира азът, който движи крайниците и работи, доколкото още може да се работи от вътре навън. Така че трябва да различаваме Божия син и човешкия син.

Следователно можем да си представим една пропаст между Божия син и човешкия син. Божият син, който е предимно деен до три и половина години, притежава всички оживителни сили, това, което дава на човека стимул да излива все повече жизнени сили в своя организъм. Тези сили съдържат и нещо изграждащо, оздравяващо, оживяващо, за разлика от по-късния човек. Когато в по-късна възраст искаме да имаме не само един човек, който е зависим само от своите сетива и от инструментите на физическото си тяло и чрез това се свързва с обкръжението си, а искаме в по-късна възраст да стигаме и

в духовния свят, трябва да се опитваме по изкуствен начин да събудим в нас нещо от тези сили; трябва да апелираме към силите, които са в нас през първата детска възраст, само че като сега съзнателно ги събудим, докато детето ги събужда несъзнателно. Така виждаме, че в това отношение човекът е двустранен.

Какво всъщност се проявява в тази сила на първите три и половина години? В тези сили, които работят под водачеството на висшите йерархии, се проявява действащото от предишните въплъщения. Лесно можете да се убедите в това, когато опипате човешкия череп. Там откривате индивидуални възвишения и вдлъбвания. Няма череп, който да е същият като друг, затова няма и никаква общовалидна френология. Тя трябва да се занимава индивидуално. Силите, които работят в човешкия череп, идват от предишните въплъщения и те престават да действат, когато преминат тези три и половина години. В тези три и половина години всичко е още гъвкаво, там духът може още да работи. По-късно всичко се втвърдява, тогава той не може повече да оформя.

Какво става, когато по-късно повече не можем да работим с тези сили? Откъде се получава това? Това се дължи на нашето специално земно развитие. След като азът е станал самосъзнателен, е било предварително необходимо тялото да е консолидирано и да не може повече да бъде обработвано от характеризиранияте сили. Ние имаме работа със сили, които са присъщи за човека, доколкото той е видово същество, групово същество, те го изграждат с неговата човешка архитектура. Ако с детските сили бихме работили във физическото тяло повече от три и половина години, които са подходящото време, това физическо тяло не би могло да го издържи. То би се разрушило, би се разпаднало, защото започват да действат силите, които, изхождайки от физическата наследствена линия, го втвърдяват. Ако другата сила не би престанала, то би било разрушено, разтрошено, не би издържало. Ние потъваме в нашия човешки син; след три години Божият син не може повече

да надмогне човешкия син. Но ние въпреки това носим този Божий син в нас; тези сили действат във физическото тяло през целия ни живот, само че не могат повече да участват директно в изграждането. Когато погледнем навътре в нас, откриваме продължението на аза, който е имал «телефонната връзка». Само че физическото тяло е твърде грубо, твърде вдървено, за да може Божият син да продължи да го формира пластично.

Най-добрите сили се съдържат в тези първи три до три и половина години. Ние се ползваме от тях цял живот. Те помръкват, но в по-късните години въпреки това са налице по различен начин. Така е, като че ли сме пронизани от тези сили и те само не могат непосредствено да се проявяват. Когато се стремим да възприемаме понятия за висшите светове чрез науката за духа, можем да го направим още по-добре, колкото повече имаме в нас от това, което е било в нас през първите три години, когато азът е бил самоотвержен в нас. Колкото по-свежи, по-гъвкави са тези сили, колкото по-малко те остаряват до късна възраст, толкова повече ние сме подходящи да се преобразяваме чрез тези сили на духа. Най-добрата част на човешката същност е това, което имаме в нас през тези три години. Само сгъстеното физическо тяло ни възпрепятства, за съжаление, да си служим напълно с тези сили. Когато някой може особено да ги развие в по-късна възраст, с това той не може повече да промени своето физическо тяло, той не е вече гъвкав като восък. Но ако той може напълно да ги използва чрез езотеричната мъдрост, тогава тези сили протичат през пръстите и той получава особената дарба да лекува, да оздравява чрез полагане на ръка. Когато тези духовни сили, които повече не могат да преобразуват собственото тяло, са още дейни, когато изтичат навън, те действат благодатно.

Целта на земното развитие е постепенно да доведем да се проявят тези най-добри сили в нас. Когато земното развитие привърши и ние сме преминали през многото възплъщания, ще трябва да се проникнем съзнателно с това, което сме имали несъзнателно в първите години от детството. Има разлика

дали имаме тези сили несъзнателно или съзнателно. Тогава хората ще трябва изцяло да бъдат проникнати от едно такова детско съзнание. И понеже човекът може само бавно да разшири своето тяло, то няма да се разпадне.

В мировото развитие е трябвало да се даде един образец за това навлизане на детската сила в човечеството. Че този образец не е можел да бъде даден в детето, се саморазбира. Трябвало е един човек, който е достигнал определена възраст да бъде съзнателно проникнат със същите сили, които несъзнателно проникват човека в ранното детство. Ако бихме имали един човек, на когото да извадим неговия аз, да го изпразним от този аз и ако бихме внесли в него това, което детето има през първите години от живота си, той би осъзнал това с развития мозък. В него би станало съзнателно това, което го е прониквало през първите му детски години. Колко дълго може да понесе тези елементи един човешки живот на Земята? Три години, не по-дълго, след това той трябва да бъде разрушен от това. Ако не може да се преобрази – при човека то се преобразява в течение на обикновеното развитие – човешкото тяло не може да го понесе повече от три години. Ако изобщо би било възможно за едно същество да носи съзнателно в себе си детските сили, кармата на този човек би трябвало да бъде устроена така, че след три години физическото тяло, в което това същество е потопено, да бъде разрушено.

Следователно можем да си представим, че това, което човекът получава през всички възплъщения до постигането на целта на земното развитие, е дадено в света като един образец. В света е бил поставен един човек, който чрез своята плът е направил възможно азът му да бъде отстранен и едно друго същество да навлезе в него, което според своите възплъщения да отвори пътя за това. Тогава човешкото тяло не би могло да изтърпи това същество повече от три години. След три години човешкото тяло би било разрушено според неговата карма. Това се е случило. Ние виждаме при Кръщението от Йоан в река Йордан това човешко тяло, което е било подходящо, не-

говият аз, азът на Заратустра да излезе навън. Тогава в това тяло се потапя едно друго същество. Христовата същност го изпълва, но не е могла да остане в него повече от три години. След три години това тяло умира при Мистерията на Голгота.

Това, което някога е можело да живее три години в човешкото тяло, човекът трябва да го пази и да се грижи за него и постепенно през въплъщенията да го оживи в душата си, за да може в края на въплъщенията си изцяло и напълно да изпълни с него човешката си същност. Тук виждаме една забележителна взаимовръзка между Божия син в човека и Христовото събитие. Защото всички тези неща, които откриваме в окултната област, могат да бъдат осветени от различни страни.

Доказателства, каквито изисква обичайната наука, не са достатъчни за окултизма. Те трябва да станат убедителни чрез това, че истините се събират от всички страни и трябва взаимно да се поддържат и носят. Ние можем отново да опознаем Христовото събитие от една нова страна, както днес го осветихме от страна на самата човешка природа. Изяснихме си как най-добре да разбираме Христос, когато развием нагласата, която се получава чрез такава истина. Трябва да сме наясно, че при напълно развитото човешко тяло чрез Кръщението в река Йордан в тялото на Исус от Назарет навлиза една същност, която твори във всяко човешко тяло, но не несъзнателно както през първите три години от живота. И там трябва да насочим поглед към трите години, когато това дете е пренесено в съзнанието. Тогава най-добре се научаваме да познаваме Христовата същност.

Древните сказания имат различен смисъл. Един такъв смисъл виждаме в изказването: «Ако не станете като децата, няма да проникнете в царствата небесни.»³⁵ Тук поглеждаме навътре в по-дълбокия смисъл, който понякога лежи в отделни изречения на религиозните документи.

Нека да разгледаме този детски живот особено през времето, в което той истински се развива. Науката днес още не

³⁵ Матей 18, 3.

знае много за това, което може да допринесе да се изследва човекът в неговата истинска същност. Тук трябва първо да ни стане ясно, че по начало човекът се различава съвсем радикално от всички останали същества. Когато разгледате нещо близко, нещо като маймуната, тя още от началото се движи в едно своеобразно равновесно положение, което ѝ е вродено, в което са разположени нейните крайници. Отначалото човекът не може изобщо да върви, той трябва първо да постигне равновесието в тялото. Чрез работата на своя аз той трябва да доведе крайниците си в това положение, в което да може да се изправи и да върви. Така този аз в първите детски години не само трябва да работи, за да формира пластично мозъка, но и да постигне равновесието, което не е дадено на човека по начало, както е при животните. Човекът трябва да постави своите кости в ъгловото положение, което той трябва да има съответно на тежестта си, за да може да върви.

На животното това му е вродено по начало чак до висшите животни. При човека то постепенно трябва да бъде постигнато чрез работата на аза. Преди това той пълзи на четири крака и пада. Човекът би бил привързан към земята, към същото място, ако азът му не би работил през първите години от живота му.

Вече видяхме, че азът работи върху човешкия мозък, извайва го така, че по-късно да станем опознаващи същества. Така че можем да кажем, че ние си усвояваме познаването на истината в живота чрез това, че азът формира своя инструмент. Трябва да сме наясно, че не би имало никакъв по-нататъшен живот, без ние да си го изработим.

Това, което по-нататък отличава така радикално човека от всички останали същества, е неговият говор. Говорът първо трябва също да се постигне чрез аза. Човекът не е надарен да говори. Говорът не принадлежи към това, за което човекът предварително е надарен. Кравата също казва *му*, но това още не е говор. Постигането на говора зависи от това, че азът общува с други човешки азове. Ако човекът би бил пренесен на

някой пуст остров, не би се научил да говори. Че получаваме вторите зъби, ни е наследено, че растем, също. Ние бихме получили зъби и ако се намираме на необитаем остров. Но говорът постигаме чрез присъствието на аза в кръга на другите хора. Тези разлики са важни. Така че в това, което наричаме човешки живот, говорът е третото, което нашият аз си усвоява. Чрез дейността на тези сили развиващият се човек намира пътя си на Земята, той опознава истината и живее човешкия си живот заедно с обкръжението си. Ако детето би могло да каже какво постига така, то би казало: «Азът в мен ме преобразява така, че аз съм пътят, истината и животът.» Помислете си това пренесено във висшата духовност. Как трябва да говори на човека едно същество, което живее три години в човешкото тяло с напълно съзнателните детски сили? То трябва да каже: «Аз съм пътят, истината и животът.»³⁶ Наистина, когато детските сили се издигнат на една по-висша, напълно съзнателна степен, имаме великия образец на това, което в детето се вижда на една по-ниска степен. Като една основна истина се показва то чрез Христос Исус. Ако не знаем какво казва науката за духа относно същинската взаимовръзка с оживяващите детски сили, не само че не можем да схванем израза «ако не станете като децата, няма да влезете в царствата небесни», но и категоричното изказване «Аз съм пътят, истината и животът» го разбираме най-добре, когато виждаме примера в това, което азът изработва в детското тяло. От такива неща разбираме какво ни дава възможността поне за душата, ако не за тялото, да пренесем нещо от оживяващите сили, които отново са ни необходими на Земята. Днешният човек, доколкото не признава духовния свят, изобщо няма правилно чувство за такива факти. Запитайте повечето хора от външния живот и им кажете нещо като казаното днес «ако не станете като децата, няма да можете да влезете в царствата небесни», и ще видите, че хората ще ви отговорят: «Да, това са много остроумни сравнения, но какво можем да направим с тях?» Хората ще предпочетат да чуят

³⁶ Йоан 14, 6.

някоя сензация или дори нещо по-лошо. Който няма чувство за това, че тези истини имат значение, няма да ги смята за полезни, понеже за такива неща точно в чувството лежи силата детската дарба за схващане да бъде пренесена в нашия живот.

Ако не проявяваме симпатия и ентузиазъм за нещо подобно като сравняването на Христос с дейността на човешкия аз в първите години от живота, ако смятаме това за детинско, тогава нямаме дарбата да събудим първите сили от детството. Всичките сухи учени нямат сила да събудят първите детски сили и чрез тях да се издигнат до духовния свят. Ако изпитваме ентузиазъм да се занимаваме с нещо подобно, тогава то ще действа в душата ни така, че ние ще се проникваме със силите на първите детски години.

В това е дадено нещо от възможността за човека да съхрани великодушно своето християнство. Нима често не съм казвал, че стоим едва в началото на разбирането на Христос? В продължение на столетия до 12-то, 13-то столетие имаме едно християнство, което е нямало възможност да чете евангелията, трябвало е хората да се придържат към проповедите и към това, което са казвали осенените от духа. По-късно идва християнството, което се придържа към евангелията, което черпи своето знание от това, което стои в тях. И нас не ни е грижа за Христовата сила, когато не вярваме, че Той наистина е осъществил своето изказване «Аз съм при вас до края на времената»³⁷. Ние сме християни, когато сме наясно, че във всяко време от Христос насам, след като Той веднъж се е показал, Той отново ще се показва на всеки, който иска да го види. Христос не е толкова нищожен, че да е казал само това, което е записано в евангелията. Не бива да се позоваваме винаги на думите: «Вие сега още не можете да понесете това»³⁸, а човечеството трябва да узрее, за да познае Христос.

Към такива неща се числи и това, да можем да се поставим по правилен начин спрямо това, което се излива чрез Кръ-

³⁷ Матей 28, 20.

³⁸ Йоан 16, 21.

щението от Йоан, спрямо оздравителните оплодяващи сили на детската възраст. Това би била една дълбоко оплодяваща идея. Дори и никой човек да не познава името на Христос и да не знае нещо от евангелията – не е необходимо да се придържаме към имената, – става въпрос за същността. Нека да оставим на другите да казват: «Който не се кълне в Буда, не е истински последовател.» Не към имената се придържаме ние, а към същността на нещата. Това например го правим, когато знаем как през първите години от живота в човека има сили, които някога са се излели върху тялото на Исус от Назарет.

Представете си, че се намирате на самотен остров, където няма никакви документи за Мистерията на Голгота. Ако хората там работят така, че чрез техния духовен живот напълно съзнателно да пренесат силата на първата детска възраст чак до дълбока старост, те са християни в истинския смисъл на думата. Тогава не е необходимо да четат евангелията, защото християнството е нещо живо и ще се развива все повече. Това е нещо, което строго трябва да отличаваме. Тогава винаги ще можем да сме наясно колко вътрешно всъщност е свързана Христовата мисия със същността на Земята. Тогава ще можем да си кажем, че тази Христова мисия е нещо, което можем да познаем при днешния човек. Необходимостта от християнизирането, от изживяването на казаното от апостол Павел «Христос в мен»³⁹, се получава чрез това, че можем да кажем: Ние трябва да изпълним целия си живот с преобразяването на това, което живее в нас през първите години на детството, тогава Христос ще бъде в нас.

Това дава напълно възможността да схванем християнството в широк смисъл и перспективата, че християнството приема съвсем други форми. Ще дойдат времена, когато Христос ще бъде наричан съвсем различно, когато ще има съвсем други документи, където изобщо няма да се посочва външната история, че някога е имало такова същество, а където този

³⁹ Гал. 2, 20.

факт ще бъдат опознаван, като се черпи от съзнанието на човечеството.

Всичко това го обсъждаме, понеже точно с такива неща винаги можем да покажем как науката за духа може възможно най-дълбоко да навлезе в цялото изграждане на чувстването на човечеството и да стигне до практическия живот. Тогава намиращото се в документите ще ни стане разбираемо. За много хора религиозните документи са наистина като книга със седм печата. Един днешен човек се намира в началото на своята работа, но в края на земното време той ще бъде толкова далеч, че ще е християнизирал вътрешно душата си. Христос живее в него и през всички следващи инкарнации той все повече и във все по-широк смисъл ще живее в него.

Как е било преди Христос да се разкрие на Земята? Азът първо е бил подготвян. Христос е това, което дава смисъла на аза, така че по-рано азът само се е подготвял. Всеки път, когато едно същество се подготвя, съществата, които са напреднали преди него трябва да му помогнат. До Мистерията на Голгота човекът се е подготвял да даде смисъл на своя аз. Дотогава е трябвало да му помагат други същества, които по-рано са достигнали степеня човек, именно на Старата Луна. Знаем, че съществата от висшите йерархии, намиращи се на следващата степен от развитието, са ангелите. Те стоят на една степен по-високо от човека. Предимно тези същества е трябвало да поемат водачеството на човечеството толкова дълго, докато човек бъде в състояние да погледне към Христос и да си каже: «Христос дава смисъла на моя аз.» По онова време човекът не е можел сам да се издигне до Христос, а е трябвало да бъде воден към него от съществата, които са неговите по-стари братя.

Библейските документи показват това с прекрасна точност. Нека вземем предвестника на Христос Исус – Йоан. Ако той наистина го е предшествал, не е възможно той да е съществото, което е представено във външната история, защото той не е имал още своя аз в смисъла, както сега беше показано. Затова не можем да кажем, че неговият предвестник, Йоан

Кръстител, го е предшествал. Забележително е, че евангелието на Марко веднага започва с думите на пророка: «Аз изпращам моя ангел пред теб, той ще подготви твоя път.»⁴⁰ Това означава, че трябва да се вземе под внимание нещо, което е казано в теоложките кръгове абстрактно, но когато човек навлиза в конкретното, хората го игнорират. Външният свят първоначално е майа, илюзия. Ние трябва първо да учим да го разглеждаме по правилен начин и тогава той няма да е майа. Когато се разказват външните събития за Йоан на физическия план, това е майа. Ние не ги разбираме. Библията гледа на личността на Йоан като на майа. В Йоан живее, обхващащо душата му, едно ангелско същество, което води хората до Христос. Йоан е обвивка за откровенията на ангелското същество. Ангелът е могъл да навлезе в него, понеже прероденият Илия е бил готов да приеме ангела. Там от него говори изпратеният ангел, който си служи с Йоан като с инструмент. Библията говори съвсем точно.

Можем да кажем, че е било възможно човекът да бъде доведен до аза само чрез това, че тези, които на Старата Луна са постигнали човешката степен, са били водачите на земните хора в предхристиянското време. Всички древни водачи на човечеството са станали водачи поради това, че в тях са действали ангели. Какво би станало със съвременния човек? В предхристиянските времена ангелските същества са действали в неговото същество, понеже човекът още не е имал в себе си аза като свой собствен образец, като пример. Откогато човекът има Христовата слънчева светлина, той може да обърне лицето си към Христос и тогава ще почерпи отново сила в себе си. Както преди е приемал ангелите, днес човекът трябва да приеме Христос чрез своята отдаденост на Христовата същност. Ако Йоан е могъл да каже: «Не аз, а ангелът в мен е изпратен и ме използва като инструмент, за да ме подготви.», днес човекът трябва да каже като апостол Павел: «Не аз, а Христос в мен.» Той трябва да се научи да разбира Христос

⁴⁰ Марко 1, 2; Мал. 3, 1.

така, както го учи науката за духа.

Можем да кажем това, което например днес беше казано относно трите първи години от живота на детето. Необходимостта да се подчертае, че детството разпростира своя слънчев блясък над целия живот, е християнизирането на един човек. Съвременната наука предизвиква остаряването, непроникването със слънчевите сили на детството, изсушаването на мозъка и др.п.

Нека от такива истини приемем идеята, че е възможно да се опознае християнството в неговата същност, когато човек игнорира всички религиозни документи и се задълбочи в разглеждането на човека. Ако науката за духа не се приема така, че само да знаем, че човекът се състои от четири съставни части, от физическо, етерно, астрално тяло и аз, но и така, че да разберем как първият детски аз е сроден с една друга същност, че този аз е същевременно като една обвивка, и как след три години се променя неговото съотношение с другите съставни същности на човека, с останалата човешка природа.

Това познание получава друга стойност, когато стане в нас сила и когато си кажем, че ще преминем в бъдеще през много възплъщения на Земята и знаем че това, което е в нас, можем все повече и повече да го усъвършенстваме и осъзнаваме, знаем, че можем напълно да излеем по-висшия човек, Божия син в нас върху човешкия син и чрез това от възплъщение на възплъщение все повече ще се издигаме нагоре, докато Земята постигне своята цел. Тогава Земята ще е един труп, както отделният човек физически става труп и както трупят на отделния човек пада надолу в Земята, а душата се изкачва в духовния свят, така ще бъде и с нашата Земя.

Ако приемаме цялата Земя като тяло на човечеството, можем да кажем, че Земята умира като труп, слива се с материята на Всемира, бива разпръсната, за да може някога отново да бъде употребена материално. Но човекът се изкачва нагоре в духовните светове, за да премине в следващото планетно състояние. И ние трябва да имаме предвид, че това не са аб-

страктни думи.

Наистина е интересно, че има хора, които вярват, че нашата Земя заедно със Слънцето и другите планети някога е била голяма мъглявина и нищо повече, че от нея са се оформили Слънцето, Земята чрез сгъстяването на материята, както и човекът, който все повече се развива и някога ще бъде погребан в Земята. Всичко това представлява един безсмислен епизод!

Бъдещата културна история ще трябва да употреби много усилия, за да разбере тази болестна фантастична представа; да разбере как някога човешката фантазия е могла да бъде толкова болна, че сериозно да си представи това. Да има една Кант-Лапласова теория, означава същото, както да се обясни човекът от праха, който се разпада при изгарянето. Такава наука е смъртоносна, тя не оживява живата сила в нашата душа. Науката за духа трябва да оживи силата, да ни доведе до все по-висша и по-висша форма и да ни направи способни не да се свързваме с праха на Земята, а да се развиваме до новото планетно съществуване.

ЗА ВЛИВАНЕТО НА ДУХОВНИ ПОЗНАНИЯ В ЖИВОТА

Санкт Гален, 26 февруари 1911 г.

Когато в течение на нашия групов живот в клоновете усвояваме понятията за същността на човека, за развитието на човека, когато учим, че човекът се състои от физическо, етерно, астрално тяло и аз, в сравнение със знанието, което днес е разпространено в света имаме нещо повече, но не бихме могли още да кажем, че с едно такова повече или по-малко теоретично знание сме усвоили това, което теософията в действителност трябва да представлява за човека. Теософията (антропософията) става едва тогава това, което следва да бъде за отделния човек и за човешката общност, когато премине в живота, когато се превърне в жизнена практика и при такива случаи, когато самият аз мога да срещна отново скъпите приятели, се възползвам също от възможността да обърна вниманието към това как онези отнасящи се до човечеството идеи и световни закони, които иначе узнаваме в течение на нашите срещи през годината, играят голяма роля в човешкия живот. Днес също ще разгледаме вливането на теософията (антропософията) в живота.

Понякога на езика ни виси въпросът, особено при тези, които още малко знаят за теософията, как човекът, който още не е станал ясновидец, макар да чува много факти и истини от надсетивен характер, изобщо може да говори за тези духовни светове, как може да знае за тези светове, освен като му бъде разказано за тях? Това е често срещан предразсъдък, но е неоснователен. Без човек да е ясновиждащ, не може например да види астралното тяло на човека, но когато се случи нещо в това астрално тяло, това може наистина да се забележи в собственото битие и тук теософията извънредно много помага.

Искам да покажа един случай, когато човекът може да изживее, че има едно астрално тяло. Знаете, че в ежедневния

живот хората са свикнали да правят много неща, за които не мислят, че са свикнали да ги правят без да ги искат. Помислете колко неща хората правят от сутрин до вечер без да мислят, без истински да размислят, без да ги придружават с мислите си. Колко неща хората извършват и след това си казват: «Не съм напълно съгласен с това, което направих.» Не бихме ли могли да кажем, че тогава правим нещо, което обмисляме само отчасти, само отчасти го придружаваме с мислите си? Именно такива привички лежат в основата на нашите склонности, които сме възприели отвън, които не бихме ги имали, ако бихме се възпитавали сами.

Животът, разглеждан в материалистически смисъл, изглежда така, като че ли е все едно дали вършим неща, с които сме съгласни или не сме съгласни. Неща, за които можем да се оправдаем пред себе си или не. За ясновидското око не е така. Пред него се показва, че при всяко действие, при всяко дело тази част, която не е такава, че да можем да се оправдаем в морално отношение, оставя едно впечатление в нашето астрално тяло. Същевременно тя предизвиква неблагоприятна реакция в нашето астрално тяло. И за такъв човек можем да кажем: Той има толкова много пукнатини, толкова много трапове в астралното си тяло, защото извършва много неща, които, ако премисли, морално не би ги оправдал.

Нямам предвид неща в професията, а обичайни действия. Всеки подобен удар действия върху астралното тяло и по-неже той, какъвто е, не изчезва, действия и по-нататък върху етерното тяло, отпечатва се и остава, така че човекът се движи с отпечатъци в своето етерно тяло. Дотук човекът, който не е ясновидец, може да каже, че не може да го знае, но каквото става тук, човекът го изживява. Нещата остават по определен начин през целия следващ живот и действат като реакция върху човека така, че той понякога казва: «Ако само не знаех нищо повече за целия живот!» Или той е вечно недоволен и го показва на обкръжението си, а това лошо настроение въздейства върху неговото здраве. Извънредно важно е да сме наясно за

такива неща, защото често, например през тридесет и седмата ни година, се появява нещо, което ни прави недоволни, меланхолични, кисели без външна причина и това има вредно влияние върху нашето здраве, разболява нашата храносмилателна система и др.п. Може би причината лежи в двадесетата ни година и впечатлението върху астралното тяло се е отпечтало в етерното тяло.

Така че можем да кажем: «Това, което се намира в астралното тяло, може да го види само ясновидецът, но това, което става от него в живота, човекът го изживява.» Някой човек не би бил недоволен и не би се движил безпомощен наоколо си, без опора в душата и с лошо здраве, ако хората биха размислили, че това, което не се вижда веднага като следствие на нашите действия в сетивния свят, навлиза в невидимата част от нас и става видимо по-късно. Човек, който казва: «Искам да видя, дали това, което ясновидецът казва, е правилно», може по този начин наистина да разбере и почувства, че е истина казаното от ясновидеца, че при действия и дела, които ежедневно извършваме и не можем да ги оправдаем пред нас, по-късно имаме работа с техните следствия.

Да вземем противоположния случай, че човекът повече обмисля, може да си създава повече представи, отколкото преминават в неговите действия. В такъв случай всеки е идеалист. Той знае, че не всички идеали могат да се осъществят, а само една част от тях. Ако имаме велики идеи, трябва да сме доволни, че можем да осъществим поне една част от тях. Ако сме в състояние да имаме мисли, далеч надхвърлящи това, което животът ни позволява да направим, също и това въздейства обратно върху астралното тяло, но по друг начин, така че човекът го прониква с оздравителни сили, прави го силно, вътрешно стабилно и спокойно. Когато например през двадесетата си година човекът е бил идеалист и не се е вслушвал в материалистите, ако той си е съхранил вярата и доверието в идеалите, това се вижда във факта, че в по-късна възраст той не бива разтърсван от най-малкото нещастие, не и от някоя болест, а е

стабилен и оставя нещата повече да минават покрай него, за разлика от други хора.

Мислите, които надхвърлят това, което животът ни позволява да осъществим като идеали, ни дават стабилност и спокойствие. Лекарите биха обърнали внимание на тези факти, но те не знаят как реално да поощрят човека да има в далеч по-голяма степен позитивни мисли относно това, което надхвърля ежедневиия живот.

Наистина има популярни книги, които се хвалят като поощряващи душевното здраве. В тях стои, че за да има стабилност, вътрешно спокойствие, равновесие човек трябва да не блуждае с мислите и др.п. За някои хора такива книги за душевното здраве са много добро начало. Но с тях не се стига много далеч, ако човек иска да има истинска храна за душата си. Много добри са книги от *Добок*, *Ралф Шалдо Трине*⁴¹ и др., за начало са много добри. По отношение на истинските изисквания за душевно здраве те изглеждат така, като че ли бихме запитали как трябва да живеем по физически начин, за да бъдем здрави, и ние получаваме отговора: «Тогава трябва да поемаш храна, която е поносима за здравето, храна, чиито вещества лесно могат да преминат в твоя организъм.» Съвсем правилно! Но всеки, който сериозно иска да последва нещата, ще се запита: «Каква храна? Кажете ми по-точно какво трябва да приемам!»

Такива книги, които се отнасят до душевното здраве така, както тези правила за физическото здраве, биха могли в началото да са твърде добри, но за по-нататъшното душевно търсене не са подходящи. Науката за духа ни дава мисли, които са формулирани по най-прецизен начин, съвсем определени мисли как човекът се е развивал във всяка епоха, как

⁴¹ *Юлиус Дубок*, 1829-1903. «Оптимизмът като мироглед», Бон, 1881 г.; «Трагичността от гледната точка на оптимизма», Хамбург 1885 г. *Ралф Валдо Трине*, 1866-1958, ученик на Емерсон, чието учение той разпространява в популярните произведения. «The Winning of the Best», 1912 г.; «My Philosophy and my Religion», 1921 г.

той се развива в настоящето. Това все повече ни се разкрива от теософските (антропософските) мъдрости, така че можем да кажем, че науката за духа ни дава много възможности далеч да надхвърлим с нашите мисли това, което можем да осъществим. Оттам антропософията е това, което ни прави душевно стабилни хора, и вместо които, ако се случи нещо в обкръжението, което заплашва да ни извади от равновесие, тя може да почерпи от душата ни нещо, което да ни възвърне равновесието.⁴²

Не е решаващо дали нещо, което се случва в нашето обкръжение, стига до ушите ни, и ни притеснява, а става въпрос дали ние взимаме в него участие и му посвещаваме нашето внимание. Това не важи само за външни неща, а също за вътрешната ни нагласа, в която веднъж искаме да подскачаме от радост, а друг път сме ужасно потиснати и се движим в света така, че разрушаваме нашето морално и физическо здраве. Има много болезнени състояния на душата, които могат да се сравнят с тракането на мелницата. Мелничарят, който работи в мелницата, не чува повече тракането. Можем да се отдаваме на всяка, дори най-малка болка, като, така да се каже, слушаме тракането на собствената си мелница, или можем да отклоним своето внимание. Но човек не се утешава, ако душата му е празна. Това се удава, когато имаме душевно съдържание, от което можем да черпим.

Нека вземем един пример. От двама души единият живее така, че сутринта извършва в бюрото си ежедневната си работа, следобед си пие бирата и се разговаря с приятели, вечер пак си пие бирата и си ляга. Такъв човек, ако се случи нещо, което нарушава обикновения ход на живота му, веднага бива надмогнат. Той чува тракането на своята собствена мелница или на своята собствена болка. Защото той няма нищо в душата, което може да извади навън, за да надмогне тракането.

Друг живее също със своите ежедневни задължения,

⁴² Записките са с пропуски.

само че си изгражда много велики мисли, каквито ни дава науката за духа. Те звучат тогава от душевността му и надмогват тракането, което той вече не чува. Не че трябва да се напругаме или дълго да се мъчим да ги изведем навън, а те излизат навън от само себе си, защото чрез тях сме развили силни чувства. Така по-малко ще страдаме от негодите на живота и ще получаваме все повече утеха от това, което чрез многогодишен духовен стремеж се е събрало в душата ни. То е притежание от особен вид, единственото, което никой не може да ни отнеме. Това, което иначе постигаме или ни се дава в света, се числи към нещата, които могат да ни бъдат отнети. Но това, което си извоюваме за духа, е единственото притежание, което никога не може да ни бъде отнето.

Хората обичат да казват, че смъртта прави всичко еднакво. Да, но също така е вярно, че която и да е ситуация е немислима, без казаното тук да не важи по същия начин. Нищо от света не помага, нито богатството, нито произходът от благороднически род. Ако искаме да стигнем до това духовно притежание, трябва всички да извървим същия път, един и същ път. Не само смъртта ни прави равни, но духовният живот е този, пред който всички сме равни. Това придава на този духовен живот извънредно голямо значение, защото от него извира нещо, което ни издига над измамния сетивен образ.

Някой може да отвърне: «Може да ме удари тухла и да осакатея, или мозъкът ми да бъде увреден така, че да стана идиот. Но който си е усвоил съкровищата от науката за духа така, че да ги носи в душата си, той знае, че такъв случай е само временно състояние. Дори когато мозъкът е увреден, това не би било по-различно от случая, когато искаме да извършим някаква работа и инструментът ни се счупи, например ако искаме да зачукаме пирон и чукът се счупи. Тогава няма да направим нищо друго освен да вземем друг чук. Така става и с мозъка. Съзнанието може да изгуби своите инструменти, но в един следващ живот ние отново ще можем да ги създадем, така че в нашето чувство за вечността не можем да се плашим,

че ще изгубим това духовно притежание. Не става въпрос, че знаем нещо, а как то прониква в сърцето ни. А то успява да проникне в сърцето ни така, че ние запазваме плодовете му въпреки загубата на този инструмент.

Всичко това е доказателство, и в определено отношение можем да кажем, че върху нашето астрално тяло действа това, което току-що характеризирахме. Как действа то, може да знае само ясновидецът, но следствията изживява всеки в своя ежедневен живот. Един човек, който е извършил много действия, които не може да ги оправдае морално и поради това става недоволен, в неблагоприятни жизнени ситуации е особено податлив на болката. Ако напротив, някой човек може да си каже относно същите случки, че те не засягат неговите вътрешни идеали и изживявания, от тази увереност ще произлезе оздравяващо въздействие. Тогава във всички случаи той ще се придържа към това, което живее като вечно в него. Когато духът на вечността стигне до нас по този всеобхватен начин, както е в науката за духа, тогава сме осигурени за всички ситуации в живота.

Скъпи приятели, има ли и други неща, чрез които можем да се убедим, че духовността, която възприемаме, от която се проникваме, се намира във вътрешна връзка с нашето щастие в живота, с нашите житейски умения? Както човекът може да има добро настроение, така може да бъде изложен и на лошо, което преминава през целия му живот и никога не го оставя да бъде радостен, а владее цялата му душевност. Тогава духовният изследовател казва: Такива настроения въздействат на надсетивната природа на човека; те въздействат в етерното тяло, отпечатват се върху физическото тяло и въздействат на кръвта. Поради това, че такова настроение въздейства на човешкото етерно тяло, въздейства на кръвта, следствията са, че едно настроение, което не оставя човека да бъде радостен през целия му живот, нарушава кръвообращението, прави кръвта му тежка. Тук имаме един пример, където можем да кажем, че въздействията на това, което става в душата, преминава във

физическото тяло. Дори човек, който не е ясновидец, може да го забележи и да си каже: «Аз страдам от моето тяло. Това идва от общото ми настроение. Ако бих могъл да го променя, това би могло да упражни благотворно влияние върху цялата ми конституция.»

Някой може да си помисли, че тогава може да се освободи от физическото си тяло. Но не става въпрос за това, че изискваме той да разбере, че тялото е зависимо от духа, а за реалността, че чрез силата на духа можем да се издигнем над зависимостта от тялото. Ние ставаме независими, ако го превърнем в инструмент на нашия дух.

Не материалистът, който вярва на ученията на материализма, вярва в учението за «материята и енергията», е най-лошият, а най-лошият е този, който е зависим от силата и материята, като например когато, за да не стане неврастеничен, през зимата може да живее само на едно, през лятото само на друго място, т.е. той е зависим от материята. Не става въпрос само, че човек не вярва на учението за силата и материята, а да стане независим от материята. Що за живот е това, когато някой може да живее през зимата само в големия град, а през лятото само на село. При такъв човек не помага молитвата и вярата, защото той е материалист, зависим е от «материята и енергията».

Когато оставим да ни въздействат мисли, произлизащи от духовното изследване, се вижда нашата взаимовръзка с духовния свят. Но ние виждаме още нещо. Когато сме много нещастни, така че да не можем да се справим с това нещастие, се вижда, че един теософ (антропософ) може да се справи. Да вземем за пример, че на някого, който е станал на 18 години и е бил зависим финансово от своя баща, баща му банкрутира. Той ще е принуден да работи. Това той може да го чувства като нещастие. Но той става на петдесет години, направил е нещо от самия себе си и тогава си казва: «Слава Богу, че ми се случи това нещастие, иначе нямаше да стане нещо от мен.» Когато човек не засяда в нещастията, то може да се приеме

като възпитателен инструмент. Трябва да можем да си кажем, че самите ние сме тези, които чрез нашата карма сме се довели до това нещастие, понеже в този живот сме се нуждаели от него като възпитателно средство. Поне един човек, който може да има такива мисли, няма да недоволства в неблагоприятни моменти срещу мировото управление, а ще познае неговата мъдрост. Това обаче ни подготвя за настроения, които действат по съвсем друг начин, отколкото такива, каквито имаме, когато сме напълно зависими от «силата и материята». Сега знаем, че зависим от духовното мирово ръководство. Това се отразява на настроението и тогава чрез влиянията върху етерното тяло се изтръгваме от зависимостта ни от «силата и материята». Тогава не ни е нужно да ходим на Ривиерата, за да повдигнем настроението си, а нашето духовно притежание ни дава възможност така да изграждаме нашите инструменти, че да можем да бъдем независими от външното.

В книгите за душевното здраве на Ралф Валдо, Трине и някои други не се намира чрез какво можем да запазим това настроение. Да влеем в настроението на мъдростта на науката за духа, ни прави независими от материята и силата, открива нов извор, който ни издига над пространството и времето. Тогава се отскубваме от властта на материята и действаме върху инструмента на нашето тяло. Така чрез науката за духа постепенно си усвояваме жизнена практика. В това, скъпи приятели, не всеки вярва, понеже малко хора днес, когато всички са така зависими от материята и силата, са готови да разберат такива неща. Би трябвало те да се убедят чрез опита, че е така, защото опитът все повече ще може да им доставя доказателства в живота. Изобщо резултатът от науката за духа е, че тя повлиява съвсем обикновените външни умения в живота.

Искам да подкрепя с примери това, което учи науката за духа, затова ще разкажа за някои тривиалности в живота. Например работейки с външната материя на физическия план, в определени случаи ние трябва да имаме способността навсякъде да възприемаме духа около нас и във външната материя.

Защото материята е само една илюзия, майа, всичко е съгъстен дух. Така че ние трябва да усетим духа в обикновения живот сред предметите на материята. Ние трябва да влезем във външни отношения с нея, да изградим интимни отношения с нещата.

Има хора, които често си мият ръцете, и други, които рядко го правят. В определено отношение има огромна разлика между едните и другите. Относно различните части на тялото си човекът действително е съвсем различно проникнат от надсетивното. Например гърдите и бедрата не са проникнати по същия начин от етерното тяло, както са ръцете. Точно от пръстите се излъчват мощни лъчи на етерното тяло. Понеже при ръцете е така, точно в тях можем да развием прекрасно интимно отношение към външния живот. Хората, които често си мият ръцете, стоят в по-fino отношение със своето обкръжение, по фин начин усещат своето обкръжение, понеже чрез материализираният дух в кръвта се упражнява въздействие така, че човекът става чувствителен в ръцете си. Дебелокожите по отношение на външния свят не си мият често ръцете. Вижте колко малко такива груби хора са достъпни за своеобразието на своите ближни, докато тези, които често си мият ръцете, духовно влизат в интимно отношение с обкръжението. Ако някой човек опита да предизвика на друго място същото, например при раменете, ще се види, че ако много ги мие, той би станал неврастеничен. Това, което за ръцете е здравословно, не е здравословно за раменете. Човекът е така организиран, че той може да изгради това интимно отношение с обкръжението чрез ръцете.

Вредно ще бъде също, ако човекът поиска точно толкова често да мие лицето си. Да трактува така лицето не би се отразило здравословно. При други части на човешкото тяло нещата са съвсем различни. Хора, които не са правилно обучени чрез науката за духа, например материалистически мислещи лекари, не забелязват разликата и препоръчват на децата да се мият със студена вода, такива неща се вършат фанатично.

Трябва да се знае, че с нищо не се вършат повече бели! Това е основата на твърде много неврастения, когато по такъв непонятен начин се уврежда здравето. Ръцете го понасят, но останалото тяло става чрез това възприемчиво за материалното.

Тук виждате въздействието на материализма. Говоря тук за правила. Там, където става въпрос за временно лечение, нещата са други. Не само най-малките деца се къпят систематично всяка сутрин и се мъчат, хората не се ограничават само до това. Те се излагат на слънчеви бани, за да им въздейства напълно материалното на външния свят. Ние трябва да се радваме, че сме в състояние да действаме от вътрешния си център навън, а не винаги да се правим все по-зависими от материалното. Това разсъбличане, излагане с цялото тяло е същото, както ако мелничарят непрекъснато се вслушва в тракането на мелницата си и не е доволен, ако не я чува. Разбира се, изключения са случаите, когато се провежда временно лечение. Ако това се прави непрекъснато в младите години, тогава човекът се приспособява да позволява и на най-малкото влияние да въздейства на неговия организъм. Той се калява, т.е. калява се по такъв начин, че в края на краищата е напълно «кален» и не чувства никакви външни влияния.⁴³

Такива възгледи не възникват просто от обикновената жизнена практика – това е невъзможно, – а това може да се прецени, когато се познава целият човек. Че човекът е сложно същество и по отношение на отделните му части съществуват най-различни съотношения между физическото, етерното, астралното тяло и т.н., можете да видите от най-простите неща. Днес може би нещо ви се е видяло комично от казаното за съвсем особените взаимовръзки на физическото тяло с етерното, астралното тяло и т.н. От друга страна, може би сте чули, че отстраняването или болестта на един определен орган на човека довежда до състояние, което изглежда като идиотизъм.

⁴³ Този откъс е записан от слушателите само със съкращения и не беше възможно изцяло да бъде реконструиран.

Но ако се вземе например секрет от щитовидната жлеза⁴⁴ от овца и се даде на такъв човек, от идиот той отново става нормално мислещ човек. Това е известно. Да се преценяват такива факти правилно е възможно само като се изхожда от науката за духа. Защо е така? Защото не само щитовидната жлеза, но и много други жлези представляват инструменти, изградени от етерното тяло. Ние се нуждаем от инструменти във физическия свят, за да работим. Както се нуждаем от един чук, за да зачукаме пирона, така се нуждаем от инструментите (органите), както те ни са дадени. Ако се оперират, нямаме повече инструменти. Но това не е доказателство, че способността е отнета и не може да бъде възстановена. Само че трябва да знаем, че такава възможност е налице само ако етерното тяло изпълни функцията си.

При органите, които са в отношения с астралното тяло, не можем да смятаме, че с внасянето на заместителя, секретата, ще се промени нещо в органа. Виждал съм хора с повреда в мозъка, които ядат мозък от овце и др.п., без да има промяна в разсъдъка им, понеже мозъкът е орган, който се отнася към астралното тяло. Тук виждаме, че науката за духа осветява и тези неща. Човекът не може да бъде разбран, ако не се обърнем към тези по-висши надсетивни съставни същности на човека, иначе изобщо не се знае кое е важното.

В днешните медицински книги горното се описва така, като че ли човекът изгубва разсъдъка си чрез болестта или чрез липсата на щитовидната жлеза. Не, той изгубва само участието, интереса, той затъпява и не прилага своя разсъдък. Човек не става глупав чрез това, че не може да мисли. Когато липсва интересът, умът въпреки това остава непокътнат. Това, което се изгубва, е живото участие, с което човекът се отнася към нещата, липсва интересът, насочен към нещата. Който

⁴⁴ Най-известният препарат е Thygeoidin, съставна част на изсушената и пулверизирана щитовидна жлеза от животни за клане. Преди всичко той се е прилагал при нарушения на растежа на щитовидната жлеза (миксодем), епилепсия, гуша и кретенизъм.

няма интерес, не насочва своето внимание към нищо, понеже му липсва инструментът. Със секрета от щитовидната жлеза ние не му даваме ума, а му даваме един инструмент, за да вземе живо участие в живота на нещата в света. Ние преценяваме напълно погрешно човека, ако не знаем нищо за надсетивния свят и голяма част от това, което пише в нашите научни и популярни книги, стои на това ниво. Ако прочетете, че чрез загубата на щитовидната жлеза някой става глупав, а с приемането на секрет от нея става умен, това не е истина. Истината е, че бива събудено неговото внимание. Навсякъде могат да се видят следствията, че това, което се казва от страна на ясновидското изследване, не е фантазия. Макар и не всеки да е ясновидец, може да се докаже, че е истина това, което казва ясновидецът. То се вижда навсякъде. Препоръчвам ви постоянно да си спомняте, че ако не можете да видите при себе си това, което е основано на ясновидското изследване, можете да го изживеете в света. Така човек непосредствено може да си достави доказателства за това, което се споделя духовнонаучно.

Казах ви някои неща за начина как човешкото астрално тяло може да покаже своето влияние по отношение на живота. Казах как етерното тяло влияе върху живота. Сега искам да кажа нещо и за аза, чрез което ще можете да направите връзката от теософската (антропософската) теория към реалността в живота. Всички познавате широко разпространеното явление, което се означава с две думи, понеже се проявява по два начина, т.е. проливане на сълзи и тъгуване.

Какво означава в живота човек да бъде натъжен от нещо, идващо отвън, което се проявява физически в проливане на сълзи, или да изживява нещо вътрешно в душата си, което също се проявява в проливането на сълзи? Човекът има нещо в себе си, чрез което не само може да изживее това, което има в тялото си, но още в обикновеното нормално съзнание може да изживее, да съчувства на неща, случващи се в неговото обкръжение. Когато сме тъжни заради някоя загуба, ние сме вътре в това, което ни заобикаля и ни се плаче. Какво означава

това, че можем в самите нас да вземем това, което се намира или живее в нашето обкръжение и да го носим в сърцето си? Това означава, че в нас имаме един аз, който стои в тайнствена магична връзка с цялото ни обкръжение. Чрез тази магична връзка на хората с това, което не живее в тях, се изживява взаимовръзката с външния свят.

Азът може да бъде в себе си по два начина. Първо, по егоистичен начин. Тогава фактът, че проливаме сълзи, се дължи на облекчението, което изпитваме срещу болката, понеже не искаме истински да вземем участие в нея. Второто е, че тъгата може да е напълно основателна, понеже нещо от нашето обкръжение го приемаме в самите нас. В този случай сълзите най-често означават, че човекът тъгува заради нещата, които не го засягат непременно лично. Има хора, които плачат от чист егоизъм, понеже не могат да понесат какво се случва в живота им или не могат да понесат някаква загуба. Но има и хора, които плачат за неща, които не ги засягат, така че светът казва: «Този вие като вързано куче за нещо в един роман или драма.» И тази възможност може да създаде при него известен отгънък, който може да премине от скръбта му върху всички други сълзи и друга тъга, защото колкото по-голяма е нашата скръб, толкова повече ние се вълнуваме от всичко друго. И в своята скръб човекът в известен смисъл бива воден по неогоистичен път към своя аз. Който не притежава аз, не може да плаче и да скърби. Твърдението, че и животните плачат, всъщност е чиста безсмислица. По-правилно е, че животните не плачат и не могат да скърбят като човека. Кучето изглежда тъжно само защото не получава всичко това, което е получавало, когато господарят му още е бил при него. Психолозите, които казват, че животните не могат да ридаят, но хората могат, имат право. Плачът и скръбта могат да бъдат най-силното доказателство, че азовото задълбочаване е в самите нас и чрез това се свързваме с нещата около нас. Оттам става едно сгъстяване на нашия аз, което се проявява в сълзите. Понеже е така, можем да кажем, че плачът и сълзите са нещо, което е свързано с най-

вътрешната същност на човешката природа.

Когато човекът отново намери вътрешната си стабилност, той може най-добре да прояви това състояние в проливането на сълзи. След като Фауст преодолява намеренията си да се самоубие и дръпва чашата с отровата от устните си, той изговаря от тази дълбочина думите: «Сълзите потичат, Земята отново ме има!»⁴⁵ В този момент говори азът. Това се проявява в тези думи. Изживяването като скръб от нашето обкръжение, е свързано с най-вътрешната същност на човека. А свързаното с най-вътрешната същност изисква човекът да го приеме напълно сериозно. Ние можем да скърбим заради мизерията в нашето обкръжение, но не и чрез само представената мизерия. Всички драми, които на сцената показват мизерията, могат да предизвикат само неестествени душевни вълнения. Всяка недействителна мизерия на сцената можем да я свържем с нашето човешко достойнство само когато с нея е свързано това, че героят, дори да падне, остава победител. Драмите, които представят мизерията, можем да ги понасяме, когато виждаме победата на доброто. Тогава е правилно да скърбим и плачем, защото така в нашата душевност правилно се потапя скръбта относно действителността.

Съвсем различно е по отношение на едно друго изживяване на нашия аз, което можем да означим с много думи. Това, което се проявява в смеха, веселостта, радостта, може би дори във вицовете – в участието в комичното, нещата са обратни. Да се смеем над някой глупак в действителност е нечовешки, но да се смеем върху измислена глупост, е безкрайно освобождаващо. Глупостта трябва да я изживеем, понеже действията оздравяващо – дори в цирка можем да изживеем това добро душевно лечебно средство, – защото отново е намиране на собствения аз. Ако сме в състояние да се смеем, ние се издигаме над ситуацията. Тогава съзираме своята вътрешна ценност и така се изживяваме. Нещо извънредно здравословно лежи в

⁴⁵ «Фауст» I, Нощ, 784.

пародията на Касперлетеатър до комиците, които правят всевъзможни глупости, изпадат във всевъзможни противоречия, докато смехът над действително проявената глупост издава нечовечността.

Забележително се показва азът в неговото здравословно отношение към света. Действителната, не измислената мизерията ни кара да скърбим. Обратното е при смеха и шегата. Там не сме човеци, ако се смеем на глупостта, която се намира в природата на някой човек. Но те са оздравяващи и въздействат върху здравословното възпитание на човека, когато се смеем на измислените пародии и шеги. Защото това посочва здравословния аз в нас.

Тук виждате как може да бъде разбирано и оздравителното в обкръжението, когато забележим, че имаме и един аз. Можем да запитаме дали това се вижда при нашето материалистическо човечество също в отношението му към изкуството? Да, то се представя много характерно. Когато хората наистина застанат пред изобразеното например в драмите на *Хауптман* или *Зудерман*⁴⁶, колко биха изгубили съзнание! В представянето на сцената можете да понесете същото, което в живота ви потапя в скръб и би трябвало да ви подтикне да се намесите. Това не е възможно на сцената. Откъде идва такава преобръщане на фактите? Оттам, че в нашата материалистическа епоха хората живеят най-често в периферията, където азът не се доказва. В действителност най-много може да ни потопа в скръб ужасното в мировото развитие, станало в Мистерията на Голгота – страданията и цялата трагичност на Христос Исус. И можем да ликуваме най-често там, където победата, представената непосредствено за царството на вечността победа на живота над смъртта, е извоювана във Възкресението. Не съществува друга победа, където най-висшата

⁴⁶ Герхард Хауптман, 1862-1946.

Херман Зудерман, 1857-1928. Двамата поети, именити представители на натурализма. Сравни «Пролог» и «Антракт» в «Портата на посвещението» от Рудолф Щайнер, Дорнах 1956 г.

Слава на Бога се съединява с най-дълбоката тъга; всичките страдания в смъртта на Голгота и цялото величие на Великден във Възкресението – няма друго събитие, в което да се проявяват най-дълбоката скръб и най-висшето ликуване.

Оттам няма по-дълбока мъдрост от тази, която апостол Павел оповестява⁴⁷ по отношение на това събитие: «Не аз, а Христос в мен!» Тук виждаме как намираме правилния фокус, за да укрепим колкото е възможно аза в нас, като той се проникне с това, което представлява откровението на Христос. Когато теософията (антропософията) се християнизира, това прониква и в нашия аз, за да ни даде възможно най-голямата сигурност в живота, най-голямата жизнена подкрепа. Защото само чрез разбирането на Христос, както го получаваме чрез науката за духа, ние получаваме правилното равновесие в нас.

Ако теософията (антропософията) действа така, както виждате описано в моята книга «Въведение в тайната наука», тогава е дадено нещо, което може да влее в човека такава устойчивост, каквато лежи в сентенцията «Не аз, а Христос в мен!», чрез която човекът все повече може да бъде преобразен така, че в него да просветне онова съзнание за вечността, за което можем да кажем: «Това, което сме поели в нас, не може да ни бъде отнето». Тогава ще почувстваме в думите на Йохан Готлиб Фихте, великия познавач на теософията, какво означава това, което той казва приблизително така: «Когато чувствам и осъзнавам връзката си с вечността», а никой не може да ни покаже тази връзка по-добре от теософията, «когато чувствам и осъзнавам моята връзка с вечното», казва Йохан Готлиб Фихте, и ако ние наистина осъзнаем тази връзка, ще застанем също там, на Земята, и ще кажем с него: «Аз ви гледам вас, скали и планини! Сгромолясате ли се надолу и погребете ли тялото ми до последната слънчева пращинка, унищожите ли всички мои физически инструменти, въпреки това аз ще ви се противопоставям, защото вие не сте вечни. Но аз съм свързан

⁴⁷ Гал. 2, 20.

с вечното, аз съм вечен!»

Така говори човекът, който е осъзнал цената на мъдростта на вечността. Така говори човекът, който поема в себе си науката за духа, за своята телесна, астрална, етерна цялост, за въздигането на своето битие, за вплътяването му в духовните светове, за които той само трябва да знае, че е дух от техния дух. Защото човекът не е само плът от плътта, а дух от Вечния дух.

ОСИАН И ФИНГАЛОВАТА ПЕЩЕРА⁴⁸

*Кратко слово след изпълнението
на Увертюрата «Фингаловата пещера» от Менделсон*

Берлин, 3 март 1911 г.

Чрез звуците на тази увертюра ние бяхме духовно пренесени на Шотландското крайбрежие и с това в душата си поехме един път, който в течение на развитието на човечеството силно е бил повлиян от тайните на кармата. Защото някога в близост до областта и в самата тази област, до която ни заведоха тези звуци, са били заселени като че поради повелята на кармата народи от съвсем други области на нашата западна Земя. Съобщава ни се за тайнствени съдби. Както чрез разкритията на окултизма, така и чрез външни исторически документи ни се съобщава за това, което са изживели тези народи в тази област през далечната древност.

Спомен за тайнствените съдби на онези хора е бил събуден, когато около 1772 г. била наново открита пещерата на остров Стафа, който принадлежи към островната група Хебриди, Фингаловата пещера. С това как самата природа е изваяла нещо, наподобяващо чудно хубава катедрала, тя напомня за тайнствените съдби от древността. Подредени в дълги редици, закономерно се извисяват безброй стълбове, над които от същия камък е оформен купол, а долу в основите на колоните се разбива бушуващо море, което с гръмотевична музика непрекъснато нахлува в тази катедрала, вълнува се и се завихря. От каменните образувания се стичат капки вода, които, падайки върху сталактите, зазвучават в мелодична вълшебна музика.

⁴⁸ Една от най-големите и красиви природни забележителности в Европа. Стените на 113 м. дългата пещера се състоят от редици шестоъгълни, високи 17 метра базалтови колони. Те подпират огромен 70-метров свод. Според легендата на планинците шотландци и хебридците пещерата е била построеният от великана палат на възпияният с песните на Осиян герой Фингал.

И на откривателите, имащи чувството за тайнственото, което някога се е разиграло там, е трябвало да бъде напомнено за героя, който някога, като една от най-прочутите индивидуалности на Запада, тук категорично е насочвал съдбите, и делата му са били възпявани от слепия му син *Осиан*⁴⁹, западния Омир, един сляп певец.

Когато си представим как известието за това е впечатлило хората, можем да разберем, че новото оживяване на тези напеви от *Макферсон*⁵⁰ през 18-то столетие е направило огромно впечатление в Европа. Нищо не може да се сравни с това впечатление. *Гьоте*, *Хердер*, *Наполеон*⁵¹ са се вслушвали

⁴⁹ *Осиан*, келтски певец, бард от трети век. Според стиховете, които носят неговото име той е син на царя на Алба (планинска Шотландия) Фингал, ослепял в късна възраст. Най-старото упоменаване на песните на Осиан се намира в «Книгата от Лайнстер», един ръкопис от 12-то столетие. Предполага се, че песните на Осиан под формата, както са дадени от Макферсон, произхождат от 11-то столетие, но според своето съдържание са далеч по-стари и фактически произлизат от древни бойни песни и легенди, които по обичая на бардите се предават от поколение на поколение. Описаните в баладите на Осиан нрави, обичаи и правила съответстват до детайли на още непознатите по времето на Макферсон резултати на по-новите изследвания относно характера и начина на живот на древните гали. Имало е само ловуване и животновъдство, но земята още не се е обработвала, царят е приемал в открити зали, царски дъщери са обитавали в пещери. Не се споменават завоевателните походи на норманите между 350 и 500 г., затова пък се споменава нападението на норманския цар Суаран в първата половина на 3-то столетие.

⁵⁰ *Джеймс Макферсон*, 1736-1796, шотландски учен. При пътешествията си през шотландските планини събира стари келтски текстове, които публикува през 1760-63 г. под заглавията: «Fragments of ancient poetry collected in the Highlands», «Fingal», «Temora», а през 1765 г. ги събира в общо издание като «The works of Ossian». Песните и епосите, които Макферсон спасява, тогава са живели още сред народа и частично са били записани и като ръкописи. Скоро след публикуването им е имало грозни съмнения в тяхната автентичност. Доколкото Макферсон е разполагал с оригинални текстове, той ги предва на Highland Society в Единбург, откъдето са публикувани в два тома с голям шрифт («Dana Oisein mhic Finn»), Лондон, 1807 г.

⁵¹ *Гьоте* превежда още в Щрасбург през 1771 г. от поемите на Осиан «Песни за Селма», които той включва частично в своя роман «Страдания

в напевите и всички са вярвали, че възприемат в тези звуци нещо от вълшебството на древността. Можем да си представим, че един изплуващ от сърцата духовен свят, какъвто е съществувал още по онова време, се е усещал в това, което е прозвучавало.

Какво е било то?

Трябва да хвърлим поглед към времената, когато се появяват първите импулси на християнството и първите столетия след това. Какво се случва горе около Хебридите, в Ирландия, Шотландия, в древния Ерин, което обхваща всички съседни острови между Ирландия, Шотландия и северните области от Шотландия? Там имаме ядрото на народите с келтски произход, които са запазили древното атлантско ясновидство в неговата самобитност. Преместилите се на Изток, се развили по-нататък, те не общували повече с древните богове. Макар изцяло потънали в личностното, в индивидуалността, онези хора си запазват способностите на древното ясновидство. Хора, които като че с една особена мисия са били насочвани към тази об-

ята на младия Вертер» (първа версия през 1774 г., втора версия 1782-86). Гьотевиет превод от «Темора» е публикувана в «Годишник на Свободния германски висш институт» 1908 г. (факсимиле и печат на немската версия). В «Поезия и истина», трета част, дванадесета и тринадесета книга на Осияновите стихове са споменати три пъти в различни взаимовръзки.

Хердер помества в «Гласове на народите» в началото на трети том «Норвежки песни» от «Темора» песните «Появата на Фингал и звукът на щита» и «Спомен за песните на миналото», също и в превод на Гьоте «Надгробната песен на Дартула». В неговия труд «За Осиян и песните на древните народи. Извлечение от някои писма» (от «Немско изкуство» 1773 г.) както и в две рецензии в Николаевата «Обща немска библиотека». Хердер се обявява срещу превеждането на стиговете на Осиян в хексаметри, както йезуитският свещеник Денис е публикувал («Стиховете на Осиян, едни древен келтски поет, превод от английски на М. Денис», Виена, 1768 г.). С превеждането им в класическия размер на стиха песните са щели да izgубят характера на баладите на бардите.

В «Слушане», 1795 г., десети брой излиза статията на Хердер «Омир и Осиян». Омир «разцъфтява с един млад народ», пише Хердер, докато той означава Осиян като «последния глас от времето на героите за по-слабите потомци».

Наполеон поставя Осиян над Омир (виж Егон Фридел, «История на културата на новото време», том II. Мюнхен, 1928 г., стр. 332).

ласт, където насреща им се изправя една формация, отразявайки собствената си музикална вътрешност и изцяло формирана архитектурно от страна на духовния свят, именно това, което се опитам да характеризирам със свои думи – Фингаловата пещера. Можем да си представим правилно процеса, когато си помислим, че пещерата е подобна на един център, отразяващ това, което е живяло в душите на онези хора, заведени там чрез своята карма като в един храм, изграден от самите богове. Тук са били подготвяни хората, които е трябвало едва по-късно да приемат Христовия импулс с цялата си човешка същност и тук е трябвало да изживеят като подготовка нещо много особено.

Можем да си представим това, когато размислим, че тук е била опазвана точно онази древна институция на народите, чрез която племената са били разделяни в малки семейни общности. Кръвните роднини са се чувствали като принадлежащи си заедно, всички други са били чувствани като чужди, като принадлежащи към друг групов аз. И като нещо хармонизиращо се излива над тези отделни групи това, което останалите на Запад жреци-друиди са могли да дадат на хората, когато става преселението на народите от Атлантида към Изток. Това, което те са могли да дадат, е живяло по-късно в песните на бардите. Но каквото е действало чрез тях, можем да си го представим правилно, само ако си изясним, че елементарните страсти са срещнали древната сила на ясновиджането в духовния свят и че хората, които като представители на своите групи са воювали срещу други групи смело, понякога гневно и страстно, са виждали как от духовния свят са действали импулси, които са насочвали борбите. Такава съгласуваност на действията при физическото и душевното днес изобщо не можем да си представим. Когато героят е издигал своя меч, той е вярвал, че някой дух от небесата го насочва и в този дух той е виждал някой от предците си, който вече е воювал преди на това поле и се въздигнал нагоре и оттам му съдейства. В своите битки те са чувствали да действат техните предци, предците от двете страни и не само са чувствали, но и ясновидски са ги чували.

Това е останало в тези народи като чудесна представа, именно че героите са воювали на бойното поле, проливали са кръвта си, но след смъртта си са се изкачвали в духовния свят и техният дух вибрирал като тон, прозвучаващ във въздуха като духовност.

А онези, които били запознати с битките, но предимно са се развили да се вслушват в това, което е звучало от висините като глас от предните времена, които са били слепи за физическия свят, не са могли повече да виждат светкавиците на мечовете, слепи са били за физическия план, са били високо уважавани. Един от тях е именно Осиан. И когато героите са въртели мечовете си, не са осъзнавали, че действията им са звучали в духовния свят и че ще се намерят барди, минезингери, които ще съхранят това в своите песни. Това са били пълножизнени възгледи при онези народи.

Но това дава съвсем друг възглед относно човешкото изобщо. То показва, че човекът е свързан с духовните сили, които звучат от цялата природа. Не можем да видим буря или светкавица, не можем да чуем гръмотевицата, бушуването на морето, без да усетим, че от цялата природа действат духове, свързани с душите от предните времена, с душите на собствените предци. Тогава природната дейност изглежда съвсем друго нещо. Затова са били така значими онези напеви, които, живеейки преди само в преданията, отново зазвучават обновени чрез шотландеца Макферсон, така те напомнят за връзката на хората с душите на предците и с природните явления.

Можем да разберем, че този шотландец в определен смисъл е чувствал конгениално, когато описва как в битката шурмува един отряд, носещ мрак подобно на духовете, които участват в битката. Това е действително нещо, което би могло да направи силно впечатление върху духовна Европа. И целият вид на изложението, макар да е дадено в свободна поезия, събужда в нас чувството за съзерцанието, което е живяло в онези древни народи. В тях е живяло едно живо знание, една жива мъдрост за взаимовръзката с духовния свят и естестве-

ния свят, в който действа духовния свят.

От една такава мъдрост са били избирани най-добрите синове на различните племена – т.е. онези, които са имали най-тясна връзка с духовете на миналото, които най-много са оставяли духовете на миналото да участват в делата им – избирани били като група избраници. А който е имал най-силните ясновидски сили, е бил поставен начело. Тази група е трябвало да защитава централния народ на келтите, срещу народите на обкръжението. Един от тези водачи е бил ясновидецът герой, вестта за когото научаваме под името *Фингал*⁵². Как този Фингал е действал в защита на древните богове срещу тези, които са ги заплашвали, това древните напеви, както са били чути от духовния свят, древните балади на барда Осиан, неговия син, са оставяли да звучи по-нататък, така че то се е запазило живо до 16-то, 17-то столетие.

Това, което Фингал така е извършил, което синът му Осиан е слушал, след като Фингал се е въздигнал в духовния свят, това от напевите на Осиан, което по-късно е въодушевявало потомците за техните дела, е същото, което така мощно е действало и през 18-то столетие. Ние можем да си създадем представа за него, когато чуем как Осиан оставя гласът на баща му Фингал да прокънти в неговите балади. Героите се намирали в тежко положение, били са почти победени и тогава е нахлувал нов живот в редиците.

«Царят застана до скалата от Лубар⁵³; три пъти изви си своя ужасен глас. Еленът подскочи от страх до извора на Кромла, а скалите на планините потрепериха. Подобно на бушуването на сто планински потока, които течаха, пенейки се и шумейки; подобно на облаците, последвани от буря по

⁵² Find Mac Cumail или Fionn Mac Chumail, исторически владетел в Ирландия, умрял през 273 г. сл. Хр., в преданията на народа си е останал като митичен герой, подобно на крал Артур. Синът му се казва Осиан. С ирландските преселници идват и преданията на планинските шотландци.

⁵³ Осиан Фингал, Епическа поезия в шест балади, тук в превод на Райнхолд Яхман, Recl. Leipzig o.J., 4-та песен.

синьото лице на небето, така ужасният глас на Фингал стресна синовете на дивата природа наоколо. Приятен беше гласът на царя от Морвен⁵⁴ за бойците на неговата страна. Често ги водеше той в битката, често се завръщаше с плячка от врага. <Тръгвайте за битката>, зовеше царят, <вие, деца на ехтящата Селма⁵⁵! Тръгвайте към смъртта на хилядата! Конаевият син иска да види битката! Моят меч нека свисти на хълма за защитата на моя народ във войната – но никога не я желайте, бойци, докато синът на Моринс се бие, главатарят на великите мъже. Нека той води моята битка, нека славата му да се превърне в песен! О, вие, духове на загинали герои, вие, ездаци на бурята от Кромла, приемоте моя загиващ народ с радост. Занесете бойците на вашите върхове и нека дъхът на Лена ги понесе над морето и нека те дойдат в моите мълчаливи сънища и зарадват душата ми в битката!>

Сега, подобно на тъмен буреносен облак, обхванат наоколо от червените светкавици на небето, на запад бягайки от лъча на утрото, се отдалечаваше царят на Селма. Страшен е блясъкът на неговата броня. Две копия бяха в ръката му, сивата му коса се развяваше от вятъра. Той често поглеждаше назад към битката. Три барди певци придружаваха сина на славата, за да донесат думите му до главатарите.

Високо на склона на Кромла стоеше той, махайки със светкавицата на своя меч. И щом той махна, ние се задвижихме...

Фингал изведнъж издигна оръжието. Три пъти прокълнтя страшният му глас, Кромла откликна наоколо. Синовете на девствената природа застанаха тихи; те наведоха възбудените си лица към земята, засрамени от присъствието на царя. Той се появи като дъждоносен облак в слънчевия ден, който се носи над хълма и полята очакват неговия дъжд. Тишината следва-

⁵⁴ Морвен е Северна Шотландия.

⁵⁵ Селма е столица на Морвен (Северна Шотландия). Така е бил наричан и замъкът от баладите на Осан.

ше бавния му ход, но бурята беше готова да избухне. *Сваран*⁵⁶ видя страшния цар от Морвен. Той забави своя ход. Мрачно се облегна на копието си, оглеждащ с червеното си око наоколо. Мълчалив и висок, той приличаше на дъб от брега на Любар, чиито клони бяха изгорели от старостта чрез светкавицата на небето; той се навежда над потока, сивият мъх зашумява от вятъра. Така стоеше царят. След това се обърна бавно назад към извисяващата се поляна на Лена. Неговите хиляди се изсипаха около героя. Тъмнината се засилваше над хълма.

Фингал, подобен на лъч от небето, застана в средата на своя народ. Неговите герои се събраха около него. Той прокълнтя с мощния си глас. <Издигнете моите знамена нависоко, разгънете ги на вятъра на Лена подобно на пламъци от сто хълма! Оставете ги да шумолят от ветровете на Еринс и да ни припомнят за борбата. Вие синове на бушуващите потоци, които се изсипват от хиляди планини, приближете се до царя на Морвен! Чуйте властните му думи! Ти, Оскар, най-силната ръка на смъртта, о, *Филан*⁵⁷, ти бързоног жребец на бъдещите битки, Дермид, чернокождрави ловецо на скачащите сърни, Котмар, сине на кълтящия щит на Мора, Осиан, цар на песните, елате наблизко до вашия баща!> Ние издигнахме слънчевия лъч на битката, знамето на царя. Всеки герой ликуваше от радост, когато то плющеше от вятъра; то беше горе извезано със злато, като огромния син небосклон на нощното небе. Всеки герой имаше и своето знаме, и своите мрачни мъже.»

Така шурмува Фингал в битката, така бива описан от своя син Осиан.

Не е за чудене, че този живот, това съзнание за връзката с духовния свят, който се потапя в душите на тези хора, в душите на древните келти, е най-добрата подготовка да се разпространи личният божествен елемент в своя вид от тяхната страна над целия Запад. Защото това, което те изживяват като

⁵⁶ *Сваран* (Суаран): Нормански цар от Западна Готландия, умрял през 240 г.

⁵⁷ Син на Фингал и Клато, пада в битката срещу Катмор и е пренесен от Осиан в една пещера, над която сега се носи неговият дух.

страст, което са чули да звучи в мелодиите на духовния свят, ги подготвя за времето, когато се раждат синовете им, които показват в душите онези страсти, но смекчени и просветлени в душата, така че можем да кажем: Изглежда, като че най-добрите синове на Ерин отново са дочули звуците на своите древни певци, които някога са ги чули от духовния свят като дела на предците, но като че ли в най-добрите синове на Ерин древните съдбовни звуци са се преобразили и просветлили и са се превърнали в слова, изразяващи най-великия импулс на човечеството.

Това е звучало от древните времена в песните за делата на древните келти, които в мощни битки са извоювали някои неща, за да се подготвят за по-нататъшни дела на духовния живот, както ние отново ги съзираме в това, което са постигнали най-добрите синове на Запада. Това са били импулсите, които по-късно са се втели в душите на хората от 18-то столетие, когато онези древни песни са били обновени. Това е било, за което си спомнили онези, които видели отново прекрасната катедрала, изградена от самата природа, която ги импулсира да кажат: «Тук се намира едно място, създадено от кармата, за да може това, което са пели бардите за делата на предците, за това, което са вършили героите за усилването на своите сили, да откликне като ехо от катедралата, която не е било нужно сами да построят, а този свещен храм им е бил построен от духовете на природата, и е могъл да бъде средство за възхищение за онези, които са го видели.»

Така звуците на увертюрата могат да ни дадат повод да почувстваме по наш начин нещо от дълбоките тайнствени взаимовръзки, които витаят в историята на хората, предшествали нашето време почти на същата земя, върху която живеем сега.

И понеже трябва да се задълбочим в това, което живее в нас, и то е само продължаващо звучене на това, което е било в миналото, предчувствието за това, което някога е станало и продължава да действа в човечеството, е от най-голямо значение за окултния живот.

ЗНАЧЕНИЕТО НА ДУХОВНОТО ИЗСЛЕДВАНЕ ЗА МОРАЛНИТЕ ДЕЛА

Билефелд, 6 март 1911 г.

Често теософията се обвинява, че не работи директно в моралната област, че чрез някои от нейните учения в определено отношение тя не само че не работи срещу егоизма, а дори за него. Такива хората мислят, че теософията показва как човекът разгръща своето битие от живот на живот и при това главното е, макар и да идват насрещни удари, той да се издига все по-нависоко, все повече да учи да прилага в един следващ живот резултата от опитностите, които е спечелил в предишен живот. Който изцяло повярва в човешкото усъвършенстване, ще се стреми все повече да просветлява своя аз, да го обогатява колкото е възможно повече, за да се издига все по-нависоко. Хората казват, че всъщност това е егоистичен стремеж. Защото ние, теософите, искаме да свалим от духовния свят учения и сили, за да издигаме все повече нашия аз, и това е егоистично основание, което кара хората да действат. И че ние, теософите, сме убедени, че си подготвяме лоша карма чрез несъвършени действия и за да не е така, теософът избягва да прави това и онова, което иначе би направил. Следователно от страх пред кармата той не го прави. Вероятно той ще направи и поради това основание нещо, което иначе не би направил, което също е изцяло егоистичен мотив за действие.

Има хора, които казват, че учението за кармата и реинкарнацията и останалият стремеж за усъвършенстване, които идват от теософията, води хората дотам, да се стремят духовно към един рафиниран по-висш егоизъм. Всъщност би било тежко обвинение, когато се казва, че теософията води хората да действат морално не от съчувствие и състрадание, а от страха от наказание. Нека се запитаме дали такова обвинение наистина е основателно. Тук трябва да навлезем много дълбоко в окултното изследване, ако искаме да оборим наистина

основно този упрек към теософията.

Да си представим, че някой казва: «Ако човекът не изпитва стремеж за усъвършенстване, чрез теософията изобщо няма да бъде подтикнат към морални действия.» Задълбоченото проникване в това, което ни казва теософията, може да ни научи, че човекът е поставен в общото човечество така, че с едно неморално действие той извършва не само нещо, което може би донася наказание, но с една неморална мисъл, едно неморално действие или намерение извършва и нещо безсмислено, абсурдно, нещо, което не може да се съгласува с едно наистина здравословно мислене.

С това е казано много. Едно неморално действие не само прави вероятно кармичното наказание, но то е едно действие с най-дълбок смисъл, което изобщо не бива да се извършва. Да предположим, че един човек открадва нещо. Човекът си довлича чрез това кармично наказание. Ако иска да го избегне, не бива да краде. Но нещата са още по-сложни. Нека да се запитаме какво иска този, който лъже или краде? Лъжецът или крадецът иска да получи едно предимство, лъжецът може би да избегне някоя неприятна ситуация. Едно такова действие има смисъл само тогава, когато човек постига наистина някакво предимство чрез лъжата или кражбата. Ако човекът би знаел, че не може изобщо да го има, че се заблуждава и с това само си причинява вреда, той ще си каже, че е безсмислица дори да мисли за такова действие. Ако теософията (антропософията) все повече прониква в цивилизацията, хората ще знаят, че е абсурдно, дори смешно да се вярва, че чрез лъжа и кражба могат да получат това, което вярват, че получават.

Едно нещо ще става все по-ясно за всички хора, когато теософията проникне в тях, а именно че в смисъла на повисшите причини, изобщо няма съвсем отделна човешка индивидуалност, а че редом с отделната индивидуалност целият човешки род представлява едно единство. И все повече ще се разбира, че в смисъла на един истински мироглед пръстът е по-умен от целия човек, защото той не си въобразява, че е

нещо без целия човешки организъм, към който принадлежи. В своето смътно съзнание той знае, че не може да съществува без целия организъм.

Но хората непрекъснато изпадат в илюзии. Те вярват, че са нещо отделно чрез това, че са затворени в кожата си. Те са също толкова малко отделени, колкото е отделен пръстът от целия организъм. Основанието за заблудението е, че човекът може да се движи наоколо, а пръстът не може. На Земята ние сме в същото положение, както пръстът в нашия организъм. Наука, която вярва, че нашата Земя е огнено-течно кълбо с твърда кора, върху което се движат хората, вярва, че с това тя обяснява Земята. Тази наука стои на същата висота, както една наука, която би вярвала, че човекът според своята същност не е нищо по-различно от неговия скелет, че не се състои от нищо друго освен от своя скелет. Защото това, което се разглежда от Земята, е същото като скелета при човека. Другото, което принадлежи към Земята, е с надсетивна природа. Земята е истински организъм, истинско живо същество. Когато си представим човека като живо същество, можем да помислим за неговата кръв с червените и белите кръвни телца, които могат да се развият само в целия човешки организъм и да бъдат това, което са. Каквото за човека са червените и белите кръвни телца, това сме ние, хората, за земния организъм. Ние принадлежим безусловно към този земен организъм, съставляваме част от цялото земно живо същество и разглеждаме самите себе си правилно, ако си кажем, че като единични хора не сме нищо, ние изглеждаме завършени, цели дотогава, докато се разглеждаме в земното тяло, от което възприемаме само скелета, минералната кора, докато не признаем духовните съставни части на този земен организъм.

Когато в човешкия организъм се появи един възпалителен процес, целият организъм се обхваща от високата температура, целият организъм се обхваща от болестта. Ако пренесем това върху земния организъм, можем да кажем, че е истина, когато окултизмът твърди, че ако някъде по Земята

бъде извършено някакво неморално действие, за целия земен организъм е същото, както за човека е малкият гноен абсцес в тялото, който разболява целия организъм. Така че, когато се извърши кражба на Земята, следствието е, че цялата Земя получава нещо като висока температура. Това не е казано само като сравнение, а е дълбоко обосновано. Целият земен организъм страда от неморалните действия и ние като хора не можем да извършваме нещо неморално, без да засегнем целия земен организъм.

Всъщност това е много проста мисъл, но ще бъде трудно да бъде схваната от хората. Но хората, които не искат да я приемат, трябва само да изчакат. Правят се усилия да се внесат такива мисли в нашата култура, да се апелира с такива мисли към човешкото сърце, към човешката съвест, а именно че ако някъде се извършват неморални действия, те са като един вид гноен абсцес за цялата Земя и разболяват земния организъм. Опитът ще ни покаже, че в такива познания лежат огромни морални импулси.

Колкото и много да се проповядва морал, това няма да помогне на хората. Но такива познания не само ще станат познания за хората, но ако те се отпечатат в културното развитие, ако се излеят още в детската душевност, те ще събудят огромни морални импулси. Защото всички морални проповеди нямат нищо напълно убеждаващо за човешката душевност. Така е, както Шопенхауер казва, че да се проповядва морал, е лесно, но трудното е да се основе моралът. Хората изпитват известна антипатия към моралните проповеди. Те си казват: «Каквото ми се проповядва там, го иска някой друг, а аз трябва само да се подчинявам!» Тази вяра все повече ще се разпространява, колкото повече материалистическото съзнание придобива надмощие.

Днес се казва, че има класов морал, граждански морал и това, което такъв вид морал смята за правилно, го налага на другите класи. Такова мнение се е вляло в душевността на хората и в бъдеще това все повече ще се засилва. При хората

все повече ще се засилва усещането, че всичко, което те трябва да признаят в тази област за правилно, следва да произлезе от тяхната склонност към обективно познание. Човешката индивидуалност иска все повече да има значение. В момента, когато например сърцето разбере, че също ще бъде болно, ако целият организъм се разболее, човекът ще върши това, което е необходимо, за да не се разболява. И в моментите, когато човекът разбере, че е част от целия организъм, че не бива да бъде гноен абсцес в земното тяло, тогава ще се появи обективно основание за това да бъде добър. Човекът ще си каже: «Ако крада, искам да имам някакво предимство. Няма да го направя, защото с това ще разболея целия организъм, без който не мога да живея. Ще направя точно обратното и с това ще спечеля не само добро за целия организъм, но също и предимство за самия мен.»

В бъдеще приблизително така ще се формира моралното съзнание на хората. Този, който получи морални импулси от науката за духа, ще си казва: «Илюзия е, когато искаш да спечелиш някакво предимство чрез неморално действие.» Ако направиш това, ти си като октопод, който разпръсква тъмна течност, една тъмна аура от неморални пориви. Лъжите и кражбите са зародиш за една аура, в която ще бъдеш потопен и чрез която ще правиш целия свят нещастен.

Казва се, че около нас се простира майа. Но такива истини трябва да станат жизнени истини. Чрез науката за духа може да се покаже как моралното развитие на човечеството в бъдеще ще бъде такова, че човекът ще трябва да разбере как се обвива с аура от илюзии, когато иска да спечели някакво предимство. Тогава ще бъде практическа истина, че светът е майа или илюзия. Пръстът вярва това в своето смътно съзнание, което е полуспящо, полусънуващо съзнание, но той е достатъчно умен, за да знае, че без ръката и без останалото тяло не е никакъв пръст. Човекът днес още не е толкова умен, за да знае, че без земното тяло той всъщност е нищо. Но той трябва да стане толкова умен. Следователно пръстът има предимство

пред човека. Той не се отделя, не казва, че иска да задържи за себе си кръвта, която се намира в него, или да се отдели самостоятелно. Той се намира в хармония с целия организъм. Човекът трябва да развие по-висше съзнание, за да бъде в хармония с целия земен организъм. С днешното морално съзнание човекът още не знае това. Той би могъл да си каже: «Въздухът, който вдишвам, току-що беше вън, сега е вътре в човешкото тяло, нещо външно става вътрешно. И когато издишам въздуха, тогава нещо вътрешно отново става нещо външно и така е с целия човек.» Човекът не се замисля, че е нищо, ако се изолира от заобикалящия го въздух. Той трябва да се стреми да осъзнае как е включен и затворен в целия земен организъм.

Чрез какво човекът може да знае, че е част от целия земен организъм? Науката за духа довежда човека дотам. Тя му показва, че първо е съществувало едно сатурново състояние, след това слънчево състояние и след него лунно състояние и човекът навсякъде е присъствал, макар и по друг начин, различен от днес. Тогава Земята е произлязла от древното лунно състояние. Човекът бавно е станал земен човек. Той има дълго развитие зад себе си и в бъдеще ще премине през други степени на развитието. Със Земята в нейната днешна форма човекът е стигнал до сегашната си форма. Когато с изучаването на науката за духа проследим как са се породили човекът и Земята, ще видим как човекът е част от целия земен организъм. Тогава ще видим как Земята и човекът постепенно са изплували от един духовен живот, как йерархичните същества са изградили Земята и човека, как човекът принадлежи към йерархиите, макар и да се намира на най-долната степен. И тогава науката за духа посочва централната същност на цялото земно развитие, Христос, като великия праобраз на човека. И всички тези учения на науката за духа трябва да доведат до осъзнаването на човека как да действа.

Науката за духа ни показва как можем да се чувстваме като част от общия земен живот, тя ни показва, че Христос е духът на Земята! Нашите пръсти, нашият нос, всички наши

съставни части сънуват, че те се обгрижват от сърцето с кръв, че те биха били нищо без централния орган, без сърцето те са нищо. А теософията показва на човека, че в бъдещето на земното развитие ще бъде безумие, ако той не възприеме идеята за Христос, защото каквото е сърцето за организма, това е Христос за земното тяло. И както кръвта протича през сърцето и снабдява целия организъм с живот и със сила, така същността на Христос трябва да премине през всяка отделна земна душа и за нея да се превърне в истина казаното от апостол Павел: «Не аз, а Христос в мен!» Христос трябва да се влее във всички човешки сърца. А който иска да каже: «Човек може да съществува и без Христос», той би бил толкова безумен, колкото биха били очите и ушите, ако биха искали да съществуват без сърцето. При отделното човешко тяло сърцето трябва от началото да съществува в човешкия организъм, в земния организъм сърцето е навлязло с Христос. За следващите епохи е необходимо кръвта на сърцето Христос да навлезе във всички човешки сърца и който не се съедини с него в своята душа, ще загине. Земята няма да чака с нейното развитие. Тя ще стигне до състоянието, до което трябва да стигне. Само хората могат да изостанат, т.е. да се съпротивляват срещу приемането на Христос в душата си. Някои хора ще стигнат до последната си земна инкарнация и няма да са постигнали целта, няма да са познали Христос, няма да са приели христовото чувство и христовото познание в душите си. Те няма да са узрели, няма да се включат в по-висшето развитие, ще се отделят от него.

За такива хора няма веднага да се появи възможността напълно да пропаднат, както носът и ушите биха загинали, ако се отделят от човешкия организъм. Но окултното изследване показва, че тези, които не искат да се проникнат с Христовия елемент, с Христовия живот, както това може да бъде постигнато само чрез науката за духа, вместо да се издигнат заедно със Земята до нови степени на съществуването, ще са поели в себе си разпадащи се вещества, и ще трябва първоначално да поемат други пътища. Ако човешките души приемат през

следващите си въплъщения Христос в своето познание, в своето чувстване, в цялата си душа, Земята ще отпадне от тези човешки души също като един труп отпада при смъртта от човека. Земният труп ще отпадне, а това, което е проникнато духовно-душевно от Христос, ще остане, ще се преобразува за ново съществуване и ще се реинкарнира на Юпитер (*следващото въплъщение на Земята, бел. пр.*).

А какво ще се случи с хората, които не приемат Христос в себе си? Ще има достатъчно възможност за тях чрез науката за духа да могат да познаят Христос, да могат да го приемат в себе си. Хората днес още се съпротивляват, но те все по-малко ще се съпротивляват. Ще има известен брой хора, които няма да могат да преминат в следващото състояние на Земята, които няма да са постигнали същинската земна цел. Тези хора ще са един истински кръст на планетата, на която хората ще продължат да се развиват, защото те няма да могат да съзживяват същинското правилно юпитерово състояние, няма да могат да съзживяват това, което се развива там, но въпреки това ще се намират на Юпитер. Всичко, което по-късно става материално, първо съществува духовно. Това, което хората сега духовно развиват по време на земното време като неморалност, като съпротива да приемат в себе си Христос, първоначално съществува душевно-духовно тук. Но то ще стане материално, ще обкръжава и прониква Юпитер като съседен елемент. И той ще бъде потомството на такива хора, които по време на земното състояние не са приели в себе си Христос. Това, което сега се развива душевно като неморалност, като съпротива срещу Христос, ще стане тогава материално, ще съществува физически. И докато физическата природа на хората, приели Христос, ще бъде префинена на Юпитер, физическата природа на другите хора ще бъде съществено загрубяла. Окултното изследване рисува пред душевното око, какво ще представлява бъдещето на непостигналите земната зрялост хора.

Сега дишаме въздух. На Юпитер няма да има главно въздух, а той ще бъде обграден от една субстанция, която в срав-

нение с нашия въздух ще бъде нещо по-fino, етерно. В нея ще живеят хората, които са постигнали целта на земното развитие. Другите, изостаналите хора ще дишат нещо като вреден топъл, врящ огнен въздух, проникнат с влажност и съдържащ вредни изпарения. Така че хората, които не са постигнали земната зрялост, ще са един кръст за другите юпитерови хора, защото те ще действат отровно в околността, в блатата и в другата почва на Юпитер. Течно физическите съставни части на телата на тези хора ще са нещо, което може да се сравни с течност, която непрекъснато иска да се втвърди, да замръзне, да застине в себе си, така че тези същества не само ще имат този фатален въздух за дишане, но също едно състояние на тялото, като че ли кръвта постоянно застива, не остава течна. Самото физическо тяло на тези същества ще се състои от един вид лигава субстанция, по-отвратителна от телесната субстанция на нашите днешни охлюви, способна да отделя нещо като вид кора, която ще ги обвива. Тази кора ще бъде по-мека от кожата на днешните змии, като един вид мека люспеста обвивка. Тези същества ще живеят по не така привлекателен начин в елементите на Юпитер.

Една такава картина, както я вижда ясновидски окултният изследовател, изглежда ужасна. Но тежко на хората, които като птицата щраус не искат да погледнат опасността и затварят очи за истината! Защото точно това ни обвива със заблуди и илюзии, докато едно смело виждане на истината дава най-мощните морални импулси. Ако хората чуят това, което им казва истината, ще почувстват, че лъжат и в тях ще изплува образът за следствието на тази лъжа върху човешката природа през юпитеровото състояние, картината, че лъжата прави лигавия, създава отровния въздух в бъдещето. И този постоянно изплуващ образ ще бъде основанието да се насочат импулсите на душата към доброто. Защото който наистина познава следствията на неморалността, не може в действителност да бъде неморален. Истинските следствия на причините трябва да се учат. Още децата трябва да бъдат насочвани към тях. Немо-

ралност има само затова, защото хората нямат познания. Само мракът на неистината прави възможно да съществува неморалността.

Само че това, което може да се каже така за взаимната връзка между неморалността и незнанието, трябва да бъде не знание на ума, а мъдрост. Знанието може само да съдейства на неморалността и когато стане рафинирана хитрост, може дори да бъде мошеничество. Докато мъдростта ще действа върху човешката душа така, че от нея ще се излъчва истина, най-вътрешна моралност.

Скъпи приятели, истина е, че да се основе морал е трудно, да се проповядва морал е лесно! Да се основе моралността означава тя да почива на мъдростта, а нея трябва първо да я постигнем. Тук виждаме, че е доста умно заключението от страна на Шопенхауер, когато той казва, че да се основе морал е трудно!

Следователно виждаме колко неоснователно е, когато хората, които не искат да опознаят науката за духа, идват и казват, че тя не съдържа морални импулси. Науката за духа ни показва какво ще извършим в света, когато действваме неморално. Тя дава мъдрост, от която се излъчва моралност. Няма по-голямо високомерие от това да се каже, че е достатъчно човек да бъде добър, тогава всичко ще е наред. Но трябва да се знае, как човек наистина да бъде един добър човек. Настоящото съзнание е много високомерно, когато иска да отблъсне цялата мъдрост. Истинското познание на доброто изисква да проникнем дълбоко в тайните на мъдростта и това е неудобно, защото трябва много да се учи.

Когато хората ни кажат, че реинкарнацията и кармата основават егоистичен морал, ние можем да отвърнем: Не! Истинската теософия (антропософия) показва на човека, че когато той извърши неморално действие, е приблизително същото, както ако той каже: «взимам лист хартия, за да напиша едно писмо», и след това вземе кибрит и запали листа. Това би била гротескна безсмислица! В същото положение се намира чове-

кът спрямо едно неправилно действие или ако има неморална нагласа.

Кражбата означава същото за истинската по-дълбока човешка същност, като лъжата. Ако някой краде, полага в човешкото същество зародиша да развие една лигава, отвратителна субстанция, да разпространява в бъдеще около себе си отровни миризми. Само когато човек живее с илюзията, че сегашният момент е нещо истинско, той може да извършва такива действия. С кражбата човекът полага нещо в себе си, което е подобно на разрушаване на човешката същност. А ако човекът знае за това, той няма да извършва неморални постъпки, няма да може да открадне. Както растителният зародиш в бъдеще израства до цветове, така науката за духа, когато бъде потопена в човешката душа, ще израсне до човешки цветове, т.е. до човешка моралност. Теософията (антропософията) е зародишът, душата е плодородната почва за нея, а моралът е цветът и плодът на израстването на бъдещия човек.

АФОРИЗМИ ЗА ОТНОШЕНИЕТО МЕЖДУ ТЕОСОФИЯТА И ФИЛОСОФИЯТА

*Допълнително разглеждане на лекциите от
«Окултна физиология»⁵⁸, Прага, 28 март 1911 г.*

Във връзка с публичните лекции «Как се оборва теософията» и «Как се защитава теософията»,⁵⁹ както и с разглежданията, които направихме през тези дни в лекционния цикъл за «Окултната физиология», могат да възникнат въпроси и е необходимо да ги обсъдим с уважаемите слушатели.

Двете публични лекции имаха целта предимно да покажат как на полето на науката за духа трябва да осъзнаваме възможните възражения, които могат да се получат и как окултистът признава правотата на тези възражения, и, от друга страна, от лекциите можете да си извадите съвсем определени рязко нюансирани заключения как да бъдат защитавани теософските (антропософските) истини пред сериозните възражения на противниците.

Точно от знанието на споменатите трудности, които се изправят пред теософията, при всеки теософ би трябвало да се породи потребността да се борава с възможно най-голямата точност и прецизност при защитата на теософските истини. Този, който има да защитава тези неща, изхождайки от познаването на съответните взаимовръзки, трябва да съзнава, че въпреки всичко изтъкнато в публичните лекции, той неизбежно ще се сблъска с тези, които изхождат от гледната точка на днешната наука. Затова, колкото и да изглежда учудващо, теософията изисква най-точните, прецизни логически формулировки, от една страна, за обличането на почерпените от висшите светове истини, от друга страна, не по-малко го изисква,

⁵⁸ Събр. съч. 128.

⁵⁹ Прага, 19 и 25 март 1911 г. От двете лекции има само недостатъчни записки. Виж двете лекции за същата тема в Берлин, 31 октомври и 7 ноември 1912 г., в «Резултати на духовното изследване», Събр. съч. 62.

изхождайки от простата обикновена разумност. И който си постави задачата да формулира логически прецизно и за тази цел избягва всички празни словосъчетания или само реторични заобикалки в някое изречение, той много често чувства как лесно може да бъде погрешно разбран, просто защото в нашето време няма навсякъде интензивната потребност да се приемат също така точно и прецизно защитаваните истини, както те са изказани. В наше време човечеството изобщо не е свикнало на такава точност и прецизност дори там, където се занимава научно. Когато изнесеното се вземе напълно точно, не бива да се променя нищо в изреченията, а трябва точно да се съблюдава границата, която е приета при формулировките.

Затова тук имам един подходящ пример, който наскоро се появи при поставянето на въпросите. Беше запитано: «Щом сънното съзнание е само един вид образно съзнание, как става така, че от това сънно съзнание могат да се извършат някои несъзнателни действия, като например при сомнамбулите?»

Питащият тук не е обърнал внимание как вече бях споменал още тогава, че с изречението «съдържанията на образното съзнание са нещо картинно», не се има предвид само картинно, от само себе си се разбира, че хоризонтът на сънищното съзнание е характеризиран само от една страна, и точно от характера на тази характеристика се вижда, че както нашите действия през деня следват от нашето дневно съзнание, така някои действия с по-малко съзнателна природа също следват от образното съзнание на съня.

Без да се обвинява, трябва да се каже, че неточното слушане е една от главните причини защо теософията и нейното представяне днес е донесло толкова много недоразумения. Такива недоразумения не произлизат само от противниците на теософията, а в голяма степен също от тези, които са привърженици на този теософски мироглед. И може би в недоразуменията, които от страна на външния свят се поднасят на науката за духа, голяма част от вината лежи в това, че точно в теософските среди толкова много се греша в посоченото отношение.

Когато разгледаме науките, които имат значение в нашето време, можем да видим, че теософията е най-много свързана, най-сродна е с философията и нейните различни клонове. Едно такова твърдение би било напълно правилно и от естеството на ситуацията може да се предположи, че най-близката възможност да се стигне до разбирането на теософските познания би изхождала от страната на философията. Но точно там отново се появяват други трудности.

Философията, както днес навсякъде се представя, е станала в много по-голяма степен един вид специализирана наука, за разлика от каквото е била до неотдавна. Тя е станала специализирана наука и когато имаме предвид практическата ѝ страна днес, а не отделните теории, всъщност работи главно в абстрактни области. Няма голяма склонност философията да се доведе до конкретното обхващане на фактите. Да, дори има трудности в днешното прилагане, когато с този философски стремеж от днес искаме да обхванем света на реалните факти. Теорията на познанието, която в най-различни посоки се разглежда с голямо остроумие през втората половина на 19-ти век и до наши дни, както тя се представя днес, всъщност е произлязла от това, че са почувствани трудностите да се стигне от абстрактните висини на мисленето, на понятията, до проникването на фактите.

Но ние чувстваме, че точно при такива лекции, каквито са в този цикъл за окултната физиология, теософията навсякъде е принудена непосредствено да стигне до нашия предметен свят с това, което тя може да представи като надсетивно съдържание на съзнанието. Ако ми позволите да се изразя тривиално, бих казал, че на теософията не ѝ е така добре, както на днешната философия, която се движи в абстрактни области и която не би била особено склонна да разглежда понятия като например тези за кръвта, черния дроб или далака, следователно съдържания на сетивната действителност. Тази философия доста би се изплашила да построи моста от абстрактното образуване на понятия до конкретните, непосредствено факти-

чески изправящи се пред нас събития и предмети. В това отношение теософията е храбра и точно за това може лесно да се приема за различна от философията като духовно занимание, което смело и неправомерно построява мост от духовността до всички факти на действителността. Можем някой път да се запитаме откъде произлиза това, че някои философи така трудно имат достъп до теософията. Може би точно по тази причина философията избягва да построи този мост.

За самата теософия този факт в известен смисъл е една фаталност, той е извънредно фатален. Защото с теософските познания много често се сблъскваме със съпротива, особено когато искаме да ги доведем до логическото разглеждане. Точно от страната на философията се сблъскваме в това отношение със съпротива. И дори често се е случвало, да се появява по-малка съпротива, когато на хората се разказват сензационни наблюдения от висшите светове. Това понякога лесно се извинява, защото, първо, тези неща са «интересни» и, второ, хората си казват: «Докато не можем да виждаме в тези светове, не е наложително да си създаваме преценки за тях.»

Само че стремежът на теософията е да сведе до разсъдъчни понятия всичко, което може да бъде изследвано във висшите светове. Чрез надсетивното изследване в надсетивните светове се откриват факти, които наистина могат да важат като такива. Формата на представянето им обаче трябва да бъде такава в нашето съвремие, че всичко да бъде облечено в строго логични форми и на всички места, където днес вече е възможно, да бъде посочено как най-обикновените външни процеси навсякъде могат да ни потвърдят това, което твърдим, като изхождаме от духовното изследване. Да се покажат познанията за духовния свят, отнасящи се до всичките тези процеси, да се облекат в логически или каквито и да е разсъдъчни форми и да се представят в определена форма, която е подходяща за потребностите на нашето време, днес наистина води до разбираем извор на многобройни недоразумения.

Вземете веднъж сложното, което се каза в тези лекции за

окултната физиология, което в неговите определения навсякъде може да се покаже само с ограничения, с точни посочвания на границите, вземете много сложното на невероятно подвижния в себе си, променящ се свят на духовността и сравнете този свят на духовността с цялата му променливост, с трудността да се обхване с грубите граници на понятията нещо идващо към нас от духовните светове, сравнете го с лекотата някой външен факт да се характеризира чрез експеримент или сетивно наблюдение и да се опише логично!

Но днес навсякъде във философията съществува тенденцията там, където понятията се обясняват и описват, да се съобразяваме само с представи, спечелени от простиращия се пред нас сетивен свят. Това се разбира във философията тогава, когато тя е принудена например в нравствената област да намери друг произход на основните понятия, различен от представите, спечелени от възприятията на физическия свят. Ние откриваме – и това лесно може да се докаже, но естествено само чрез подробни цитирания от съвременната философска литература, – че при всичко, което днес се разглежда във философията, понятийните определения са толкова груби, защото понятийните съдържания на съзнанието всъщност са взети само от света на сетивните възприятия, които съществуват около нас и понятията се създават само въз основа на тях.

Има ли всъщност опорна точка за това, че при пораждаването на най-елементарните понятия във философията се спечелва съдържание на съзнанието и, от друга страна, не само от страна на сетивно-възприемаемия свят? Накратко казано, на съвременната философия ѝ липсва възможността да дойде до разбиране на теософията, понеже със своите теории тя не може да направи връзка с понятията, както ние ги употребяваме в нашите теософски разисквания. Във философската литература хоризонтът на съзнанието е ограничен от това, че при образуването на понятията навсякъде трябва да се съобразяваме с външния свят на възприятията, а не със съдържания, които произхождат от друга страна.

Теософията трябва да извлече своите понятия по съвсем друг начин, тя трябва да се издигне до надсетивното познание и да свали своите понятия от надсетивността. Но тя трябва да се задълбочи и изхождайки от страната на сетивната реалност и трябва да владее философските понятия, спечелени от наблюдението на сетивния свят. Ако си представим това схематично, от една страна, имаме във философията понятия, спечелени чрез външно възприемане, от друга страна, понятията, спечелени от надсетивния свят чрез духовно възприемане. И ако си представим полето на понятията, чрез които ние се разбираме, трябва да кажем, че когато теософията твърди нещо правилно, нейните понятия трябва да бъдат взети от двете страни, от една страна, от сетивното възприемане, от друга страна, от духовното възприемане и на полето на нашите понятия тези две страни трябва да се срещнат.

Спечелени чрез външното възприемане понятия – философията,

спечелени чрез надсетивното възприемане понятия – теософията.

Полето на понятията

Необходимо е да съществува потребността, точно теософските изявления със свалените от духовния свят понятия да се срещнат с философските понятия. Това означава, че с нашите понятия навсякъде можем да направим връзка с понятията, спечелени от външния сетивен свят на възприятията.

Нашите днешни теории за познанието са повече или по-малко почти изключително изградени от гледната точка на това, че понятията се взимат само от едната страна. С това не искам да кажа, че няма и теории на познанието, където да се приема като първоизвор на понятията нещо надсетивно. Но навсякъде, където следва да се докаже нещо положително,

примерите са характеризирани с това, че понятията са взети само от лявата страна на схемата, от понятията спечелени от възприемането на сетивните възприятия. Това е напълно естествено, понеже духовни факти сами по себе си не се признават във философията. Не се взима под внимание, че извлечените от духовните светове духовни факти могат също така да се изразят с понятия, както фактите на физическия свят могат да се обхванат с понятия. Това обстоятелство довежда дотам, че теософията, макар да иска да се разбере с философията, не вижда на страната на философията почти никаква подготвена почва и че във философията не може лесно да се разбере начинът как се използват понятията в теософията.

Стоим ли пред външния сетивно-възприемаем свят, ни е лесно да определим резките граници на понятията. Тук нещата сами имат резки контури, резки граници, тук лесно сме в състояние да дадем понятия с резки контури. Ако, напротив, застанем срещу подвижния вариращ духовен свят, често много неща трябва първо да се обединят и да се направят ограничения или разширения на понятията, за да може в определена степен да се характеризира това, което следва да бъде казано. Теорията на познанието, която следваме днес, е най-малко подходяща да се занимава с такива понятия, както те се употребяват в теософията.

Защото, когато само от едната страна – съзнателно или несъзнателно – се вземат основанията за изграждането на понятията, във всички тях се намесва нещо, без човек да разбере, което води до такива познавателно-теоретични понятия, които изобщо са неизползваеми, за да се изясни или обясни каквото и да е от теософията. Понятието, както то, така да се каже, се доставя от нетеософския свят, е просто неподходящо като инструмент за характеризирането на извлеченото чрез теософията от духовния свят.

Има особено едно понятие, което в областта на теорията на познанието е ужасно затрудняващо. Много добре знам, че то изобщо не се приема за затрудняващо. Когато оставим

настрана фините нюанси, които в течение на 19-то столетие са изградени по толкова остроумен начин, това е мястото, където познавателно-теоретичният проблем бива формулиран така, че се казва: «Как азът стига със съдържанието на съзнанието си или – когато се избягва споменаването на аза – как съдържанието на нашето съзнание стига дотам, изхождайки от нас, да бъде отнесено към някаква реалност.» Тези мисли довеждат повече или по-малко – с изключение на някои познавателно-теоретически насоки през 19-то столетие – до една теория на познанието, която постоянно усеща като голямо затруднение да разбере как трансубективното или трансценденталното, т.е. това, което лежи извън нашето съзнание, може да навлезе в него. Признавам, че с това проблемът на познанието бива само грубо характеризирани. Но трудностите вече са характеризирани с това, че се казва: «Как изобщо е възможно това, което е субективно съдържание на съзнанието, някакси да стигне до съществуването, до реалността? Как то се отнася до реалността?» Защото ние трябва да сме наясно, че дори когато предположим една лежача извън нашето съзнание, трансубективна реалност, това, което се намира в нашето съзнание, не може да стигне непосредствено до тази реалност. Следователно ние имаме в нас – така се казва – съдържанието на съзнанието и можем да се запитаме по какъв начин имаме възможността от това съдържание на съзнанието да проникнем навън в битието, в реалността, която е независима от това съзнание? Един известен теоретик на познанието от съвременността⁶⁰ характеризира този проблем с един пре-

⁶⁰ Ото Либман, 1840-1912 г., в произведението му «За анализа на действителността. Обяснение на основните проблеми на философията», 3-то издание, Щрасбург 1900 г., стр. 28. Буквално се казва: «Точно защото действително никой представен субект не може да излезе извън сферата на своето субективно мислене и представяне, точно затова, защото никога не е в състояние с прескачането на собственото съзнание под еманципацията за самия себе си да обхване и констатира това, което съществува или не съществува от другата страна и извън неговата субективност, точно затова е безсмислено да се твърди, че измисленият, представеният обект не съществува извън субективната

цизен израз: «Човешкият аз, доколкото обхваща хоризонта на съзнанието, не може сам да се надмогне, защото тогава би трябвало да изскочи от себе си, когато скача в реалността. Но тогава той би се намирал в реалността, а не в съзнанието.» За този теоретик на познанието изглежда ясно, че изобщо не може да се обясни как съдържанието на съзнанието се отнася към истинската реалност.

Преди много години в моите познавателно-теоретически произведения⁶¹ ми беше важно първоначално да констатирам този проблем на познанието – който също и в теософията е основен – и тогава да отстраня трудностите, които се получават от формулировката, която посочих. При това се случваше нещо много особено. Например във времето, в което се случваше това, за което искам да говоря, имаше философи, които по начало изхождаха – напълно като Шопенхауер – от твърдението: «Светът е моята представа.» Това означава, че даденото в съзнанието първоначално е само съдържанието на представите, на мислите и става въпрос как да се построи мост от представата към това, което се намира извън представеното, към трансубективната реалност.

Но при всеки, който не се пленява от констатациите, които уж са направени в тази област, а без предразсъдъци разглежда нещата, веднага се появява въпросът, който би трябвало да се зададе на голямото количество познавателно-теоретична литература, именно тази, която е написана през седемдесетте години и първата половина на осемдесетте години. Ако нещо е «моя представа» и ако самата тази представа е повече от нещо, лежащо в съдържанието на съзнанието ми, ако трябва то да важи само за себе си, тогава с това се казва нещо, което всъщност би трябвало да лежи преди изходната точка на теорията на познанието, нещо, което първо трябва да може да се кон-

представа.»

⁶¹ Виж «Основни принципи на една теория на познанието или Гьотевият миоглед с особено съблюдаване на Шилер» (1886), Събр. съч. 2, както и «Истина и наука» (1892), Събр. съч. 3.

статира, след като тези много важни познавателно-теоретични основни въпроси са обяснени. Защото ние трябва първо да се запитаме защо изобщо можем да наричаме «моя представа» нещо, което се появява в нас като съдържание на съзнание-то? Имам ли право да казвам, че нещо, което се появява на хоризонта на моето съзнание, е моя представа? Теорията на познанието изобщо няма правото да тръгне от преценката, че даденото е моя представа, а е длъжна, когато наистина се върне до своето начало, първо да защити твърдението си, че това, което се явява там, е субективно съдържание на съзнанието.

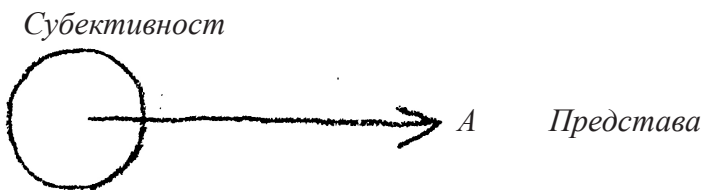
Има, разбира се, няколко стотици възражения срещу това, което беше казано сега, но аз не вярвам, че е възможно дори едно-единствено възражение да издържи дълго, когато нещата се разгледат без предубеждение. Един известен и значим философ⁶² ми даде съвсем своеобразен отговор, когато обърнах вниманието му към тази дилема и исках да му обясня, че първо наистина трябва да се провери, дали е оправдано познавателно-теоретически да се характеризира представата като нещо нереално. Тогава той каза: «Естествено още в дефиницията на думата «представа» лежи, че ние първо поставяме нещо пред нас, което не е реално.» Той изобщо не можеше да осъзнае – толкова дълбоко вкоренени в него бяха тези представи, които бяха израснали в течение на столетия, – че с тази първа дефиниция се представя нещо още напълно неоснователно.

Когато искаме да констатираме в този свят, в който се намираме – моля ви да разбирате думите «свят, в който се намираме» като това, което ни заобикаля в ежедневието, – когато изобщо в този свят искаме да констатираме нещо, например, че даденото ни там като свят, е една «представа», трябва да сме наясно, че изобщо не е възможно да направим такава констатация, без това, което наричаме наша мисловна дейност, без

⁶² Едуард фон Хартман, 1842-1906. Виж Рудолф Щайнер, «Моят жизнен път», Събр. съч. 28, глава IX, и статията «Философия и антропософия» в тома със същото заглавие, Събр. съч. 35.

мисли и понятия. Не искам сега да кажа, че една такава констатация всъщност формално логически е вече една «преценка, едно съждение». В момента, когато ние изобщо започваме нещо да не го оставяме такова, каквото се представя пред нас, а констатираме нещо за него, с нашето мислене ние навлизаме в света, който се намира около нас. И щом би следвало да имаме някакво право да навлезем в света така, че да определим нещо като «субективно», тогава трябва да осъзнаваме, че това, което определя, че нещо може да се нарече «субективно», само по себе си не бива да бъде субективно.

Защото, нека да предположим, че тук имаме сферата на субективността (начертава се кръг на дъската и отгоре се написва думата «субективност») и от нея произлезе например, че констатацията А е субективна, тя е «моя представа», или каквото и да е друго, тогава самата тази констатация е субективна.

Изводът от това не е, че тази констатация трябва да важи, а констатацията трябва да се констатира, че не бива да се направи такъв извод, защото една такава констатация сама ще се анулира. Ако субективността може да се констатира само изхождайки от самата себе си, тя би била една анулираща себе си констатация. Ако констатацията «А е субективна» би трябвало да има смисъл, тя не бива да изхожда от сферата на субективността, а от една реалност извън субективността. Това означава, че ако «азът» изобщо би бил в състояние да може да каже, че нещо има субективен характер, например нещо е «моя представа», ако «азът» би имал правото да означава нещо като субективно, той не бива да се намира в сферата на субективността, а трябва да направи тази констатация извън сферата на субективността. Следователно ние не бива да из-

веждаме констатацията, че нещо е субективно от аза, който сам е субективен.⁶³

С това е даден един изход да се излезе от сферата на субективността, като си изясним, че ние не бихме могли да констатираме какво е субективно и какво обективно и не би трябвало да направим дори една крачка в мисленето за това, ако субективността и обективността не биха стояли в такова отношение една към друга, че и двете да имат същото участие в нас. Това ни води до признанието – което сега не мога да разясня нашироко, – че нашият аз не бива да се приема само като субективен, а той е по-всеобхватен от нашата субективност. Ние имаме правото от едно определено съдържание, следователно от нещо обективно да отграничим това, което е субективно.

Първоначално ни се представят различните понятия «обективен», «субективен» и «трансубективен». «Обективен» е, разбира се, нещо различно от трансубективен [пропуск в записките].

Когато сме направили тези предпоставки, става въпрос дали сме в състояние да отстраним причината за сблъсъка, която принадлежи към най-важните пречки в теорията на познанието, а именно въпросът дали вътре в субективността може или не може да бъде намерен целият обхват на нашия аз. Защото ако азът трябва да участва в обективността, въпросът «може ли нещо да навлезе в сферата на субективността» има съвсем друг облик. Щом азът може да бъде означен като участващ в сферата на обективността, той трябва в себе си да има подобни качества, каквито има обективността; трябва нещо от сферата на обективността да се намира също в аза. С други думи, ние трябва да предположим едно отношение между

⁶³ В записките е отбелязано, че на това място Рудолф Щайнер посочва понятията «аз» и «не-аз», както те са разглеждани от Карл Унгер в неговия труд «Азът и същността на човека», който малко преди това е публикуван във Философско-теософското издателство. Тази статия днес се намира в Произведения на Карл Унгер, първи том.

обективното и субективното, което съществено се различава от схващането, че нищо не може да навлезе от транссубективното в субективното. Когато се каже, че нищо не може да премине към субективното, тогава се тълкува субективното познавателно-теоретически, първо, като затворено в самото себе си и, второ, при това се прилага едно понятие, което има правото само за една определена сфера от реалността, но не за цялата всеобхватност на реалността. Това е понятието «нещо само по себе си». Това понятие играе голяма роля при много теоретици на познанието. То е като една мрежа, в която философското мислене самò се заплита. При това изобщо не се забелязва, че това понятие важи само за определена сфера от реалността и че престава да важи там, където свършва тази сфера.

В материалното например това понятие важи. Искам да дам един пример за печата и червения восък. Когато вземете един печат, на който стои името «Мюлер», и го натиснете в горещия червен восък, тогава с право можете да кажете, че нищо от материята на печата не може да премине в червения восък. Там имате нещо, където важи невъзможността да се премине отвъд. С името «Мюлер» обаче е нещо друго, то може без остатък да премине в червения восък. И ако самият червен восък би могъл да говори и да каже, че нищо не е преминало от материята на печата в него, той би трябвало да признае, че това, за което става въпрос, именно името «Мюлер», без остатък е преминало в него. Следователно тук сме прекрачили сферата, където понятието «нещо само по себе си» важи.

Откъде е дошло, че това понятие, което по фин начин при Кант, доста грубовато при Шопенхауер, и някъде остроумно е описано при най-различните теоретици на познанието през 19-то столетие, е могло да получи такова значение?

Когато се разгледа по-отблизо, се разбира, че това, което хората изработват в понятия, зависи от начина на мисленето им. Това понятие «нещо само по себе си» е могло да се появи само в една епоха, в която всички понятия трябва да се характеризират така, като че те винаги са образувани въз основа

на външното възприятие, но изградените само въз основа на външното възприемане понятия не са подходящи за характеризирането на духовността. Ако не бихме имали един такъв прикрит, бихме казали, напълно маскиран материализъм, вмъкнат в теорията на познанието – защото това е фактът, за който става въпрос, наистина има един труден за разпознаване материализъм в теорията на познанието, – то хората биха били наясно, че една теория на познанието, която следва да важи за духовната област, трябва да има понятия, които не са образувани в този груб стил, както понятието на «нещото само по себе си». За духовността, където изобщо не може да се говори в същия смисъл за вън и вътре, трябва да бъде ясно, че се нуждаем от по-фини понятия.

Можех само схематично да посоча това, защото би трябвало иначе да напиша цяла книга, която би била доста дебела и дори в повече томове, защото би трябвало към историята на философията и към теорията на познанието да се прибавят и метафизични области. Но от това можете да видите, че е напълно разбираемо, когато този вид мислене е непригодно за всичко, което стига до духовния свят, понеже е породено от дълбоко маскирани предразсъдъци.

Сега в продължение на един час ви говорих само за това най-абстрактно понятие. Постарах се да представя нещата разбираеми и съм напълно наясно, че възраженията, които при мен самия ясно застават пред душата, естествено могат да изплуват и в някои други души. Ако би се касаело до едно друго събрание, може би би било необходимо особено оправдание, че така се измамват слушателите, и вместо обикновеният фактически материал, който се очаква, говорим в най-абстрактните – както някои вярват, – в най-заплетените понятия. Но още в течението на нашата теософска работа винаги виждахме, че теософията има положителното, че в теософското движение се изгражда задължението за познание и че с това постепенно се преодолява едно немирно понятие, което съществува иначе навсякъде, едно много немирно понятие (изречение), което

гласи: «Това наистина е нещо, което надхвърля моя хоризонт, с което не искам да се занимавам, което не ми е интересно!»

За някой, който се занимава с философските основни въпроси и който от личен опит познава понякога пестеливо посетените семинари за теорията на познанието, може да бъде изненадващо, че тук, в нашето движение, толкова много хора, които според мнението на някои теоретици на познанието са «най-големите дилетанти» в областта на теорията на познанието, са дошли на такова събиране, за да чуят една такава тема. На някои места ние дори имахме още по-голям брой слушатели точно при философските лекции, които бяха изнасяни между теософските лекции. Но когато ситуацията се разгледа задълбочено, човек ще си каже, че това е точно едно от най-добрите свидетелства за теософите. Теософите знаят, че трябва да слушат непредубедено всичко, което може да бъде изнесено като възражения. Те са спокойни при това, защото съвсем точно знаят, че възраженията срещу изследванията в надсезивните светове са възможни и правомерни, но те също знаят, че някои неща, които първоначално могат да изглеждат нелогични, накрая се оказват много логични. Теософът учи също, че е негово задължение да получи в душата си познания, дори когато трябва да направи усилие да се занимава с теорията на познанието и логиката. Защото така той все повече ще бъде в състояние не само да изслушва общите теософски изложения, но също сериозно да работи в теософията с логически понятия и понятийни подразделения. Светът ще трябва наистина да се запознае с мисълта, че философията в нейния всеобхватен смисъл ще бъде преродена в теософското движение. Стремение към философската строгост, задълбочено образуване на понятията постепенно ще заеме място сред теософското движение. С което не искам да кажа, че резултатите в това отношение при точното наблюдение вече са много задоволителни. Ние напълно ще трябва да го констатираме наистина със скромност, но сме на правилен път към тази цел.

Колкото повече имаме склонност към мисловни занима-

ния, научна съвестност и философска изчерпателност, толкова повече чрез теософската работа ще можем да постигнем не само нашите временни лични цели, но и общочовешките цели. Днес някои неща са още на първото стъпало на първоначалното желание. Но се вижда, че във волята, която се прилага да се постигне познанието, вече лежи нещо като етично самовъзпитание, което се постига чрез интереса, който се поднася на теософията. И той скоро няма да липсва. Ако не се появят други пречки, освен съществуващите днес, външният свят няма да може повече да отказва признанието на теософията и на това, че теософът не се стреми към лесното задоволяване на своите духовни копнежи, а че в теософията се оповестява сериозният стремеж към философска изчерпателност и съвестност, а не просто дилетантство. Този стремеж ще бъде подходящ да изостри философската съвест на хората. Ако не приемем теософските учения като догми, а разберем каква реална сила може да бъде теософията (антропософията) в нашата душа, тогава тя ще може да бъде възкресяваща човешката душа и все повече ще обхваща скритите в нея сили, за да ги доведе до осъзнаването на нейното предопределение. Затова в нашето теософско движение искаме да подкрепим този стремеж за обстойна логика и теория на познанието и като стоим така още по-здравно върху основите на нашия физически свят, все по-ясно и без мечтателност и мъглява мистика да се учим да съзерцаваме в духовните светове, чието съдържание искаме да го свалим и включим в нашия физически мироглед.

Дали ще можем да го направим, зависи единствено от това, дали можем да признаем истинската мисия на теософията в земното битие на човечеството.

ПЪРВОРОДНИЯТ ГРЯХ⁶⁴ И МИЛОСТТА

Мюнхен, 3 май 1911 г.

Понеже кармата ни срещна днес тук, вместо в Хелсингфорс (Хелзинки)⁶⁵, където трябваше да започне курсът, ще разгледаме някои духовнонаучни въпроси и след това може би някой ще има желанието да зададе въпроси, свързани с нашето разглеждане през тази импровизирана вечер.

Това, което ще разгледаме днес, ще представлява някои обяснения, необходими за нашето духовно движение, когато от известна гледна точка разглеждаме нашето човешко развитие във връзка със земното развитие. Някои неща от това, което знаем, ще ги осветим по особен начин. Може би често ви е правило дълбоко впечатление нещо в религиозните чувства на хората при другите мирогледи и сте се запитвали как нещата, свързани с религиозното усещане на човечеството, се отнасят към нашето дълбоко схващане на въпросите за мирогледа в светлината на науката за духа.

Бих искал още от началото да посоча две важни понятия, които често могат да се изправят пред душата на съвременния човек, макар може би тези съвременни хора да вярват, че такива неща отдавна са изяснени, именно двете понятия, които обикновено се означават с думите грях и милост.

Всички знаят, че тези думи «грях» и «милост» например за християнските възгледи са нещо невероятно значително, че те играят най-важната роля. Но някои теософи са свикнали, както те вярват от гледната точка на кармата, изобщо да не раз-

⁶⁴ Немската дума Erbsünde, преведена правилно трябва да се означава като наследствен грях. Защо това е правилно не само езиково, но и смислово, се вижда от долната лекция, като с казаното не се засяга и означението първороден грях, защото и то е правилно, като друг аспект на обстоятелствата, откъдето е произлязло. Бел. пр.

⁶⁵ Заплануваният лекционен цикъл е бил отложен заради заболяване на Мари фон Сиверс. Виж «Мари Щайнер фон Сиверс. Живот за антропософията», Дорнах, 1988, стр.183 и сл.

мислят повече върху такива понятия като грях и милост, както и от разширеното понятие първороден грях. Но пренебрежението към такова размисляне възпрепятства човека въпреки това, доколкото не се придружава от недобри следствия, да познае дълбоките страни на християнството, изобщо дълбоките въпроси на мирогледите. Понятия «грях», «първороден грях», «милост» действително имат далеч по-дълбоко основание, отколкото обикновено се мисли. И че тези скрити основания не се виждат повече в нашето съвремие, се дължи на това, че почти всички традиционни религии в света, повече или по-малко, както те съществуват външно, изцяло са заличили своите дълбоки основи и в това, което тук-там се оповестява в някоя религиозна система, е много различно от това, което се крие зад съответните понятия. Зад понятията грях, първороден грях и милост действително се крие цялото развитие на човешкия род.

Ние сме свикнали да разделяме това развитие на две части, на една низходяща част, от древните времена на развитието на човечеството до появата на Христос на Земята, и на една възходяща част, която започва с появата на Христос на Земята и продължава до далечното бъдеще. Така разделяме развитието на човечеството чрез това, че това Христово събитие го приемаме като най-великото събитие не само в развитието на нашето човечество, но и като най-великото събитие изобщо в цялото наше планетно развитие. Защо трябва да поставим това Христово събитие като извънредно важното събитие в центъра на цялото световно развитие? По простата причина, защото човекът, както знаем, е слязъл от духовните висини в материалните, във физическите дълбини и защото той отново трябва да се изкачи от материалните, физическите дълбини до духовните висини. Следователно имаме работа с едно слизане и едно изкачване на човека. И това слизане на човека го означаваме по отношение на душевния му живот така, че казваме: когато разглеждаме много древни времена, виждаме, че в тях хората са водили всъщност един духовен живот, много

по-подобен на божествеността, отколкото сега, хората са стояли по-близо до божествено-душевното, в душата на човека е светел повече божествено-духовен живот.

Но не бива да забравяме, че е станало необходимо човечеството да слезе долу в материалния, във физическия свят, понеже в онези древни времена, когато хората са стояли по-близо до божествено-духовното, същевременно цялото съзнание на душата е било смътно, съноподобно, по-малко светло, ясно съзнание, затова пък повече пронизано от божествено-духовни представи, усещания, и волеви импулси. Човекът е бил по-близо до божествено духовното, затова пък е бил по-малко ясно проявен човек, бил е повече сънуващо дете. Човекът е слязъл долу и си е усвоил необходимата за физическия живот разсъдъчност, разума. С това той се е отдалечил от божествено-духовните висини, но е станал прояснен в себе си, открил е повече стабилността в самия себе си. Но за да се издигне отново нагоре с тази вътрешна стабилност и център на своя душевен живот, той трябва да го изпълни с това, което е станало чрез Христовия импулс. И колкото повече то се изпълва с Христовия импулс, толкова повече човекът отново ще се издигне в божествено-духовния свят и няма да остане със смътното съноподобно съзнание като спящо същество, а ще стане едно същество с трезво, гледащо ясно в света съзнание. Това често сме го осветлявали от различни страни.

Разгледаме ли по-подробно човешкото развитие, разбираме, че това, което е донесло на човека възможността да постигне разсъдъчно ясното, светло виждане в сетивно-физическия свят, е азът на човека, че той обаче се е развил най-късно в човешкото развитие, а по-преди се е развило астралното тяло, преди него етерното тяло и още по-рано физическото тяло в неговите първи наченки. Така че нека днес си припомним, че същинското азово развитие е предхождано от първото развитие на астралното тяло. Ако си припомним нещата, които сме обсъждали в течение на времето, трябва да кажем, че би следвало да ни е ясно, че преди човекът да е преминал през

своето азово развитие, е преминал през развитието, в което е имал само трите си човешки съставни същности – физическото, етерното и астралното тяло. Но въпреки това човекът е бил поставен в азовото развитие. Той е живял в това развитие, същевременно е чакал по-късното прибавяне на неговия аз. Ако правилно поставим това пред душите си, ще стигнем до разбирането, че би трябвало предварително да са се случили неща, предхождащи цялото развитие на човека, преди той да е приел своя аз в себе си, т.е. факти в развитието преди да се приеме азът. Това е много важно. Защото когато човекът вече е преминал през едно развитие, преди да е приел своя аз, тогава не бива да уеднаквяваме по същия начин лежащото по онова време в неговото развитие и това, което той е преживял със своя аз.

Познаваме същества, за които сме наясно, че нямат един аз в човешкия смисъл. Това са животните. Те се състоят само от физическо, етерно и астрално тяло. Че животните са такива, ни принуждава да признаем нещо съвсем определено относно тях, което всички вършим без възражение, когато изобщо мислим разумно. Дори един лъв да ни нападне, няма да говорим за него в смисъла, както бихме казали за един човек, че той е лош, че извършва грях, че е неморален. Така не говорим за никое животно, като му приписваме някакво неморално действие. Това е много важно. Защото дори да не се замисляме върху това, ние въпреки това знаем, че има разлика между човека и животното, че животното има физическо, етерно и астрално тяло, а човекът освен това има и един аз.

Преди човекът да е получил аза, е преминал през едно развитие, когато най-висшата му съставна част е била астралното тяло. Станало ли е тогава нещо с човека, че да трябва да го разглеждаме в друга светлина, за разлика от действията на животните? Да, защото трябва да сме напълно наясно, че и човекът първо се е състоял от физическо, етерно и астрално тяло, но изобщо не е бил като днешните животни. Човекът никога не е бил животно, но в древни времена е преминал през

степената, когато е имал физическо, етерно и астрално тяло по времето, в което още не е имало животни в днешната форма, по времето, в което е имало съвсем други условия на Земята. Но какво се е случило тогава с човека? Нещо, което можем да означим така, че да кажем: Човекът не е имал аза, ние не можем да третираме неговите постъпки, както сега правим при животните, но фактите, които са били свързани с него, трябва да се преценяват по по-различен начин, отколкото ги преценяваме днес, защото сега той има своя аз. В последния преходен стадий, когато човекът е стоял непосредствено преди получаването на своя аз, се случва луциферическото влияние. По онова време не е било още възможно човекът да бъде преценяван както днес, но преценяването е различно от това на животните. Луцифер се натрапил на човека. Човекът не е могъл още, така да се каже, да следва или да не следва Луцифер с пълната морална отговорност, но той е могъл по друг начин, отколкото днес означаваме при животните, да бъде оплетен в мрежата на Луцифер. Така че можем да кажем, че изкушението от страна на Луцифер става през времето, когато човекът се е намирал в момента, когато е трябвало да получи своя аз. Следователно това е един начин на действие от страна на човека, лежащо преди неговото сегашно азово развитие, което обаче хвърля своята сянка върху цялото азово развитие. Кой е станал тогава грешник? Човекът, доколкото той е азов човек, още не е станал грешник. Чрез Луцифер човекът е станал грешник с една част от своето същество, с която днес всъщност не може повече да бъде грешник. Защото днес той има своя аз. Човекът е станал тогава грешник с астралното си тяло. Това е радикалната разлика между някой грях, който днес извършваме като хора и това, което по онова време е навлязло в човешката природа като грях. Когато по онова време човекът е станал подчинен на Луцифер, е станал подчинен с астралното си тяло. Това е едно действие преди азовото развитие, действие, което е съвсем различно от действията, които човекът е извършил след като неговият аз дори и в своите първи наченки е навлязъл

в неговата природа. Но тези действия хвърлят своите сенки върху всички по-късни времена. Човекът е могъл да извърши това дело, да последва изкушението на Луцифер, преди той да е приел своя аз, но той, така да се каже, е изпаднал под влиянието на това дело за през всички следващи времена. Защо? Само затова, че всичко се е случило, че нашето астрално тяло е станало греховно преди получаването на нашия аз, се е появил фактът, че човекът е трябвало да потъва по-дълбоко във физическия свят през всяко следващо въплъщение. Това събитие, което се е случило още в астралното тяло, е поводът за потъването. Поради това човекът се е плъзнал по една крива повърхност надолу, поради това той я следва и с азовите сили в своята природа, които произлизат от неговото предазово развитие.

Как тези сили се проявяват в развитието на човечеството? От предишни обсъждания знаем, че човекът развива физическото си тяло приблизително до седмата си година, етерното тяло – от седмата до четиринадесетата година, от четиринадесетата до двадесет и първата година той развива своето астрално тяло и т.н. Знаем, че с развитието на етерното тяло настъпва един период, когато човекът става способен да се възпроизвежда. Сега ще оставим настрана подобното явление при животните. Знаем, че когато човекът е развил етерното си тяло, той може да създава подобни на себе си хора. Това е свързано точно с окончателното развитие на етерното тяло. Който малко размисли – не е необходимо да бъде ясновидец, трябва само малко да размисли, – ще си каже, че с пълното развитие на етерното тяло трябва да стане възможно за човека, да може да породи пълната човечност, наистина да ражда подобните на себе си. Това означава, че развивайки се по-нататък през двадесетте си години, човекът няма да може да развива нови способности за създаването на потомци. Не може да се каже, че през тридесетте си години човекът ще има способност да прибави още нещо към способността да се възпроизвежда. Всички способности за възпроизвеждането човекът получава с развитието на етерното си тяло. Какво се прибавя по-късно

към това? От самия човек не се прибавя много от това, което той поема по-късно. Защото той трябва вече да е получил цялата способност да се възпроизвежда. Не може да получава повече, щом етерното тяло е напълно развито. Какво друго се прибавя още? Единственото, което човекът прибавя към способността да се възпроизвежда, е, че той проваля, поврежда пълния обхват на своята способност да възпроизвежда подобни на себе си хора. Това, което човек може да придобие след окончателното развитие на етерното тяло, не може да обогати силата на възпроизвеждането, а само да я намали. Така и става. Способностите, които човек придобива след окончателната половина зрялост, не допринасят повече да се подобри рода, пола на човека, а могат да допринесат само той да става по-лош. Това произлиза от влиянието на онзи импулс, който характеризирах, който произлиза от вината на астралното тяло. След като етерното тяло напълно е развито, приблизително от четиринадесетата година нататък, продължава да се развива астралното тяло. Но в него е вложено влиянието на Луцифер! Това обаче, което от астралното тяло навлиза обратно в развитието на етерното тяло, може само да предизвика силите на етерното тяло, които почиват на възможността за възпроизвеждането, да станат по-слаби, по-неспособни. Това означава, че това, което е станало с астралното тяло чрез изкушението на Луцифер, е непрекъснатата причина за дегенерацията на човешкия род, за пропадането на човека.

Едно непрекъснато пропадане през преражданията наистина става при човека. И колкото повече се връщаме назад към атлантското време, толкова повече ще открием по-висши сили във физическото устройство на човека, отколкото през по-късните времена. Къде следователно се намира този импулс, който чрез изкушението на Луцифер е бил внесен в астралното тяло? Той се намира в наследствеността! Той непрекъснато я е влошавал. Грехът, с който човекът се натоварва чрез своя аз, също въздейства върху астралното тяло, той може да се компенсира само чрез кармата. Грехът, с който човекът се е

натоварил преди да получи един аз, довежда до непрекъсната дегенерация, атрофиране на целия човешки род. Този грях става унаследявана способност. И както е истина, че никой не може да наследи от предците си нещо духовно в по-висш смисъл – защото никой не е умен поради това, че има един умен баща, а чрез това, че е научил нещо умно; никой досега не е наследил математиката от своите предци, – колкото е вярно, че тези способности не ги наследяваме, а ги получаваме чрез възпитанието, толкова е вярно, че това, което от нашето астрално тяло въздейства обратно на етерното тяло, което така си усвояваме, че да въздейства обратно върху етерното тяло, допринася само за подкопаване способностите на човешкия род. И това е първородният грях. Тук наистина имаме верния смисъл на понятието първороден грях. Първоначалният грях, който се е отпечатал още в астралното тяло, се пренася нататък така, че прониква в човешките наследствени сили, които по онова време вече се коренят във физическата дегенерация на човека, като причина за слизането на човека от неговите духовни висини към физическата дегенерация. Така чрез влиянието на Луцифер действително сме получили непрекъснат импулс, който в правилен смисъл трябва да се означава като наследствен грях.

Защото това, което е навлязло в астралното тяло чрез Луцифер, се наследява от поколение на поколение. Няма подходящ израз за това, което е същинската причина за смъкването надолу на човечеството в материалния физически свят от израза наследствен грях (Erbsünde). Но не бива да схващаме този наследствен грях както другите грехове в обикновения живот, които трябва напълно да припишем на нас, а да го приемаме като съдба на човека, като нещо, което по необходимост е трябвало да ни бъде наложено, понеже с това слизане надолу е трябвало не да ставаме по-лоши, отколкото сме били, а да събудим в себе си сили, отново да се издигнем, сами да намерим сили да работим за нашето издигане.

Но няма никога нещо, което да няма своя противополо-

жен полюс. Както няма Северен полюс без Южен полюс, така не може да има някакво явление като този грях на астралното тяло без другия полюс. Това означава, че като хора ние имаме – без да си го приписваме в обичайния смисъл на думата, без да можем да говорим за морално провинение – съдбата да сме изпълнени с Луцифер. В известно отношение нямаме вина за това, дори бихме могли да сме благодарни, че се е случило. От една страна, това е правилно. Ние нямаме вина за това. Трябвало е да поемем нещо върху нас, за което не сме отговорни в пълния смисъл на думата.

Към това се прибавя нещо в човешкото развитие, което се отнася както Северният към Южния полюс. Този грях, който се наследява в неговите следствия, който следователно е появата на вина в човека, без човекът истински да е виновен, трябва да предизвика възможността човекът отново да се изкачи нагоре също без да се има предвид вината на човека. Както човекът е трябвало да падне без своя вина, така той трябва отново да може да се издигне, без да се има предвид вината му, което означава без неговата пълна заслуга. Това е необходимият втори полюс. Иначе би трябвало да останем долу във физическо-материалния свят. Както в началото на нашето развитие трябва да поставим по необходимост една вина, без човекът да е виновен, така трябва на края на нашето развитие да поставим един дар за човека, без неговата заслуга. Тези две неща си принадлежат по необходимост. Как става това, ще получим представа по следния начин.

Спомнете си, че това, което човекът извършва като принадлежаш към обикновения живот човек, произхожда от импулсите на неговите чувства, афекти, пориви, страсти. Човекът например се разгневява и извършва това или онова, подтикнат от гнева, той обича и извършва неща, подтикнат от обикновената любов. Има една дума, която може да изрази всичко това, което върши човекът. Нали, всички вие ще признаете, че при това, което прави човекът така, когато той е изпълнен със страсти, когато е гневен, или обича по обикновения начин, е

нещо, което се подиграва на абстрактните понятия, което не може да се дефинира. Човек трябва наистина да е съвсем сух учен, ако иска да даде дефиниция за всичко, което лежи в основата на някое човешко действие. Но има една дума, която показва това, което лежи в човека, когато той прави нещо в обикновения живот и това е думата «личност». С тази дума обхващаме веднага всички неща, които не се поддават на дефиниции. Когато сме разбрали личността на един човек, можем при известни обстоятелства да преценим защо той е развил някоя страст, някое силно желание и т.н. Всичко, което произлиза от нашите пориви, жадувания, страсти и т.н. има личен характер. Но когато действаме, изхождайки от пориви, желания, страсти и т.н., лесно сме вплетени във физическо-материалния живот. Тогава нашият аз е потопен в морето на физическо-материалния свят. Защото той е толкова несвободен, когато следва гнева, желанията, страстите, а също и любовта в обикновения смисъл. Азът е несвободен, понеже е в оковите на гнева, страстта и т.н. Когато разгледаме нашето съвремие, ще си признаем, че има още нещо, което не го е имало в древни времена.

Само тези, които не познават историята и всичко го мерят с един мащаб, който не стига по-далеч от носа им, могат да твърдят, че в древни времена например в гръцката култура е имало такива неща, каквито днес ние обобщаваме с думите, които са станали прочути от едно столетие насам, а именно свобода, братство и равенство на хората, с думите, които ние определяме като нравствени идеали, които например се съдържат в първия принцип на Теософското общество, да се образува «ядрото на един общ братски съюз на човечеството без разлика във възрастта, националността, социалното положение, пола». Като съвременни хора ние следваме днес тези идеали. Това не е било при древните египтяни, персийци, изобщо при древните народи в този смисъл, в който говорим за това днес. Хората в сегашното време следват такива идеали, но това, което човекът извършва в името на понятията свобода

да, равенство братство и т.н., за повечето хора е абстрактно. За повечето хора по отношение на това, което те схващат под свобода, равенство, братство и т.н., тези идеали могат да се дефинират само абстрактно, понеже лично те могат малко да схванат от тях. Тук, макар страстите да се разрастват, при много хора имаме нещо, което напомня на изсушаване. Тези неща още не можем да ги наречем лични, те са абстрактни идеи. Това още не е пълноценното на личния живот. И ние означаваме такива индивидуалности като много високостоящи, при които идеята за свободата придобива такъв характер, че тя се издига с прапървична сила, като че произхождаща от гнева, от страстта, от обикновената любов. Колко трезви остават хората днес пред идеите, които ние разглеждаме като най-великите нравствени идеали! Въпреки това е започнало началото на голямото осъществяване. Също както човекът със своя аз е потопен в морето на физическо-материалното, където той, така да се каже, развива личността си, вършейки нещо под влиянията на страсти, пориви, желания и др., точно така той трябва да се издигне не само с абстрактните понятия, а с личността си да се вживее в тези абстрактни идеи, които засега са още именно абстрактни. С праелементарната сила, с която днес виждаме, че това или онова се поражда от омразата или от любовта в обикновения смисъл, с нея ще се породи това, което се представя като духовни идеали.

Човекът ще се издигне във висшите сфери със своята личност. Но за това е необходимо нещо. Когато човекът се потопи надолу със своя аз в морето на физическо-материалния живот, той намира именно своята личност, намира своята гореща кръв, своите вълнуващи се инстинкти и пориви в астралното тяло, там той се потапя долу в своята личност. Но трябва той да се издигне в областта на нравствените идеали и това да не бъде абстрактно. Той трябва да се издигне към духовността и там трябва нещо също така лично да го пресрещне, както именно личното пулсира насреща му, когато със своя аз той се потапя в горещата си кръв, в своите инстинкти.

Той трябва да се издига нагоре, без да изпада в абстрактното. Как той навлиза в нещо лично, когато се издига в духовността? Как може той да развие тези идеали така, че да имат личен характер? Затова има само едно средство. Там, в духовните висини, човекът трябва да може да привлече една личност, която вътрешно е личностна, както личността долу в плътта. Що за личност е тази, която човекът трябва да привлече, когато иска да се изкачи нагоре в духовността? Това е Христос. Както някой, който е точно обратният апостол Павел, би казал: «Не аз, а моето астрално тяло», така апостол Павел казва: «Не аз, а Христос в мен», за да покаже, че чрез това, че Христос живее в нас, абстрактните идеи приемат съвсем личен характер. Виждате, че това е значимостта на Христовия импулс. Без Христовия импулс човечеството би стигнало до абстрактни идеали, до всякакви идеали за морални сили и др.п., до това, което днес много историци описват като така наречените исторически идеи, които не живеят и не могат да умрат, понеже нямат именно творческа сила. Когато говорим за идеи в историята, би трябвало да осъзнаваме, че те са мъртви, абстрактни понятия, които наистина могат да владеят историческите епохи. Да владее може само животът. А това, за което човекът следва да се развие, е развитието до една по-висша личност. Това е Христовата личност, която човекът привлича, която човекът приема в себе си.

Така човекът отново се изкачва в духовността, като не само говори за духа, а приема духа в неговата жива личностна форма, както той му се показва в събитията от Палестина, в Мистерията на Голгота. Така под влиянието на Христовия импулс човекът отново се изкачва нагоре. Чрез нищо друго човек не може да стигне дотам да предава все повече личностен характер на абстрактните идеали, освен ако целият ни духовен живот се приникне с Христовия импулс.

Но ако, от една страна, преди развитието на аза сме се провинили с това, което наричаме наследствен грях, ако имаме, така да се каже, нещо, за което не можем да бъдем напълно

обвинени, от друга страна, не е и наша заслуга, че Христос се е появил и че ние можем да привлечем Христос. Това, което правим, като се опитваме да се доближим до Христос, вече принадлежи към нашия аз, това е наша заслуга. Че Христос е тук, че ние живеем на една планета, където Христос е странстввал, живеем във време, след като това се е случило, не е наша заслуга. Това, което произлиза от позитивното, от живия Христос, за да ни издигне отново в духовния свят, е нещо, което отново е външно и ни въздига, без да имаме заслуга, също както нямаме заслуга, че сме станали без вина виновни. Чрез битието на Христос на Земята ни се дава силата отново да се издигнем, също без заслуга, както другото е дошло без нашата вина. Защото двете неща нямат общо с личностното, в което живее азът, а с това, което го е предхождало и което ще последва аза. Често сме подчертавали, че човекът се е развил от едно състояние, когато е имал само физическо, етерно и астрално тяло и че той се развива по-нататък затова, защото преобразува астралното си тяло и чрез това преобразуване го превръща в манас. Както човекът е влошил астралното си тяло чрез първородния грях, така той отново го подобрява чрез Христовия импулс. Там навлиза нещо, което подобрява астралното тяло толкова, колкото някога то е било влошено.

То е еквивалентът или това, което в истинския смисъл на думата наричаме милост. Милостта е еквивалентът, противоположното понятие на наследения грях. Така че навлизането на Христос в хората, възможността да се обединим с Христос, възможността да кажем като апостол Павел «не аз, а Христос в мен», същевременно изразява всичко, което означаваме като понятието милост.

Можем да кажем, че ние не разбираме идеята на кармата, ако говорим, че има един първороден грях и една милост. Защото доколкото говорим за идеята на кармата, говорим за прераждането на аза в различните животи. Кармата е немислима за човека без аза. Доколкото говорим за първородния грях и милостта, говорим за импулси, които лежат под полето на кар-

мата, които лежат в астралното тяло. Да, ние можем да кажем каква е човешката карма, как тя е предизвикана чрез това, че човекът е извършил първородния грях. Кармата протича през различните въплъщения, а преди и след нея има неща, които предизвикват кармата и отново я компенсират, преди е първородният грях, след това е пълният успех на Христовия импулс, появата на цялостната милост.

Така можем да си кажем, че действително разгледана и от тази гледна точка, науката за духа има точно в настоящето голяма, значима мисия. Защото колкото е истина, че човечеството наскоро е стигнало дотам изобщо да признава идеали, да ги признава в абстрактна форма, колкото е истина, че хората, така да се каже, са развили абстрактни идеи за свободата, братството и равенството, толкова е истина, че трябва да стигнем дотам тези идеи да ги имаме не само като абстрактни идеали, но като живи сили. Колкото е истина, че хората са преминали през момента, когато са могли да схващат абстрактните идеали, толкова е истина, че те трябва да продължат нататък и да изживяват тези идеали лично, да напредват и навлизат в един нов храм. Това ни предстои. Хората ще бъдат научени, че това, което действа надолу от духовните висини, не е само абстракция, а нещо живо. Когато те започнат да виждат това, което често се означава като съзерцание на хората, което предстои в следващата епоха на развитието, когато хората започнат повече да не мислят: «Колко съм добър», а при етерното съзерцание пред очите им се изправи живата мощ на Христос, защото те ще възприемат в етерното тяло – както знаем, това ще се случва при отделни хора от средата на нашето столетие, – когато хората ще започнат да виждат Христос като жив, тогава те ще знаят, че това, което за известно време са приемали като абстрактни идеи, са живи същности, които живеят в нашето развитие, живи същества. Защото живият Христос, който най-напред се е появил във физически образ и който е могъл само чрез него да се покаже на хората така, че те да вярват в него, дори и когато не са били негови съвременници,

ще обнови своето проявление. Тогава няма да е необходимо доказателство, че той живее, тогава доказателство ще са тези, които сами ще изживяват и без особено развитие в един вид зряло съзерцание, че нравствените сили на мировия порядък са нещо живо, а не са само абстрактни идеали.

Така виждаме, че нашите мисли не могат да ни издигнат в действителните духовни светове, понеже не са живи. Едва когато тези мисли не ни изглеждат повече като наши мисли, а като доказателства за живия Христос, който ще се явява пред хората, тогава ще разбираме тези мисли по правилния начин. Тогава човекът ще бъде също така истинен, както той е станал личност, когато с аза се е потопил в по-нисшите сфери, ще бъде също така личност, когато се издигне до духовните висини. Днешният материализъм не разбира това. Той лесно разбира, че има абстрактни идеали за доброто и красивото. Че има живи сили, които ни издигат нагоре чрез тяхната милост, това трябва първо да се разбере. То ще се разбере чрез духовнонаучното развитие, то е обновеният Христов импулс. Когато не приемаме повече нашите идеали само като идеали, а чрез тях намираме пътя към Христос, тогава продължаваме християнството в духовнонаучен смисъл. Тогава то ще встъпи в нов стадий, ще престане да бъде само подготовка. Тогава християнството ще покаже, че съдържа най-великото за всички бъдещи времена. Тогава тези, които вярват, че християнството винаги е уязвимо, ако то се разглежда като развиващо се, ще разберат, че са нямали право.

Защото това са малOVERците, които се страхуват, когато се казва: «Виж, християнството съдържа още велики прелести, които досега не са споделяни!» А тези, които мислят великодушно за християнството, знаят, че са верни думите «Христос е при нас през всичките дни»⁶⁶, т.е., че той постоянно ни разкрива нещо ново и че е правилно да стигнем до Христовия извор. Християнството е нещо велико и ние можем

⁶⁶ Матей. 28, 20.

да вярваме, че все по-нови и по-живи творения ще произлизат от него. Хората, които казват, че това го няма в Библията, че не е истинско християнство и че са еретици тези, които твърдят, че това е християнство, могат да прочетат, че сам Христос е казал: «Имам още много да ви казвам, но сега не можете да го понесете.» Това Той не го е казал, за да посочи на хората, че е скрил нещо от тях, а че от епоха на епоха иска да им разкрива нови откровения. И той ще го направи чрез тези, които искат да го разберат. А другите, които отричат това, не разбират нито евангелията, нито християнството. Защото те не искат да се вслушват в това, което представлява християнското предупреждение в тези думи, че Христос е имал предвид: «Аз имам още много да ви казвам, подгответе се обаче, за да се научите да понасяте, да имате разбиране за него.»

В бъдеще истинските християни ще са тези, които искат да чуят какво християните като съвременници на Христос още не са могли да понесат. Истинските християни ще имат волята да позволят все повече и повече да се влива в сърцата им от Христовата милост. Закоравелите, неотстъпчивите ще се съпротивляват срещу милостта и ще казват: «Не, върнете се до евангелията, само това, което се съдържа в буквите и досега е познато, е вярното.» Те отричат думите, които в самото християнство са въодушевяваща светлина, думите, които искаме да припомним: «Аз имам още много да ви кажа, но сега вие не можете още да го понесете.» Нека е благословено човечеството, ако все повече и повече може да понася в този смисъл. Защото тогава то ще става все по-зряло за изкачването в духовните висини. А за това християнството ще проправя пътя.

МИСИЯТА НА НОВОТО ДУХОВНО ОТКРОВЕНИЕ

Встъпителни думи към цикъла
«Духовното ръководство на човека и човечеството»

Копенхаген, 5 юни 1911 г.

През следващите дни ще говоря за една, изглеждаща ми важна теософска тема – духовното ръководство на човека и човечеството.⁶⁷ По желание на нашите приятели бих искал като начало да кажа няколко думи, които могат да се смятат като един вид въведение към темата.

За теософите (антропософите) трябва да е присъщо нещо, което в широк смисъл може да бъде наречено копнеж към истинско самопознание. Който поне малко е проникнал в теософския живот, чувства, че от това самопознание трябва да бъде родено обширно разбиране за всяко човешко чувстване и мислене, за всяко друго същество и че едно такова разбиране неразривно трябва да бъде свързано с цялото наше теософско движение.

Лесно се разбира погрешно, че сред нашето немско теософско движение се следва знакът, който познавате като символа на кръста с розите. Лесно е да се хранят недоразумения относно точно това духовно теософско движение, което иска да се вживее в духовния живот на нашето време под този знак на кръста с розите, иска да се вживее в човешките сърца, в техните усещания, чувства, воля и дела. Лесно е на тази почва да се стигне до недоразумение, понеже за много също добронамерни души в съвременето е трудно разбираемо, че духовното

⁶⁷ Във връзка с Генералното събрание на Скандинавското теософско общество Рудолф Щайнер предварително изнася като начало лекцията от 5 юни от цикъла «Духовното ръководство на човека и човечеството». Трите лекции от този цикъл са преработени от него. (Събр. съч. 15).

движение, което иска да действа под този знак, чрез всички свои принципи, чрез цялото си чувстваване действително е импулсирано по най-толерантен начин да разбира всеки човешки стремеж и всяка насока. Това лежи дълбоко в основата на розенкройцерското движение, така че тази толерантност първоначално не се вижда лесно, но тя е присъща за това движение. Но в това движение лесно ще видите и как толерантността се смесва с едностранчивата толерантност по отношение на собствените мнения, принципи и методи.

Тази толерантност се приема невероятно повърхностно, но тя принадлежи към най-трудните неща, ако човекът трябва да може да я постигне в най-висшия смисъл на думата. Защото много лесно може да се повярва, че този, който казва нещо различно от самия мен, е противник. Лесно може да се смесва и собственото мнение с това, което изобщо се защитава като истина. Но теософският живот ще разцъфти и ще носи правилните плодове за духовния живот в бъдещето, ако трябва да бъде обширната почва, върху която да се срещаме с истинско душевно разбиране, не само с този, който вярва в това, в което самите ние вярваме, но и този, който при известни обстоятелства чрез собствения опит, чрез собствения жизнен път е принуден може би дори привидно да защитава противоположното на това, което сами оповестяваме. Един стар морал, който върви към своя залез, учи да се упражнява любов и толерантност между тези, които имат същите мисли и чувства като самите нас. Теософският живот обаче, в своята истина, все повече и повече ще навлиза в сърцата на хората с онази много по-дълбокопроникваща толерантност, която ще направи възможно да се срещнем на полето на взаимното разбиране, взаимните човешки импулси и човешки взаимен живот също и там, където не хармонираме още от началото в нашите мисли и чувства. С това същевременно докосваме един важен момент. Какво пресреща този, който се обърне към нашето теософско движение? За какво той има основание първоначално да го приеме? Макар и това познание в нашите среди да не е необходимо

да става догма и макар дори по отношение на това основно познание да е възможно да има разлика в мненията, въпреки това може да се каже, че по начало то е основен принцип в широк смисъл, когато някой стигне до теософията, до идеята за повтарящия се земен живот и учението за въздействието на причините от един земен живот в друг.

Реинкарнацията и кармата са принципни убеждения, които се приемат още от началото. Но от първия ден, когато тези истини станат наши убеждения, до деня, когато донякъде поставим живота си, цялото си съществуване в светлината на тези идеи, на тези истини, има много дълъг път. Изтича много време от деня, в който се ражда това убеждение, до деня, когато то става пълнокръвен живот в душата ни.

Заставаме например пред един човек, който ни се подиграва или дори обижда. Но ако отдавна сме приели учението за реинкарнацията и кармата, ние ще кажем: «Кой произнеса обиждащите и нараняващи думи, които стигнаха до ушите ни и ни обсипаха с подигравка? Кой може би дори е вдигнал ръка срещу нас?» И тогава ще можем да си кажем: «Ние сами го направихме! Ръката, която привидно е ръката на другия, е моя и чрез моята някогашна карма аз вдигнах ръка срещу себе си.»

С това само се посочва колко дълъг може да бъде пътят от абстрактното теоретично убеждение за кармата и прераждането до там, където поставяме целия си живот в светлината на тази мисъл. Тогава наистина чувстваме Бог в нашите гърди така, че не го изживяваме само като наш собствен аз, който ни учи как човекът взема участие в божественото с една искра от своето съществуване. Ние много повече се учим да чувстваме този по-висш аз така, че той ни прониква с едно чувство на безкрайна отговорност не само относно това, което вършим, но и относно това, което изстрадваме поради простата причина, че това, което изстрадваме в настоящия момент, е необходимо следствие на това, което сме направили в далеч отминало време.

И така чувстваме такава нагласа да прониква в душата

ни като топла духовна жизнена кръв на една нова култура. Чувстваме как се пораждат нови понятия за отговорност, нови понятия и за човешка любов, които обхващат душата ни чрез теософския (антропософския) живот. Чувстваме, че не е фраза, когато се казва, че антропософското движение е възникнало в нашето време, понеже човечеството се нуждае от нови морални импулси, нови интелектуални и духовни импулси. Чувстваме от духовните области да се проявява ново откровение за човечеството и да се влива чрез антропософския живот в сърцата ни, в нашите убеждения не произволно, а защото то трябва да се влее, защото такава духовно откровение е необходимо за новите морални импулси и понятия, за отговорността и за съдбата на човека. Тогава човек наистина чувства непосредствено и живо какъв дълбок смисъл има в живота, когато душите, които са възплътени в тела и днес са се събрали тук, отново и отново са били възплъщавани на Земята през изминали времена. Трябва да се запитаме относно този смисъл защо отново и отново? Този смисъл се разкрива чрез това, че с помощта на антропософията ние опознаваме как всеки път, когато в едно ново тяло гледаме наоколо чрез новообразуваните очи и в прелестта на света зад булото на сетивния свят, ние чувстваме божествените откровения. Или че чрез новообразуваните уши се вслушваме в това, което може да ни се разкрие като божествено в света на звуците, и от всичко това се учим да познаваме как всеки път в едно ново възплъщение можем и трябва да изживеем нещо ново на земното кълбо. Чувстваме също, че би трябвало да има хора, които са определени чрез своята карма пророчески да оповестяват какво цялото човечество трябва постепенно да обхване като смисъл на всяка отделна епоха.

Това, което днес може да се опознае в редиците на Теософското общество и на теософското движение чрез откровенията от духовния свят, трябва да се влее в общата човешка култура. Душите, които чрез сегашните тела живеят в света, се чувстват привлечени от теософията затова, защото усещат

необходимостта да прибавят този нов елемент към това, което, произхождайки от духовния свят, е овладяно от хората през различните епохи. Но трябва да сме наясно, че във всяка епоха е необходимо наново да разбираме смисъла на световните загадки, че във всяка отделна епоха трябва да пристъпваме по нов начин към това, което може да протече към нас чрез откровенията на духовните светове.

Нашето време е много особено. Макар често всяка епоха да се нарича с леко сърце епоха на прехода, въпреки това за нашето време важи в истинския смисъл на думата това, което иначе често е само фраза. Действително приближава една епоха, в която хората ще трябва да изживеят много нови неща по отношение на цялата еволюция на нашата Земя. За някои неща хората ще започнат да мислят по нов начин. Да, някои от новите неща днес се схващат още в стария стил и в стария смисъл. За много хора още не е възможно наистина да схванат тези нови неща вече по един нов начин. Често човекът изостава със своите стари понятия зад новите откровения.

Например с право сме посочвали какъв невероятен напредък е постигнало човешкото мислене, като от четири столетия насам хората са проникнали във физическото устройство на Всемира. С право се изтъкват, от една страна, великите постижения и успехи на Коперник, Кеплер, Галилей, Джордано Бруно и т.н. Но от друга страна, бих желал да припомня думите, които изглеждат много умни, че мислите на Коперник ни извеждат пространствено навън в света и се вижда, че е така, както Джордано Бруно е предположил, че нашата Земя е малко световно тяло редом с други неизброими, намиращи се в пространството световни тела. Казва се, че на тази Земя се е разиграла великата драма, която е центърът на еволюцията и ние трябва да поставим в центъра на цялата еволюция историята на Христос Исус. Как да се приема такова значимо за целия свят събитие върху малката земна планета, щом сме научили, че тази Земя е именно само малка планета между безброй планети на битието!

Това е една мисъл, която положително ни е много близка, толкова близка, че изглежда извънредно умна, когато се съобразим само с интелекта, но тя е една мисъл, която не се съобразява с дълбочината на духовното чувстване. Тя се изразява и в това, че в началото на християнството произходът на това събитие на Земята дори не се поставя в един царски палат или на някакво блестящо място на Земята, а в един обор при бедни овчари. Духовното усещане се е задоволило не да постави това събитие някъде другаде по Земята, а на най-презряното кътче на Земята. Това изглежда много чудно, като се има предвид твърдението, че «най-голямата драма в световните събития се е разиграла в един провинциален театър» – този израз е известен. Но християнството е оставило тази велика драма в световните събития да се разиграе не само в един провинциален театър, но и още на съвсем друго място.

Оттук виждаме колко е трудно да се приближим до тези неща с правилното истинско чувство и колко хората ще имат да учат, за да разберат кои са правилните мисли и усещания по отношение на развитието на човечеството. Ние се приближаваме към вълнуващи събития, това може да се каже за нашето настояще и за близкото бъдеще. Защото е истина, че някои стари неща са овехтели и нови се вливат от духовния свят в човечеството. Не по прищявка, а защото историята на човечеството принуждава, говорят тези, които знаят нещо за развитието на човечеството, за това, че целият ни душевен живот ще се промени в течение на следващите столетия и че правилно разбиращото се теософско (антропософско) движение трябва да стои в изходната точка на тази промяна, трябва да стои с всичкото си смирение, но с истинско разбиране на това, което ще се извърши за човечеството в течение на следващите столетия. Защото както е истина, че едва в течение на времето хората са се научили да разбират със своя интелект мировия строеж подобно на Коперник, Джордано Бруно, Кеплер или Галилей, както едва в течение на последните столетия хората са научили интелектуално да си обясняват света и както преди човеш-

ките души са стигали по съвсем друг начин до своето знание, също така е истина, че интелектуалното знание на нашето време ще бъде заменено за човешката душа от едно ново, духовно разбиране. Още сега човешките души в своите тела започват да се стремят не само интелектуално да схващат света. И ако не би се правило толкова много от страна на материализма, за да се отблъснат духовните импулси, то такива души, които се чувстват много силно привлечени към духовните съдържания, щяха да са много повече, много по-ясно щяха да се забележат духовните импулси в хората, които само чакат да се вникне в световното пространство и в битието по друг начин, отколкото е ставало досега.

Облагодетелствани духове, които са получили това, което се означава като «милост», често духовно виждат столетия напред, което по-късно ще може да стане всеобщо ясновиждане на човечеството. Често съм посочвал как нещо, което някога един-единствен, дарен с милостта човек, апостол Павел, е изживял в събитието пред Дамаск, т.е. импулса на Христовото събитие, постепенно ще стане общо благо за човечеството. Както апостол Павел е узнал чрез духовно откровение кой е Христос и какво е направил, така хората наново ще имат такова знание и такова съзерцание. Времето непосредствено предстои, когато някои хора ще изживеят нещо като обновяване на изживяването на апостол Павел пред Дамаск. Това е нещо, което принадлежи към еволюцията на нашата Земя, именно онова духовно око, което се е отворило пред Дамаск за апостол Павел, което вижда в духовните светове и оттам сваля истината, в която апостол Павел не е повярвал, когато в Йерусалим му е било съобщавано за Христовото събитие. Това духовно съзерцание ще го изживеят много хора. Че това събитие ще се случи, е историческа необходимост. То е това, което наистина е наречено завръщането на Христос през 20-то столетие. Христос като индивидуалност ще бъде познат, както той се е разкривал, приближавайки все повече и повече към физическия свят от онзи момент, когато се е явил в горящия

храст на Мойсей⁶⁸ като в едно отражение, до времето, когато на физическия свят той е живял три години в едно човешко тяло. Той ще бъде опознат чрез такова съзерцание като центъра на цялата земна еволюция.

Една система има само един център, една везна има само една точка на окачването. Ако на няколко места подпрете кобилицата на везните, ще нарушите пространствените закони на тежестта. Вие се нуждаете само от една точка, един център на тежестта за една система. Затова, когато става въпрос за центъра на тежестта на земната еволюция в истинския смисъл на думата, окултистите от всички времена – на древността и новото време – признават това наклоняване на еволюцията към тази единствена точка, към Мистерията на Голгота и издигането на развитието на човечеството от тази точка нагоре. Вярно е, че е извънредно трудно да се признае истинското значение на Христовото събитие, на Мистерията на Голгота за духовното ръководство на човечеството. Защото е необходимо в нас да замлъкне всичко, което си донасяме като чувства и съждения от някой друг мироглед. Ние трябва да бъдем също така обективни по отношение на християнските методи на възпитанието, които са господствали през столетията на Запад, както и спрямо другите религиозни норми от останалия свят, когато искаме наистина да опознаем това, което е центърът на земната еволюция. Затова ще видим, че за следващите десетилетия тези, които са най-ревностните възвестители на духовната централна точка на човешкото развитие, ще се посочват като «лоши християни», на които може би ще им бъде отречено названието християни.

Още фактът, че Христос е могъл да бъде vyplътен в едно човешко тяло само веднъж за три години, е невероятно трудно да се проумее. Тези, които прецизно са се запознали с това, което розенкройцерската теософия казва за тези неща, знаят колко сложно е трябвало да бъде физическото тяло на Исус от

⁶⁸ 2. Мойсей 3.

Назарет, за да може да приеме могъщата индивидуалност на Христос. Знаем, че за това е било необходимо да бъде роден не един човек, а двама. За единия разказва евангелието на Матей, за другия – евангелието на Лука. Знаем, че индивидуалността, която е била възплътена в тялото на детето Исус, за което съобщава евангелието на Матей, преди това е постигнала могъщи неща в предишните си земни животи и тази индивидуалност като дванадесетгодишен напуска тялото си, за да премине в едно друго земно тяло и да остане в него до тридесетата му година, като продължава да развива други способности в това друго тяло. По този начин върху личността, която се означава като Исус от Назарет е трябвало заедно да действа всичко, което преди това е изживяно в човечеството като нещо огромно, могъщо и, от друга страна, като най-смирено, за да стане това тяло способно да приеме същността, която се нарича в истинския смисъл Христос. Необходимо е дълбоко разбиране, за да се разбере единствената по рода си същност на Христос, да се разбере какво имат предвид окултистите, когато казват, че както в механиката в една система може да има само една централна точка на тежестта, така също може да има само едно централно събитие, Мистерията на Голгота.

Време с такива мощни душевни събития, както сега бяха само бегло характеризирани, е особено подходящо да ни импулсира, самите ние да се задълбочим и размислим. И между различните задачи, които има истинският теософ днес в теософското движение, се намира съвсем сигурно и тази, да се потопим в собствената душа, в собственото сърце, за да си изясним, че само със себеотрицание можем да вървим по пътя, който ни води да разберем тази единствена по рода си истина, за която категорично ни съобщава окултизмът на всичките времена.

Времена, в които над човечеството се изсипват блестящи светлини на мъдростта и топли любвеобилни дарове, трябва да има и нещо, което потвърждава истината на думите: «Където има много светлини, има и много сенки.» Мощните черни

сенки, които придружават онези дарове, които бяха описани, са възможностите за заблуждения. Великите дарове на мъдростта, които трябва да се влеят в човешката еволюция, по необходимост са свързани с възможността в такива времена човешкото сърце да бъде лесно изложено на заблудата. Нека да не вярваме, че човешката душа ще бъде по-безпогрешна, отколкото е била в другите времена, през идващите времена, за които трябва да разберем, че повече от всяко друго време човешката душа ще бъде изложена на заблуждения. Това е, което са пророкували окултистите на всички времена, като че ли изхождайки от сива полумрачна светлина. Истина е, че в дните на просветлението, които само бегло можахме да посочим, ще се появи възможността най-лесно да се изпада в заблуда, да, ще се появят най-големите заблуждения. Толкова по-необходимо е ясно да разглеждаме тази възможност за заблуда, да сме наясно, че колкото се стремим към велики, могъщи неща, толкова е по-лесно слабото човешко сърце да изпадне в заблуждения.

Когато имаме предвид духовното водачество на човечеството сега, от мисълта за възможните заблуждения, от предупрежденията на окултистите от всички времена трябва да си извлечем поуката да се стремим към най-голяма толерантност, за която днес беше споменато в началото на лекцията и да отвикнем от всичко, което представлява сляпа вяра в авторитета, защото тя може да бъде силен изкусител да изпаднем именно в заблуда. Но от друга страна, трябва да отваряме сърцето си и да приемаме с топлина всичко, което по съвсем нов начин иска да се влее от духовните светове в човечеството. Затова един добър теософ преди всичко ще знае, че в нашето движение, ако искаме да се грижим за светлината, която следва да се влее в еволюцията на човечеството, трябва да внимаваме за всички заблуждения, искащи да се промъкнат едновременно с тази светлина. Нека да почувстваме цялата отговорност и да имаме широко отвореното сърце, което ни е необходимо, за да разберем, че още не е имало някакво движение на нашето

земно кълбо, в което да е било възможно да съществуват такива широки, любвеобилни сърца. Да се научим да разбираме, че все още е по-добре, когато срещу нас воюват тези, които вярват, че само тяхното мнение е единствено богоспасяващо, отколкото самите ние да воюваме с тях. Между тези две крайности лежи един дълъг път. Но тези, които духовно схванат теософското движение, ще могат да живеят с нещо, което за всяка духовност с право е преминавало като червена линия, като лайтмотив през всички времена. Дори ако се съмнявате, ако ви изпълни съмнение при мисълта, че щом силната светлина се придружава с голяма възможност за заблуда, как ще се справи слабият човек? Как човек да реши какво произлиза от истината и какво е заблуда? Ако такава мисъл се издигне в гърдите, можете да потърсите подкрепа и сила в лайтмотива: «Истината ще бъде това, което ще даде най-висшите импулси за развитието на човечеството и нека тя да ми е по-близка от мен самия.» Придържам ли се така към истината и заблуждавам ли се тук, в тази инкарнация, истината ще има силата да ме привлече към себе си в следващата инкарнация. Ако честно се заблуждавам в тази инкарнация, заблудата ще се уравни в следващата. По-добре е човек честно да се заблуждава в сегашната си инкарнация, отколкото нечестно да се придържа към догми. И пред нас ще засветят думите: «Не чрез нашата воля, но чрез божествената сила ще победи самата истина.» Но ако това, към което сме стигнали поради някакви обстоятелства в тази инкарнация, не е истина, а заблуда, ако сме много слаби, за да бъдем привлечени към истината, нека това, към което се придържаме, да пропадне, защото тогава то няма силата да живее, не бива да има силата да живее. Ако честно се стремим към истината, тя ще бъде победоносният импулс в света. И ако това, което вече сме постигнали, е част от истината, то няма да победи в нас чрез това, което можем да извършим за тази истина, а чрез силата, която се намира в самата нея. Но ако е заблуда, тогава ще имаме силата да кажем: «Нека тази заблуда да загине!»

Ако направим това наш лайтмотив, ще намерим правилната гледна точка, за да си кажем: «Ние можем при всички обстоятелства да спечелим това, от което се нуждаем в едно духовно движение – доверие. Ако е истина това, което ни дава това доверие, тази истина ще победи, колкото и много противниците ѝ да воюват с нея.»

Това чувство може да живее във всяка теософска душа. И ако трябва да сме посредници на това, което протича надолу от духовния свят и което събужда в човешкото сърце чувства, даващи сигурност и сила в живота, тогава се изпълнява мисията на новото духовно откровение, която е дошла сред човечеството с това, което означаваме като теософия (антропософия), и тя все повече и повече ще пренася душите в едно по-духовно бъдеще.

ВЯРА, НАДЕЖДА И ЛЮБОВ

Виена, 14 юни 1911 г.

За мен е голяма радост отново да мога да ви поздравя при престо-
тая ми тук и да говорим днес за някои теософски неща. При
това е възможно точно на това място, където преди малко по-
вече от една година⁶⁹ подробно говорихме върху една тема
от областта на теософското познание и живота и възприехме
при това някои идеи и понятия, да засегнем една тема, която
е близка повече до душевния живот на човека, до вътрешния
живот на душевността и, от друга страна, отново насочва към
перспективите, които ни осведомяват за връзката на човека с
обширните звездни светове, с това, което наричаме Макрокос-
мос.

Днес бих искал за тръгна от един възглед, едно мото,
което преминава през цялата човешка история и, от една стра-
на, изразява копнежа на човека да се приближи до своя висш
аз, а от друга страна, казва колко малко той стига до своя бо-
жествен аз. В гръцката история виждаме как *Сократ*⁷⁰ с прос-
ти понятия учи хората, насочва ги към добродетелите, към
всичко, което е близко на човешката душевност. Сократ, гръц-
кият мъдрец е искал да отклони погледа на своите съвремени-
ци от външната природа. Докато неговите предшественици са
мислили за това, което лежи в големите природни явления и
са се опитвали да ги обяснят, за Сократ се говори, че е казал:
«Какво ни интересува природата, дърветата, птиците? Те не
могат да ни научат как ние хората да станем по-добри.» Това

⁶⁹ Виж «Макрокосмос и микрокосмос. Големият и малкият свят. Душевни
въпроси, жизнени въпроси, духовни въпроси», Събр. съч. 119.

⁷⁰ *Сократ*, 469-399 пр. Хр., заради мнима безбожност осъден на смърт
чрез отрова. Неговото изкуство да предизвика с въпроси лежащите скрити
сили и познания в човека (ἑχαισὺν Τίχηϊ = изкуството на акушерката за
израждане), ни е завещано в Платоновите Диалози; той сам не е оставил
никакви бележки.

изречение съдържа една заблуда. Но не става въпрос за това, че Сократ се е заблудил, а за това, което той е искал. Той е бил един от най-великите мъдреци на времето, който е платил с живота си за това, което е искал.

Има един лайтмотив, който е останал от Сократ. Той поразява всяка човешка душа, която иска да се самоопознае. Той е учил на добродетелност, на моралност. Ако човекът наистина би могъл да ги разбере, той би действал според тях. Ако човекът не следва моралността, това произлиза само оттам, че той още не я разбира напълно. Добродетелта е усвоима. Човешкото сърце отвръща, че човешката природа е слаба, че често греша по отношение на добродетелта. Този, който е дал форма на тази сентенция, която живее в много сърца, и то така, че е израз на най-дълбоко съжаление, на извинение, е апостол Павел: «Силен е духът, плътта е слаба.»⁷¹ Много хора разбират в какво се състои добродетелта и въпреки това не могат да я последват. Това раздвоение преминава през цялата човешка природа. Достатъчно е да запишем този афоризъм в душата си и имаме раздвоението на човешката природа. Има нещо в човека, което се простира извън него – по-висшата човешка природа се простира извън границите на по-нисшата.

Чрез теософията свикваме да разглеждаме човешката природа не само като нещо просто. Душата на човека ни се представя като една троичност. Тук трябва да напомним за развитието на нашата планета, на нейните предишни въплъщения, през които тя е преминала и в които и човекът се е развивал заедно с нея. Първото въплъщение на нашата планета е състоянието на Стария Сатурн. Тук е бил заложен зародишът на физическото тяло на човека. След това състояние, което е траело дълго, планетата се разтваря и се появява като Слънце със силите на жизнения етер. В това състояние към физическото тяло се прибавя зародишът на етерното или жизненото тяло. Отново след продължително време планетата се разтваря

⁷¹ Рим. 8, 1-10 (Матей 26, 41 и Марко 14, 38).

ря и отново се появява в лунното състояние. Тогава към физическото и етерното тяло се прибавя астралното тяло. И след като и това състояние е било разтворено, Земята се възплъщава в днешната си форма. Като четвърти принцип сега в човека се прибавя зародишът на неговия аз.

Старият Сатурн, Старото Слънце и Старата Луна са една троичност, миналото на Земята. Тогава се развива човешката троичност – физическо, етерното и астрално тяло. Те са човешкото минало. Човешкият аз е съвременето. Бъдещето лежи в това, което ще бъде изработено от долната троичност, което ще бъде постигнато като одухотвореност. След като азът проникне и се научи да владее астралното тяло, то ще се превърне в дух-себе или манас. След като азът преработи етерното тяло, то ще се превърне в дух-живот или будхи. И след като азът преработи физическото тяло, то ще се превърне в дух-човек или атман. Това е горната троичност, бъдещето на човека.

Но и азът е една троичност, защото душата има три аспекта, три основни сили, от които тя се състои, които никога не могат да бъдат разделени или изтръгнати от нея. Тези три сили са сетивно-чувстващата душа, разсъдъчно-чувстващата душа и съзнателната душа. Те са части на постепенно издигащата се до съзнателност индивидуалност. С думите на нашия език ние можем да ги означим като разумност, индивидуалност и моралност. В сетивно-чувстващата душа ние чувстваме вътрешната душевност; астралното тяло може да се разглежда като външността на сетивно-чувстващата душа. От разсъдъчната душа се развива осъзнаващият се аз. Сред узряващите азови сили⁷² се изживява съзнателната душа като вътрешност-

⁷² Във версията, в която лекцията излиза в «Бюлетин» 1947 г., 24-та г., № 37, на това място е вмъкнат един цитат от «Теософия». Този цитат не се намира в никои от наличните записки. Той гласи: «Азът живее в душата. Макар най-висшето проявление на аза да е съзнателната душа, трябва да се каже, че този аз, излъчван оттам, изпълва цялата душа и чрез душата простира своето въздействие върху тялото. А в аза е жив духът. Духът се излъчва в аза и живее в него като в своя обвивка, както азът живее в тялото и душата като в свои обвивки. Духът изгражда аза отвътре навън, минерал-

та, а духът-себе като външното.

Има ли нещо, което може да ни посочи, че е истина това, което току-що бе казано? За да отговорим на този въпрос, ще вземем под внимание това, което сме станали през етапите на развитието на човечеството. Ние стоим в средата между нисшата троичност от миналото и просветващата душевно-духовна троичност. Днес искаме да означим тази троичност с думи, които са взети от непосредствения живот, не както стои в книгата «Теософия», където те са посочени научно. Какво е това, което може да ни покаже нашите дълбоки душевни липси, нашите душевни копнежи и неудовлетвореност, каква е тази троичност, ако имаме предвид нашата разумност, индивидуалност и моралност, целия ни стремеж, който може да ни изпълни с въодушевление или с дисхармония? Това е тази троичност, която можем да означим като вяра, надежда и любов. Те са трите основни сили на душата, които никога не могат да ѝ бъдат отнети.

Какво представлява вярата? Вярата е душевна сила, която никога не може да бъде напълно изтръгната от човешката душа и тя живее във всеки човек. Няма народ, който да не я е притежавал, няма религия, която да е позволила да ѝ се отнеме правото да говори за нея. Копнежът към вярата е това, което пронизва света. Душата винаги иска да има нещо, за което може да се държи. Ако този копнеж към вярата не бъде удовлетворен, става лошо за измъчената душа. Ако на нея ѝ бъде отнета възможността да вярва в нещо – както става чрез материализма, – тогава тя се чувства както ако на физическото тяло му се отнеме възможността да диша. Само че процесът

ният свят – от вън навътре. Изграждащият един аз и живеещ като аз дух се нарича <дух-себе>, понеже той се явява като аз или като себе на човека... Духът себе е откровение на духовния свят вътре в аза, както от друга страна сетивните възприятия и усещания са откровение на физическия свят в аза. В това, което е червено, зелено, жълто, твърдо, меко, топло, студено опознаваме проявлението на телесния свят. В това, което е истинско и добро – откровенията на духовния свят...»

на задушаването на тялото е много къс, а този на душата трае много дълго.

Може би понякога четем изрази като: «Знанието е мощ и др.п.» В началото на Библията има нещо особено, което до днес още не е правилно оценено. Там се говори за дървото на познанието и за плода от дървото на познанието, който бива изяден. Това трябва да се вземе буквално. Познанието е храна. Знанието е храна за душата. Душата се храни с това, което ние поемаме като понятия от теософията (антропософията). Тя се храни с това, което вярва и нейната здравословна храна е само това, което и предлага антропософията.

Учените и материалистите казват, че вярата е една непреодоляна гледна точка. Модерният човек казва: «Аз вярвам само в това, което знам.» Това е заблуждение. Вярата не е изпадане в миналото, защото вярата и знанието не са в противоречие. Знанието обаче е променливо и не може да удовлетвори необходимостта от вярата в сърцето на човека. Когато материалистическата наука твърди, че светът случайно е съставен от атоми, тогава човешкото сърце напълно правилно казва: «Не мога да го повярвам, аз не намирам удовлетворение в тази хипотеза.» И понеже човекът не може да вярва, защото няма нищо, за което да може да се придържа здраво със своя копнеж към вярата, затова човешката душа не е здрава и тази нездрава душа прави тялото болно. Така се поражда нервността в днешния смисъл на думата и ще става все по-лошо. Така душата въздейства върху тялото и чувстващият по такъв начин човек въздейства върху своето обкръжение, което принизява и разболява, а също върху своите потомци. Оттам произлиза, че човечеството все повече дегенерира и за съжаление ще става все по-лошо и по-лошо. Материалистическата наука дава на хората «камъни вместо хляб». Душата няма храна, макар интелектът да е препълнен със знание. И един такъв човек обикаля наоколо и не знае какво да захване, не знае за какво да се придържа и точно както се задушава, ако му липсва въздух за дишане, така се задушава човешката душа, защото няма храна,

няма духовна жизнена храна. Антропософията е дошла в света, за да донесе храна на човечеството.

Когато се събираме, за да изучаваме антропософията, не го правим като другите сдружения, които се занимават с литература, изкуство, социални проблеми и др.п. Ние се занимаваме с антропософията не от любопитство, а за да удовлетворим копнежа за вяра, да дадем храна на душата. Затова оставяме антропософските понятия, чувства и усещания да въздействат върху душата ни.

Когато разглеждаме това, имайки предвид света и развитието на човечеството, трябва да си припомним, че по времето на лунното състояние на Земята към човека е било прибавено астралното тяло. Какво представлява това астрално тяло? То се състои от сили, които винаги трябва да обхванат нещо, винаги някъде да се захванат. В своето действие тези сили са това, което изживяваме като вяра, като способност да вярваме. Астралното тяло е изворът на вярата. Затова то трябва да получава храна, трябва да се развива, да живее. Копнежът за тази храна е копнеж за вяра. Ако той не бива удовлетворен, ако на вярата се отнеме едно или друго, за което тя може да се придържа, ако не ѝ бъде поднесена добра духовна храна, тогава астралното тяло се разболява и чрез него и физическият човек. Но ако то получава удовлетворение от понятията, представите и чувствата, които антропософията черпи от истината, от дълбините на мировото познание, тогава получава подходящата душевна храна и своето удовлетворение. То става силно, здраво и тогава самият човек е здрав.

Възгледите буквално са се променили от едно столетие насам. Преди приблизително сто и тридесет години един човек, който е бил здрав момък със здрави мускули и изпълнен със сила, е бил наричан нервен. Днес един нервен човек е този, който е недоволен, слаб човек, болен, един човек, чиято душа е неудовлетворена и търси откъде да получи своята душевна храна. От всичко това следва, че с право можем да наречем астралното тяло тяло на вярата.

Друга основна сила е любовта. Тя не липсва на никого, винаги е налична, не може да бъде ликвидирана. Който вярва, че най-мразещият човек, най-големият егоист няма любов, той се заблуждава. Да се мисли така е напълно погрешно. Любовният копнеж постоянно съществува. Дали става въпрос за полова любов или любов към децата, или към приятели, или любов към нещо, към някакво произведение, тя винаги съществува. Тя не може да бъде изтръгната от душата, понеже е основна сила на душата.

Както човекът се нуждае от въздуха, който диша, така се нуждае от любовните дела, от любовната дейност за душата си. Неин противник, пречката за нея е егоизмът. Но какво прави егоизмът? Той не оставя любовта да се прояви навън, а все повече я натъпква в душата си. И както при дишането въздухът трябва да бъде издишан, за да не се задуши човекът, така любовта трябва да се излее навън, за да не се задуши душата от това, което насила се натъпква в нея. Или по-добре казано: душата изгаря в самата себе си от собствения любовен плам и се разрушава.

Нека да си припомним, че на Старото Слънце човекът е получил зародиша на етерното тяло, че огненото, светлинното, бляскавото на Слънцето е залогба на етерното тяло. В него е дадена само една друга страна на любовта, това, което е любовта в духа – светлината е любов. В етерното тяло ни е дадена любовта и копнежа за любов и ние можем с право да наречем етерното тяло тялото на любовта – светлина и любов.

Любовта е най-висшето благо, това е истина. Но тя може да има и най-лошите последствия. Това се вижда в ежедневието живот и ще ви дам един пример от живота.

Една майка много обичала дъщеря си и от любов ѝ позволявала всичко, каквото и да било то. Тя никога не я наказвала, изпълнявала всеки неин каприз. Дъщерята станала отровителка и това е станало заради любовта. Любовта трябва да върви паралелно с мъдростта, тя трябва да е просветлена любов и едва тогава може да действа истински благотно. Антропо-

софското познание е призвано да ѝ донесе тази мъдрост, да ѝ даде това просветление. И когато човекът е възприел това, което се казва и учи за развитието на света, за лежащото при-видно така далеч в бъдещето, за връзката на човека с Макро-космоса, тогава той ще се развие така, че неговата просветлена любов ще се отправи към ближния му и ще може да го разбере. Така тя ще стане просветлена човешка любов.

Често чуваме някой да казва, че животът е пуст и празен. От това чувство произлиза един вид лошо настроение и преминава дори върху тялото. Това предизвиква неудовлетворената любов. Когато светът отблъсва нашата любов, ние чувстваме болка. Когато правим нещо от любов, трябва да го правим, защото е необходимо за душата също така, както въздухът е необходим за белите дробове. Теософията (антропософията) се е появила в света не от научно любопитство или да представи пред света едно научно мнение – такива имаме повече от достатъчно, защото има хиляди въпроси, които очакват решение, – а за да даде на човечеството житейско удовлетворение. Ние се събираме в малки общности, но тези общности ще стават все по-големи и някога ще можем да отговорим на хилядите въпроси на днешното време.

Кой ще реши социалния въпрос? Тези, които теоретизират и дебатират за това? Никога! Антропософският мироглед и любовта ще го решат. И наистина, колкото и парадоксално да звучи, в близко бъдеще човечеството няма да може да сади дори картофи – защото картофите ще стават все по-лоши, – то няма да може да сади повече дори картофи без антропософията! Как да си го обясним? Човечеството върши много неща днес инстинктивно, като изхожда от определен инстинкт. Този инстинкт обаче все повече ще изчезва. Защо? Защото настъпва времето инстинктът да стане съзнателен. Хората няма да могат повече да обработват земята без познанията на антропософията за състава на Земята, за действащите в нея сили и т.н.

Третата основна сила е надеждата. Човешката душа трябва да се надява, това го знае всеки човек. Хората вървят недо-

волни и търсещи наоколо по света и твърде често има хора, на които всичко им изглежда скучно, банално и не им носи удовлетворение, едно или друго изтича между пръстите им. Казват, че е мрачно около тях, без перспектива, без надежда.

Един велик човек е казал: «Добродетел без надежда е най-голямото престъпление, вечността без надежда е най-голямата лъжа!» И въпреки всичко надеждата е присъща на душата, тя е неунищожима сила и никоя власт не може някога да я изтръгне от човека. Но ако на човечеството не бъде дадено, а му бъде взето това, по което може да се изкачи нагоре, такива ограбени души ще изгубят сигурността, опората и почвата под краката си, и тогава хората ще се сринат в несигурността, ще оглупеят и ще станат безразсъдни. Антропософските основни истини за кармата и прераждането са удовлетворение за надеждата на човешката душа. Те показват трайното, което води към бъдещето. Какво е една постъпка, една мисъл, една дума, която се представя откъснато от човека? Човекът и неговите дела, човекът и неговите мисли си принадлежат и е нелогично и зло дело, обида нещо да изглежда изкупено, ако извършителят сам не го е поправил. Законът за причината гласи: «Животът на човека е свързан с човека и той трябва да преминава от възплъщение на възплъщение.»

Лесинг завещава резултата от целия си живот с книгата «Възпитанието на човешкия род»⁷³. Мисълта, която е кулминацията на това произведение, е, че човекът често се завръща. Какво друго са си представяли великите духове, такива гении като Лесинг, освен закона за прераждането, а именно че човешката душа се развива от степен на степен и това, което тя е причинила, продължава да живее. Ще измине само малко време и идеята за прераждането и кармата ще бъдат признати и от външната наука. И с това човечеството отново ще получи нещо, което му е било отнето чрез материалистическата наука – надеждата.

⁷³ Берлин 1780 г.

Защо разбираме същността на изминалите културни епохи? Не литературата, не и историята на изкуството ни дава това, което гърците са оставили. Прекалено малко дават те, дори не е необходимо да знаем нещо за това. Ние носим постиженията на гръцката култура в нас, просто защото тогава сами сме живели, защото сме преминали през тази епоха на развитието и днес не бихме били това, което сме, ако тогава не бихме преживели тази епоха. Хебел е оставил в бележките си една мисъл⁷⁴, която не е могъл повече драматично да изобрази. В едно училище един професор изпитвал своите ученици и между тях се намирал прероденият Платон. Той получава много лоша оценка от професора, дори наказание, понеже той, прероденият Платон, не разбирал Платон! И тук от душата на един гений се появява идеята за прераждането.

Ако плодовете на добродетелите не остават свързани с човека, що за добродетели биха били те? Как може злото да се изкупи, ако човекът сам не би трябвало да го изкупи! Вечността би била една лъжа, ако човекът сам не е свързан с вечността, ако тя не го засягаше. Продължаващото съществуване чрез нови vyplъщения е това, което дава надежда и само така обезнадежените души могат да удовлетворят копнежа и надеждата си, могат да оздравеят.

На Стария Сатурн е заложен зародишът на физическия човек. Какво значи това? Той е бил духовно заложен там именно в това, което трябва да пребъдва – надеждата. Затова физическото тяло с право може да бъде наречено тялото на надеждата. Характерното за физическото тяло е неговата гъстота. Макар вълните на душевния живот постоянно да блъскат човешкото тяло и все повече и повече да се впиват в него, то бива проникнато от надежда и увереност, че от него ще се развие нещо, което ще бъде вечно. Тази потребност за удовлетворя-

⁷⁴ «Според превъплъщението е възможно Платон сега да е ученик и да получи наказание, понеже не разбира Платон.» Нов дневник № 1336 в: «Произведенията на Хебел», издадени от Т. Попе, немско издателство Бонг&Со., Берлин/Лайпциг/Виена/Щутгарт о.Г., част: Дневници I, стр. 202.

ване на надеждата, за един продължаващ живот е следствие на намиращата се в душата сила на надеждата, а нейната храна ѝ бива отнемана от външната наука.

Теософията (антропософията) с нейните понятия, представи и чувства я връщат отново и това е великата мисия на теософията (антропософията) отново да усилва хората в тяхната вяра, да ги направи щастливи в любовта и вечни в надеждата.

Да вземем само истините, които антропософията ни съобщава и да ги дадем за храна на душата с нейната вяра, тогава от само себе си ще се породи манас, преобразяването на астралното тяло в манас ще се извърши от само себе си. Да вземем само истините и да ги дадем като храна на любовта, и будхи, духът-живот ще се породи от само себе си. Да вземем антропософските истини и да ги дадем като храна на надеждата и човекът-дух, атман ще се породи от само себе си.

Затова антропософията се изучава, обмисля и прилага не от научно любопитство. Не е справедливо, когато от удобство се казва, че човек не се нуждае да знае всичко това. Защото антропософските истини са изведени от самата истина, те са свалени от великия Всемир и служат на човешката душа като жива храна, като хляб, като въздух. За да не се задуши човекът, за да може човечеството да изпълни своята мисия, трябва да му бъде поднесена тази храна, и то сега, когато е извънредно необходимо. Това е смисълът на антропософското учене, а не желание за знание, не любопитство или може би нещо още по-лошо.

СИМВОЛИКАТА И ФАНТАЗИЯТА ВЪВ ВРЪЗКА С МИСТЕРИЙНАТА ДРАМА «ИЗПИТАНИЕТО НА ДУШАТА»⁷⁵

Берлин, 19 декември 1911 г.

Днес ще направим връзка с втората мистерийна драма «Изпитанието на душата».

Сигурно сте разбрали, че при всички драми, но най-вече при «Изпитанието на душата» е направен опит да се свържат драматични изживявания с нашия духовнонаучен мироглед. Особено в «Изпитанието на душата» е направен опитът реално да се изобрази идеята за прераждането с нейното въздействие върху човешкия душевен живот. Не е необходимо да отбелязвам, че събитията в «Изпитанието на душата» не са изцяло измислени, а действително по определен начин напълно отговарят на наблюденията на окултния живот, така че изобразяването в известен смисъл е напълно реалистично. Това, което за днешната вечер ще бъде обсъдено най-напред, е, че е станало необходимо да се създаде един вид преход от досегашния живот на Капезий до пренасянето на Капезий в един предишен живот, в едно време, в което той сам е преживял едно предишно въплъщение.

Откакто драмата «Изпитанието на душата» е готова, често съм се запитвал какво може да представлява за Капезий преходът от живота му в един свят, в който той е познавал – макар и по природонаучен начин – само това, което му предлага

⁷⁵ Лекцията започва със следните думи: «На днешната вечер няма да има продължение на лекциите, изнесени в този клон като един вид фундамент към по-късно разглеждане на евангелието от Марко. Ако сега започнем разглеждането на евангелието от Марко, ще се отдалечим много от разглежданията през последната вечер, а и трудно би могло да се направи. Затова днес ще включим един епизод, който ще бъде важен по отношение на някои неща от това, което чухме през последните дни, а също и през есента. При споменатите лекции става въпрос за цикъла «За някои проучвания из областта на Марковото евангелие», Събр. съч. 124.

външното сетивно наблюдение и възгледите за света, свързани с инструмента на мозъка, което за него може да представлява преход от един такъв свят към света, в който той се потапя и който може да се разкрие само чрез окултните сетивни органи? Често съм се запитвал защо приказката с трите образа трябва да представлява такъв преход за Капезий. Защото не се разбира от само себе си, че приказката е поставена на това място, като се изхожда от някакво разсъдъчно понятие или размишление, а защото така е произлязло от фантазията. Човек може най-много след това да се запита защо е била необходима една такава приказка? И във връзка с «Изпитанието на душата» ми се разкриха гледни точки, които ми изглеждат изобщо обясняващи поезията на приказките и поезията във връзка именно с антропософския мироглед.

Когато човекът иска в собствения си живот веднъж да вземе под внимание факта за разделянето на душата на сетивно-чувстваща, разсъдъчно-чувстваща и съзнателна душа, тогава чисто елементарно-чувствено ще му се разкрият някои загадъчни усещания относно неговата нагласа, неговото отношение към света; загадки, които не могат да се изкажат с обикновения ни език и с обикновените понятия, поради простата причина, че днес ние живеем в едно интелектуално време и не е възможно с думите и с всичко, което е възможно чрез думите, да се изразят тези фини отношения, които съществуват между трите душевни същности. Това много повече е възможно, ако се избере средство, чрез което отношението на душата към света да изглежда многозначно и въпреки това напълно определено и ясно изразено. Това, което се разиграва през цялата драма «Изпитанието на душата» като отношение на всички събития към показаното чрез трите образа на Филия, Астрид и Луна, се нуждаеше да бъде изразено не в резки контури, но въпреки това чрез определени душевни въздействия да се даде нещо, което прави видимо отношението на човека към света. И това не беше възможно да бъде дадено по друг начин, освен като се покаже как чрез разказването на тази приказка за трите

образа в душата на Капезий се предизвиква съвсем определен стремеж, напълно определен процес, който го прави зрял да слезе надолу в онези светове, които едва сега отново започват да стават реално действащи светове за човека.

Първо ще цитираме тази приказка, за да може разглеждането да бъде свързано с нея.

Живяло някога момче.
Израснало като единствено дете
на бедни лесничей в лес самотен.
Освен родителите си познавало малцина.
Било със слабо тяло,
с почти прозрачна кожа.
И можели да гледат дълго
в очите му, които
прикривали духовни чудеса.
Макар че малко хора само
се появявали край него,
момчето не било лишено от другари.
Когато недалеко в планините
разгаряла се слънчевата златна светлина,
момчето със замислени очи
в душата си поглъщало духовно злато.
И ставало сърцето му подобно
на утринната слънчева заря...
Но щом през тъмни облаци надвиснали
на Слънцето лъчите ранни не прониквали
и планините тягостно тъмнеели,
помръквал взорът на момчето,
изпълвала тъга сърцето му...
Така отдадено било
изцяло на духовното вълнение,
изпълващо душевния му малък свят,
усещайки го не по-чуждо
от свойто тяло.

Приатели били му също
дърветата в гората и цветята.
Духовни същества
говорели му от корони на дървета,
от чашки на цветя, от върхове...
Разбирало им шепота момчето...
И чудеса от тайни светове
разкривали му се, когато
душата му общувала със всичко,
приемано за мъртво от мнозина.
Изгубвали го често вечер
родителите му с тревога.
Момчето се намирало наблизо,
където от скалите бликал извор,
безбройни водни капчици разпръскващ.
Щом сребърният блясък на Луната
вълшебно се оглеждал във водите
в преливащи блестящи багри,
стояло часове момчето
край бликация от скалите извор.
И форми призрачни изплували
пред погледа душевен на момчето
от тъмната вода трептяща,
играйки във тайнствената лунна светлина.
В три женски образа превръщали се те,
говорещи му за нещата, за които
копнеела душата на момчето...
Когато през прекрасна лятна вечер
момчето пак при извора седяло,
едната от жените хванала с ръка
безбройни водни пръски,
подавала ги на втората жена.
Оформила ги тя в сребрист съсъд
и дала го на третата жена, която
напълнила го със сребриста лунна светлина

и после го подаде на момчето.
Съзряло всичко то с душевния си ясен поглед...
Сънувало на следващата нощ
как див и страшен змей
открадва неговата чаша...
След тази нощ момчето изживяло
три пъти изворното чудо.
И повече не се явявали жените,
дори когато то замислено седяло
при извора на сребърната лунна светлина.
Когато триста и шейсет недели
изминали три пъти,
било момчето вече възмъжало.
Напуснало родителския дом, гората,
отишло в чужд далечен град.
Размислило тогава една вечер
след уморителен и тежък труд,
какво могъл би още да му донесе животът.
Почувствало се то внезапно
отнесено при своя скален извор.
Могло да види водните жени отново
и да ги чуе този път да му говорят.
И първата му рекла:
„За мен си спомняй ти по всяко време,
когато си самотен във живота.
Човешкия душевен взор примамам
към етерни далечини и звездни ширини.
На искащия да ме чувства
поднасям питието на живота
от чудотворната си чаша.“
И също втората му рекла:
„Не ме забравяй ти в моменти,
когато те напуска смелостта.
Стремежа на човешкото сърце насочвам
в душевни глъбини и във духовни висини.

При мене който търси сили,
му изковавам с моя чудотворен чук
най-силна вяра във живота.“
А третата му казала така:
„Към мен вдигни духовен взор, когато
загадки във живота те връхлитат.
Преда мисловни нишки
в душевни глъбини
и в лабиринти на живота.
На който ми се доверява
аз изтъквавам на тъкачния си чуден стан
лъчите на любов в живота...“
Сънувало на следващата нощ,
че див и страшен дракон
промъквал се във кръг около него –
ала не можел да го стигне.
От дракона опазвали го съществата,
които то край извора видяло
и от родината му с него тук дошли.⁷⁶

Приказното настроение, както ми се струва, изобщо е нещо, което с пълно право се поставя между външния свят и всичко това, което човекът някога е съзерцавал в духовния свят през древните времена на първоначалното човешко ясновиждане и което днес още може да съзерцава, ако си донесе особени извънредни способности или чрез правилно школувано ясновиждане може да се издигне до духовните светове. Между този свят и света на външната действителност, т.е. на разсъдъка и сетивата, светът на приказките може би най-правомерно заема междинното място. Струва ми се необходимо да намерим определено обяснение за мястото на приказките и приказното настроение между тези светове. Но е извънредно трудно наистина да се построи мостът между тези две области. Тогава пред очите ми се появи възможността той да бъде построен

⁷⁶ Превод от немски на стиховете до края на лекцията: Христо Маринов.

чрез една приказка. Изглежда, че този мост наистина може да се построи по-добре от всички теоретични обяснения с една съвсем проста приказка⁷⁷, която може да се разкаже така:

Живял някога беден момък. Той притежавал една умна котка. Умната котка помага на бедния младеж, който не притежавал нищо друго освен себе си, да спечели голямо богатство. Котката изпратила вест до царя, че бедният момък имал огромно, прекрасно и забележително богатство, което ще учуди дори един цар. Умната котка прави така, че царят решава да провери новината и тръгва на път през всевъзможни много забележителни области. Навсякъде хората, подготвени от котката, съобщават на царя, че обширните поля и нивя, също и особено интересните постройки са собственост на този момък. Накрая царят стига до един голям вълшебен палат. Но той идва малко по-късно, както разказва приказката. Преди това настъпва времето, когато големият великан, собственик на замъка, се завръща в къщи от своето странстване. Царят почти стига до замъка и пожелава да разгледа вълшебните му странни зали. Умната котка поляга пред портата, за да попречи на царя да забележи, че всичко принадлежи на великана. Още когато великанът се завръща в къщи преди изгрева, котката започва да му разказва една история, като му обяснява, че трябва да я изслуша цялата. Тя му я разказва с големи подробности, как селянинът обработва нивите си, как ги наторява, как трябва да ги изоре, след това да донесе семената, които да посее в браздите, и как ги разсява. Накратко, тя му разказва толкова дълга история, че се съмва и Слънцето изгрява. Тогава умната котка му казва, че той, великанът, който никога не е виждал златната девица от Изтока, трябва да остане и да я погледне, да погледне Слънцето. Но според един закон, който важал за великана, се случва, че когато великанът се обръща и поглежда

⁷⁷ Рудолф Щайнер се придържа общо взето към версията на приказката «Котаракът в чизми», която Лудвиг Лайстнер е дал в произведението си «Загадката на свинкса. Основни линии на една мистериозна история», Берлин 1889 г., том 1, стр. 26 и сл.

Слънцето, той се разпуква. В резултат на това, заради несъблюдаването на закона от страна на великана, палатът остава на бедния момък. И той става владетел не само на всичко, което чрез хитрините на умната котка било обявено за владения на момъка, но и на огромния палат и всичко, което се намирало в него.

Някой може да каже, че намира малката непретенциозна приказка наистина извънредно показателна за историята на приказното настроение на нашето време. Защото действително, когато разглеждаме човека в неговото развитие по земния път, можем да кажем, че от всички хора, които са се развили на Земята, или от хората във всички инкарнации, през които са преминали, или от въплътените души в настоящето, повечето хора могат да бъдат сравнени с бедния момък. Да, в нашето съвремие ние всъщност сме наистина бедни хора в сравнение с другите времена и нямаме нищо друго освен една умна котка. Но умната котка съвсем сигурно я имаме. Защото тя е точно нашият разсъдък, нашият интелект. И това, което човекът понастоящем притежава чрез своите сетива, което той узнава за външния свят чрез разума, свързан с мозъка, е наистина нещо жалко в сравнение с целия космичен свят, с всичко това, което човекът е преживял по време на сатурновото, слънчевото и лунното време. Бедният момък сме всъщност всички ние и имаме само нашия разум, който може нещо да направи, за да ни бъде приписано определено имагинерно богатство. Накратко казано, в днешното ни състояние ние сме бедният момък и имаме една умна котка. Но ние не сме само бедният момък. Ние сме такива за нашето съзнание. Но нашият аз се корени в скритите дълбини на душевния живот. Тези скрити дълбини на душевния живот са свързани с безброй светове и безброй космически събития. Всички те се отразяват в човешкия живот. Само че човекът на съвременieto е станал беден момък и вече не знае нищо за това. Той може най-много да си обяснява всевъзможни неща чрез умната котка, чрез философията относно смисъла и значението на това, което вижда с очите

или възприема с останалите сетива. И когато човекът в съвременността иска да говори за нещо, което надхвърля сетивния свят, когато той иска да постигне нещо, което надхвърля сетивния свят, тогава го прави – и то от много столетия насам – в изкуството и в поезията.

Но точно нашето време, това така забележително в много отношения преходно време, ни показва как човекът не се издига особено много над нагласата на бедния момък, дори когато можем да поставим в съвременния свят на сетивата поезията и изкуството, както те са му дадени.

Защото в нашето време хората, изхождайки от известно недоверие към висшето изкуство и висшата поезия, се стремят към натурализъм, към едно чисто външно отразяване на външната действителност. И кой би отрекъл, че нашето време има от онова настроение, което, ако действителността се изобразява в блясъка на изкуството и поезията, отново и отново въздиша: – «Ах, всичко това са привидни образи, всичко това не е истина.» Колко много има в нашето време от такова настроение? Така че действително царят в човека, който произхожда от духовния свят, много се нуждае от убеждаването чрез умната котка, чрез разума, който е даден на днешния човек, за да разбере как това, което израства от фантазията и се събужда в изкуството, наистина по определен начин е истинско човешко богатство. Човекът, царят в човека трябва първо да бъде убеждаван. Но това не върши всъщност много работа, то е само за известно време. Тогава за човека настъпва едно време – ние живеем сега точно в началото на това време, – когато става необходимо отново да се намери пътят към висшия, духовния, същинския духовен свят. Това става необходимо за човека и днес навсякъде се чувства как се поражда стремежът човекът отново да се изкачи в сферите на духовния свят.

Тук трябва да настъпи един определен преход. И да се направи този преход по най-лесния начин е възможно чрез съответното обновяване и оживяване на приказното настроение. Чисто външно казано, приказното настроение притежава това,

което прави най-лесно за човека на съвремението да подготви душата си за изживяването на такива събития, които просветват от висшите надсетивни светове. Точно начинът как непретенциозно се представя приказката пред нас и първо не заявява никакви претенции да бъде по някакъв начин отражение на външната действителност, а смело се поставя над всякакви външни закони на външната действителност, от нея се извлича възможността да се подготви душевното човешко настроение за усещането наново на висшия духовен свят. Грубата вяра в духовния свят, когато хората в древните времена още са стояли на една примитивна степен на развитието и са имали известно ясновидство в душите си, трябва да се разпука също като великана пред една външна реалност. Той може да бъде задържан чрез умните въпроси на котката и чрез разказите на котката, които нашироко се фантазират за външната действителност. Сигурно може дълго време да се изпридат такива умни котешки разкази и да се показва как тук или там действителността налага човек да намери убежище при духовните обяснения. Възможно е нашироко да се философства как тук и там на някои въпроси бива отговоряно само чрез отнасянето им към духовния свят. Тогава се запазва нещо като спомен от древни времена. Великанът се задържа за известно време чрез това, което произхожда от древните времена. Но срещу ясният език на действителността това, което е останало от древните времена, не може да се задържи, то се пръсва като великана от съприкосновението с изгриващото Слънце. Но това настроение, пръсването на великана, трябва първо да се опознае. И тук докосваме нещо, чрез което по определен начин може да ни се покаже психологията на приказката. Тези неща не мога да ги обсъждам теоретично, мога да обсъдя психологията на приказката само чрез душевно разглеждане и бих искал да кажа следното.

Представете си, че – както отново описахме схематично в лекциите за пневматософията⁷⁸ – пред някоя душа се

⁷⁸ «Антропософия, психософия, пневматософия», Събр. съч. 115.

представят в жива имагинация някои формации на духовния свят. Разбира се, в областта на антропософията ние разказваме много неща от духовните светове. Това първо трябва живо да застане пред някоя душа. Но не би станало нещо особено за външното изображение, ако човек иска да изобрази само това, което се натрапва на душата, също и на ясновидската душа. Получава се една особена дисхармония в душата, не само когато трябва да се вплетат в ужасните паяжини на съвременното мислене истините относно Стария Сатурн, Старото Слънце и Старата Луна, които трябваше да бъдат обсъдени през последните три часа тук, в нашия клон. По отношение на такива неща, които застават пред душата, човек навсякъде се чувства притеснен. И това, което така трябва да обхване тайните на по-висшите светове, на самия човек изглежда много неподходящо. Човек всъщност е един тровав, непохватен великан, когато иска да обхване образите, формите на духовния свят. И пред дневното Слънце трябва по известен начин сами доброволно да оставим да се разпръснат тези образи, за да се нагодят на настроението на съвремието. Те трябва, така да се каже, доброволно ясновидски да бъдат оставени да се разпръснат пред външната действителност, но нещо може да бъде задържано. Човек може да задържи това, което задържа бедният момък. Това от духовния свят, което може да стане притежание на нашата непосредствена настояща душа, е преобразяването, но подходящото преобразяване на гигантското съдържание на имагинативния свят в многото тълкувания на едно приказно настроение. Тогава човешката душа наистина се чувства като царя, който бива доведен до това, което първоначално съвсем не принадлежи на тази душа, което съвсем не принадлежи на душата на бедния момък. Но тя получава това богатство, когато гигантският великан се пръсва, така че срещу действителността имагинативният свят се предава и се внася в палата, който може да изгради фантазията.

Докато в древните времена именно фантазията на хората – фантазията на бедния момък – е била хранена чрез имаги-

нативния свят, днес тя не може да го прави заради степента на развитието на нашата душа. Но въпреки това, ако първоначално се предаде целият имагинативен свят и всичко се внесе в многозначното приказно настроение, което не се придържа към външната действителност, тогава може да ни остане нещо във фантазията на приказката, което е много дълбока истина. Това означава, че бедният момък, който всъщност няма нищо освен котката, умния разсъдък, може точно в приказното настроение да има това, от което се нуждае за настоящето, за да бъде душата му възпитана по нов начин да навлезе в духовните светове.

Затова ми се струва, че психологически е правилно за Капезий, който изцяло израства от идейния свят на настоящето, изхождайки от едно всъщност одухотворено схващане на съвременния свят, да навлезе в света на приказките, който следва да му се разкрие като нещо ново, като истинско отношение към окултния свят. Така нещо като една приказка трябва да бъде поставено на мястото, което следва да бъде прехода между мястото на Капезий в света на външната действителност и света, в който той следва да се потопи, за да се види сам в една предишна инкарнация.

Това, което сега същевременно казах като чисто лична сентенция, като основание за хрумването на точно необходимата идея да поставя тази приказка на това място, е в съгласие с всичко, което можем да наречем изобщо историята на пораждането на приказките в човешкото развитие. То изобщо прекрасно се съгласува с начина, по който приказките са навлезли в развитието на човечеството. Когато погледнем назад в предишни времена от човешкото развитие, навсякъде при народите на древността откриваме известно примитивно ясно-видство, едно съзерцание в духовния свят. В тези времена ние трябва да различаваме не само двете сменящи се състояния на будност и сън, или най-много като едно хаотично преходно състояние също и сънуването, а трябва да допуснем едно преходно състояние между будност и сън при древните наро-

ди, което е давало възможност на тези хора не съноподобно, а като виждащи в една реалност да живеят с духовното битие. Съвременният човек, когато е буден през деня, се намира със своето съзнание в света, но само със своето сетивно съзнание и със своя разсъдък. Той е обеднял като бедния момък, който няма нищо друго освен умната котка. Но той може да бъде и в духовния свят, именно през нощта. Тогава той спи, няма съзнание за духовните светове. Между тези две състояния древният човек е имал още едно трето, което е извълшебствало могъщи картини пред душата му. Тогава той е живял в това, което ясновидецът, постигнал изкуството на ясновиждането, също има, само че не съноподобно и хаотично, а като един реален свят. Но древният човек въпреки всичко е можел да обхване своите имагинации с ясно съзнание. В тези три състояния е живял древният човек. И когато той е чувствал душата си така разширена навън в духовния Всемир, навсякъде свързана с духовни същества от друг вид, стигаща до йерархиите, до духовните същества, живеещи в елементите земя, вода, въздух и огън, когато така е чувствал своето същество, разпростряно над тесните граници на битието си, тогава се е чувствал добре в такива междинни състояния, също както великанът, който обаче винаги се пръсва, когато Слънцето изгрее и той трябва да премине в будното състояние.

Тези описания съвсем не са така нереалистични. Днес, когато вече изобщо не се чувства цялата тежест на думите, може би някой ще вярва, че с пръсването безсмислено е употребена една дума, както иначе думите се подреждат една до друга. Но пръсването отговаря картинно на един факт. За древния човек е било така, като че ли той е чувствал цялото си същество да се разпръсва в много светове и когато сутринта златната девица се появява и очите му трябва да привикнат към външната реалност, тогава докосването до външната реалност му се е струвало като нещо, което разпръсва съзерцаването, довежда до разпръсване това, което той е бил преди. Това в известен смисъл действително отговаря на един вид факти.

Но действащото в човека, което е същинският цар в човешката природа, не се оставя да бъде спряно да внесе нещо от света, в който душата всъщност се корени, в света на обикновената реалност. И каквото там е било внесено, е именно навлизането на проекцията, на сенчестия образ на изживяването в нашия свят, то е светът на фантазията, на истинската фантазия, не на фантастиката, която просто събира парцалите на живота, а истинската фантазия, която царува във вътрешността на душата, която отвътре бива подтиквана за всички детайли на творчеството. Натуралистичната фантастика би следвала обратния път на пътя на истинската фантазия. Натуралистичната фантастика би сграбчила тук и там по някой мотив, би търсила моделите за всяко изкуство също във външната действителност и би събирала тези парцали така, както се получава чрез една комбинираща фантазия, каквато съществува единствено по времето на упадъчните периоди на изкуството. В тази фантазия, която е сенчестият образ на имагинацията, работи нещо, което няма предварително създадени образи, то първоначално не знае какво да сътвори във външни форми, а там материалът намира да твори от вътре навън. Тогава като затъмнение на светлинния процес се появява това, което като картинно пресътворяващо изкуство клони към реалната действителност. Тук имаме точно противоположния процес на това, което в днешното художествено творчество така често се забелязва. Всичко се насочва към тази фантазия от един център, който като духовност – първоначално една имагинативна действителност – стои зад нашата сетивна реалност. И каквото се получава тогава, е действителността на фантазията. Но тя е действително това, което правомерно може да се влее в нашата реалност от духовните светове, което, така да се каже, може да стане истинско притежание на бедния момък, т.е. на съвременния човек, който е ограничен до беднотата на външния сетивен свят. И от всички форми на поезията най-малко е обвързана с външната действителност именно приказката. Преминем ли към легендата, мита и сагата, навсякъде виж-

даме, че действието, което следва само надсетивни закони, в сагата и мита е проникнато от законите на реалната действителност, защото от духовността се навлиза във външния свят и изворите, които са исторически извори или по някакъв начин са свързани с историята, се свързват с исторически образи. Само приказката не се оставя да бъде изграждана като реалните образи, тя е съвсем свободна от реалните образи. Възможно е да се използва всичко, което го има в действителността, и то е използвано по произволен начин. Оттам приказката е най-чистият потомък на древното примитивно ясновидство, тя е нещо като данък за предишното ясновидство. Нека трезвият, педантът, който във всичко стига само до професорско разглеждане, да не може да я почувства, той не бива нищо да чувства по простата причина, че при всяка истина ще запитва как тя отговаря на действителността.

Един образ като Капезий се стреми главно към истината. Той не може да се задоволи с въпроса как една истина отговаря на действителността. Защото той си казва: «Изчерпана ли е една истина, когато човек си каже, че тя представлява нещо, което отговаря на външния свят?»

Нещата могат да са верни и верни, и верни, и могат да са правилни и правилни, и правилни, и биха могли да имат точно толкова отношение към реалността, колкото истината на онова селско момче, което носи хлебчета, които съвсем правилно е пресметнал, но неговата сметка няма никаква връзка с реалността, защото той е смятал да получи за своите десет кройцера само пет хлебчета. Селското момче е направило също като този, който философства върху реалността. Но в онова село освен петте хлебчета, купувачът е получавал едно като подарък, това е нещо, което не може да се изчисли с никаква философия, с никаква логика, това е действителност.

Така за Капезий не става въпрос как една или друга идея, едно или друго понятие отговаря на действителността. Капезий първо се запитва какво изживява човешката душа при някое понятие, което тя първо си е образувала. Затова чо-

вешката душа изживява при всичко, което може да бъде само външна действителност, пустота, сухота, заложба за непрекъснатото умиране в душата. Поради това Капезий има нужда от освежаването чрез приказките на госпожа Фелиция, има нужда точно от това, което най-малко е необходимо да е истина в смисъла на външната действителност, едно съдържание, което е реално, което обаче съвсем не е необходимо да бъде истина в обикновения смисъл на думата. Това съдържание го подготвя да намери пътя в окултния свят.

В приказките е останало нещо на човека, което е като потомък на това, което хората са изживявали в древното ясновидство, под една форма, която затова е именно правилна, защото никой, на когото приказката се излее в душата му, няма претенции тя да съответства на външната действителност. И в приказната фантазия бедният момък, който иначе има само умната котка, получава един палат, който се простира в непосредствената действителност. Затова приказката може да бъде прекрасна духовна храна за всяка възраст. Ако разказваме подходящите приказки на детето, импулсираме детската душа така, че тя не само се довежда в действителността по начин, че винаги да остава само при някакво понятие, което да отговаря на външната реалност. Защото такова отношение към действителността изсушава и опропастява душата, докато иначе тя се задържа жива и свежа, така че прониква цялата организация на човека, когато чувства това, което е реално в по-висш смисъл в закономерните образи на приказните картини, които издигат душата над външния свят. По-мощно и по-живо бива обхващан животът на човека, когато приказките са въздействали върху душата му в детството.

За Капезий приказките са импулсите за имагинативното познание. Не какво се съдържа в тях, какво те съобщават, а как протичат, как едно развитие се присъединява към друго, това въздейства и тече в душата му. Един импулс оставя някои душевни сили да се стремят нагоре, друг надолу, отново чрез друг възходящите и низходящите събития се кръстосват.

Така душата му се раздвижва, така от нея се отделя това, което накрая го прави способен да вижда в духовния свят. За много хора точно приказката може да бъде най-импулсиращото нещо.

Затова при приказките от предишните времена винаги виждаме по нещо, което показва как импулсите на древно-то ясновидско съзнание навлизат в събитията на приказката. Първите приказки не са се породили така, че някой да ги е измислил. Само теориите на съвременните професори, които обясняват приказките, са възникнали така. Приказките никъде не са измислени, те са последните остатъци на древно-то ясновидство, които са били изживени в съня от хората, имали още силите за това. Това, което е било видно в съня, е било разказвано, подобно на приказката за котарака в чизми, която е само вариант на приказката, която ви разказах днес. Всички приказки представляват последните остатъци от първоначалното ясновидство. Поради това една истинска приказка може да възникне, когато – съзнателно или несъзнателно – в душата на твореца на приказката се поражда имагинацията, която се проектира в душата, иначе не е правилно. Една произволно измислена приказка никога не може да бъде дълбока. Когато чрез някой човек днес тук или там се роди една истинска приказка, тя не се ражда по никакъв друг начин, освен чрез това, че в човека се събужда копнежът за древните времена, които човечеството някога е преживяло. Този копнеж съществува, само че понякога слиза в съвсем скрити душевни дълбини и в това, което човекът може съзнателно да сътвори, той често не разбира колко много се издига от скритите дълбини на душевния живот и колко много неща са обезобразени само чрез това, което човекът може да прави със своето настоящо съзнание.

Тук искам да посоча, че всичко, което може да се изкаже в поетична форма, всъщност никога не може да почива върху истината, ако не произхожда от един чувствителен копнеж по древно-то ясновидско вникване в света, или когато не е свързано по някакъв начин с новото, истинското ясновиджане, което

не е необходимо напълно да се прояви навън, а може скрито да свети в душевните дълбини и в тях само да се оцвети. Но затова това отношение си остава налично. Колко хора чувстват днес още необходимостта да римуват? Колко хора днес чувстват още там, където се появи една рима, необходимостта на римуването? Днес дори се е появил лошият навик да се декламира така, че римата да се потиска, да се декламира извън тази форма и само да се има предвид смисълът, т.е. това, което отговаря на външната действителност. Но и тази форма на поезията, римата, е тясно свързана с един стадий на развитието на говора, който е съществувал, когато още е имало остатъци от древното ясновидство.

И тъкмо крайната рима е свързана с особеното душевно състояние, което се изразява чрез културата на разсъдъчно-чувстващата душа след като човекът е встъпил в съвременното развитие. Всъщност времето, в което разсъдъчно-чувстващата душа е навлязла в човека през четвъртата следатлантска културна епоха, е и времето, когато в поезията просветва споменът на древните изживени епохи, още стигащи до древните имагинативни светове. Когато редовно се формира това, което просветва в разсъдъчно-чувстващата душа, този спомен се изразява в крайната рима, която играе главна роля във всичко, което се изгражда през четвъртата следатлантска културна епоха.

А всичко, в което е потопена културата на четвъртата следатлантска културна епоха, с християнството и следствията на Мистерията на Голгота изживява съвсем особено освежаване; и това, в което то се излива, е европейската сетивно-чувстваща душа.

В Европа културата на сетивно-чувстващата душа изчаква на изостанала степен една по-висша култура, културата на разсъдъчно-чувстващата душа, която идва от Средна и Южна Европа. Това продължава и след четвъртата следатлантска културна епоха, за да бъде възможно изграждащото се в Средна и Южна Европа и в Предна Азия, да се влее в това, което в

Средна Европа е още старата култура на сетивно-чувстващата душа и което е прието в силата на волята и във волевата енергия, която се проявява главно в културата на сетивно-чувстващата душа. Затова виждаме как във всичко, което представлява културно влияние от Юг, в самата поезия, съвсем регулярно навлиза крайната рима и че в културата на волята, в която е прието християнството, другата рима, алитерацията намира своя правилен израз. В северната и средноевропейската алитерация чувстваме търкалящата се воля, която се влива в културата, стоящата на висотата на четвъртата следатлантска културна епоха, именно културата на разсъдъчно-чувстващата душа.

Забележително е, че поетите, които, изхождайки тогава от една първоначална душевна сила, искат да оживят наново спомена за това, което е била първоначалната сила в една определена област, по един понякога съвсем неорганичен начин искат да насочат към предишното. Така е станало с Вилхелм Йордан⁷⁹, който в своята поема «Нибелунги» отново иска да остави да просветне старата алитерация и постига особено въздействие, когато странства като певец на рапсодии и отново иска да съживи старата алитерация. Хората не разбирали какво означава това, защото днешният човек познава в нашето интелектуално време говора само като израз на определено съдържание, познава само съдържанието на говора, а не това, което сетивно-чувстващата душа иска да изрази в началната рима, което разсъдъчно-чувстващата душа иска да изрази в крайната рима. Съзнателната душа възраст не може повече да използва римата в нейния вид, тук човекът трябва да посегне към други средства.

Затова сега госпожица фон Сивер (Мари Щайнер) ще ни рецитира кратък пример с алитерация, за да характеризира как един поет като Вилхелм Йордан е искал да въздейства, като отново обнови древни състояния.

⁷⁹ Вилхелм Йордан, 1819-1904. «Нибелунги», първа песен, легендата за Зигфрид. Превод от немски: Христо Маринов.

Незрими за никого, норните вече
дойдоха, извиха безшумно хоро край
сгодените тука. Усетиха нежен,
лек полъх на вятър, боботещ в камината,
отдадените на любовно блаженство.
Но в нощния свят, в дълбини нибелунгски,
и към висини на Валхала нагоре
за други неземни уши прозвучава
на норните песни – ечаща стихия:

Тук всичко е твое,
блаженство и мъка,
стремеж и копнеж,
живот и кроежи.
Пристигат в окови
във вечен порядък
житейски фантоми,
привидности много.
Оформят окръжност,
посочват и цели,
извикват погнуса,
желание будят.
Свободен мисли си
какъвто си станал,
ще се и обърнеш,
че избора знаем.

Оформя тук пръстът наш
от вечни запаси
от нишки житейски
отделната орис.
Тъчем безконечно
килим на делата
със стана световен.
От теб са вътъкът,

десенът, човече!
Могъщите бримки
в картината свърза
по-близичко завист.
А на светлината
божествени сили
й дават правата
безспир да множат
човешката маса.
Но зарад растежа
сега към Валхала
излива се завист;
участие взимат
и тук дълбините
в субстанция мъртва.
Те вмъкват в десена
картини, които
са тук забранени:
помръква тъй вярност
и клетвата чезне.
И връзва се възел,
объркват се нишки,
които отрязва
вината със ножа.

Изпрати бог слънчев
към скута прекрасен
на дивна девойка
лъчи най-сияйни
за чисти стремежи.
За злато ламтежи,
мечти най-измамни
изпрати зъл демон.
Известно ни беше
наистина всичко.

Тук всичко е твое,
блаженство и мъка.
Тъй води съдбата
сърце и наклонност.
Звездата ти беше
преди във възход,
сега за промяна,
о, Зигфрид завиден,
зове благосклонно
напевът на норните!

Гърмеше нагоре и долу към Хела
на норните, трите, изконната мъдрост,
тъй както бушува прибой край скалите
и бясната буря бумтяща бучи.
Ала от съдбата в несвяст оковани,
Кримхилда с героя държат се в прегръдка,
душите разменят си в сладостен шемет
със устни, горящи в наслада, в блаженство.

Йордан сам е изнасял лекции за значението на алитера-
цията. Това съвременният човек го чувства като нещо, което
вече не му съответства напълно. Защото, за да се чувства как
Вилхелм Йордан представя като един вид програма⁸⁰ това,
което е искал, би трябвало човек да изживее древното време в
новото така имагинативно, както, като че ли точно това, което
се разигра последните дни в залата на Дома на архитекта при
нашето генерално събрание, би било почувствано всъщност
обвито във всички астрални течения, които изразяват говоре-
ното там. И след това би трябвало човек да почувства това,
което по различен начин се разигра там в онези дни в нашия

⁸⁰ В изданието от 1925 г. на това място стои следната бележка под черата:
«В езика на науката за духа може да се каже: Йордан инстинктивно е ис-
кал поетично да повдигне в съзнателната душа това, което някога е разви-
ла сетивно-чувстващата душа като своя естествена форма.

познавателен импулс, като картинен израз на осъществяването на думите на Йордан. Тогава бихме правилно почувствали какво дава той като един вид програма, чрез която е искал отново да предизвика да се издигне нагоре едно настроение, което е съществувало при древните германци.

... потокът езиков...

от водене имаше нужда той само,
та с бистра, шумяща езикова реч
прадревния съд да изпълни отново
и да подмлади след хиляда години
мелодията всемогъща, прадревна
на немското ни поетично изкуство.

Но за това е необходим слух, който да почувства звуците. Това обаче е вътрешно свързано с имагинациите на древното ясновидско време, защото чувството за звука още се корени в него. Какво обаче е звукът? Звукът сам по себе си е още една имагинация, една имагинативна представа.

Докато казвате *светлина* и *въздух* и с това нямате предвид нищо друго освен светлото и появящото, още нямате имагинация. Но самите думи са имагинации. И когато човек чувства тяхната имагинативна мощ, тогава при някоя дума, когато тя преобладава, той чувства как в думата светлина (*Licht*) и-то е нещо лъчисто, светло, неопределено, а у-то във въздух (*Luft*) е нещо изпълващо и изпълняващо се. И понеже лъчът е нещо слабо изпълващо, а въздухът изцяло изпълващо, затова една алитерация има сродство с изпълващото. И не е безразлично дали думи, в които има или няма алитерация като светлина (*Licht*) и въздух (*Luft*), се събират и не е безразлично дали имената на тримата братя Гюнтер, Гернот и Гизелхер са употребени заедно и са събрани така, че се чувства как мировата воля сама ги е събрала. Тогава сетивно-чувстващата душа е усещала древната имагинация в алитерацията.

А в крайната рима разсъдъчно-чувстващата душа отно-

во би се познала в древната имагинация. Затова, когато говорът бъде оживен, може и това, което звучи от говора в душата, още да са скрити в съня определени имагинации, така че човекът да може да получи в съня си нещо от това, което и в ясновидството се явява като правилна характеристика например на елементите. Не винаги е така, но например при думите светлина и въздух се получава нещо, което, ако се почувства и въздейства в съня, при известни обстоятелства в сънищната фантазия може да израсне нещо от това, което да доведе до характеристиката на въпросните елементи, на светлината и на въздуха.

Човекът ще опознае различните тайни на говора едва когато бъде доведен назад до своя произход, когато бъде доведен назад до имагинативното познание. Защото говорът изцяло произхожда от онова време, в което човекът още не е бил бедният момък, но и не е имал умната котка, а по известен начин е живял заедно с великана на имагинацията и от същностните части на великана е получавал това, което се е утаило в звука като дочувана имагинация. Когато тонът, звукът бъде обхванат от имагинацията, когато се излее в нея, за да я изпълни като една обвивка, тогава звукът се превръща в истински звук.

Това са нещата, които исках съвсем непретенциозно и несвързано да представя днес. Нека те ви покажат как по определен начин трябва отново да бъде оживено това, което човекът е изгубил и което се е спасило в нашето време, но трябва отново да бъде спечелено, както Капезий го спечелва, за да може човекът да се врасне в епохата, която ни предстои и в която той отново ще може да взима участие във висшите светове.

РОЖДЕСТВО ХРИСТОВО – ЕДИН ИНСПИРАТИВЕН ПРАЗНИК

Берлин, 21 декември 1911 г.

В нашата работа сред духовнонаучното движение поглеждаме напред в бъдещето на човечеството и проникваме душите и сърцата си с това, за което вярваме, че следва да бъде включено в еволюционните течения и в еволюционните сили на човешкото бъдеще. И когато погледнем към великите истини на битието, към силите, властите и съществата, които ни се разкриват във духовния свят като причините и извора на това, което застава пред нас във външния сетивен свят, също и там сме одушевени от това, че истините, които сваляме от духовните светове, постепенно ще изпълнят и трябва да изпълнят душите и сърцата на хората на бъдещето.

И макар да поглеждаме към великите истини на битието, да поглеждаме към силите, нашият духовен поглед е насочен в по-голямата част на годината към непосредственото настояще, или към бъдещето. Но през определени дни на годината, по време на празниците, които са като фиксирани спомени на това, което предишното човечество е открило и измислило, стигнали до нас от времето и неговото развитие, ние се чувстваме особено призовани да усетим връзката си с това предишно човечество, да се потопим в това, което, изхождайки от душите и сърцата на хората на миналото, е поставило онези знаци в протичането на времето, които през годината се представят пред нас като празници.

Ако Великден, когато го разбираме правилно, събужда в нас мисли за човешките сили и способността да се преодолее всичко нисше чрез по-висшето, всичко физическо чрез духовното, ако той е празник на Възкресението, на събуждането, празник на надеждата и упованието в духовните сили, които могат да се събудят в човешката душа, то Коледният празник е празник на усещането на хармонията с целия Космос, празник

на усещането на милостта, празник, който отново и отново ни кара да разбираме, че каквото и да се случи с всичко около нас, дори във вярата да се намеси най-грубото съмнение, дори и най-смелите надежди да завършат с най-тежки разочарования, дори наоколо да се разклатят всички добри неща в живота, правилно разбраната мисъл, идея на Коледния празник може да ни каже, че има нещо в човешката природа и мъдрост, което трябва само да се постави живо и по духовен начин пред душата, което постоянно ни разкрива, че ние произхождаме от силите на доброто, от силите на праведното, от силите на истинското.

Великденската мисъл ни сочи нашите побеждаващи сили в бъдещето. Коледната мисъл ни насочва в определено отношение към човешкия произход в прадалечното минало.

При такава възможност може истински да се види как несъзнателният или подсъзнателният разум и духовността на човека стоят далеч, далеч по-високо от това, което човекът може да обхване с неговото ясно съзнание. Често сме имали основанието много повече да се възхищаваме на това, което хората са установили в миналото, изхождайки от скритите душевни дълбини, отколкото на това, което, изхождайки от разума, те са констатирани чрез своите мисли, това, което са могли да разберат. Колко безкрайно по-мъдро ни изглежда, когато отваряйки календара, виждаме, че рожденият ден на Христос Исус е поставен на 25 декември, а денят на Адам и Ева – на 24 декември. Бихме искали да кажем, че можем духовно да видим как нагледно и разумно, произлизащо от смътното подсъзнателно творчество в Средновековието, през времето преди Коледа са били представяни средновековните коледни игри от хората на различните селища. Когато така наречените «певци» са представяли в коледните си игри «Райското дърво». Както в календара денят на Адам и Ева е поставен преди рождения ден на Христос Исус, така в средновековните коледни игри се представя райското дърво от групата, изнасяща тези коледни представления. Някога е имало нещо, което е карало дълбо-

ките скрити душевни дълбини на хората непосредствено да представят едно след друго земното начало на човечеството и рождения ден на Исус.

Преди 353 г. дори в църковния Рим още не се е празнувал 25 декември като рожден ден на Исус. В църковния Рим рожденият ден на Исус се празнува за първи път през 354 г. Преди това е празнувано нещо, при което хората са имали подобно съзнание, както по-късно на рождения ден на Исус, а именно 6 януари, като ден на спомена за Кръщението в река Йордан, като възпоминателен ден за слизането на Христос в тялото на Исус от Назарет. Това първоначално е било раждането на Христос в Исус, споменът за големия исторически момент, който символично ни се представя чрез носещия се над главата на Исус от Назарет гълъб. 6 януари е бил възпоминателен ден за раждането на Христос в Исус от Назарет.

Но през 4-то столетие за проявяващия се вече материалистически мироглед на Запада отдавна е изчезнала възможността да се разбират великите мисли за проникването на Христос в човека Исус. Тази мисъл е съществувала като огромна светлина, като обяснение при гностиците, които в известно отношение са били съвременници или непосредствени приемници на Събитието на Голгота и са били в състояние не да търсят дълбочината на тази мъдрост за «Христос в Исус» както при нас чрез съвременното ясновиждане, а гностиците са виждали като чрез дарена светлина, поради последното просветване на древните човешки ясновидски сили, това, което ние отново трябва да извоюваме относно великите тайни на Мистерията на Голгота. Тогава е просветвало нещо на гностиците, което ние отново трябва да постигнем, например особено относно тайната за раждането на Христос в Исус от Назарет при Кръщението в река Йордан.

Но както изчезва изобщо древното ясновидство, така за човечеството изчезва и онова своеобразно просветване на най-висшите ясновидски сили, най-висшата коледна светлина на човечеството, останала някога при гностиците. През 4-то

столетие западното християнство не е повече в състояние да разбере тези велики мисли. Затова през 4-то столетие своеобразният празник за слизането на Христос в Исус изгубва своя смисъл за западната християнска култура. Забравено е това, което всъщност означава този празник на Богоявлението, 6 януари. За известно време, простиращо се до нашето съвремие, усещането за Христовия образ е погребано в развитието на човечеството под някои материалистически умствени отломки. И ако не е можело да се разбере, че нещо най-висше по отношение на човечеството се разкрива при Кръщението в река Йордан, то поне е можело да се разбере, понеже не е противоречало на материалистическото съзнание, че телесната организация, която е била избрана да поеме Христос, е била особено значителна. Затова е било преместено духовното раждане, което всъщност е станало при Кръщението от Йоан в река Йордан, назад до раждането на детето Исус от Назарет и празникът на раждането на Исус е заместил празника Богоявление.

Но макар и рядко да желаем ясно да го кажем, въпреки това винаги са съществували значителни чувства, висши чувства в това, което Коледният празник е станал за човечеството. При приближаването на Коледния празник винаги се е пораждало нещо значимо в човешката душа. Пораждало се е това, което бихме изказали със следните думи: Когато човекът разглежда света в правилния смисъл, въпреки някои неща, въпреки всички неудачи и удари на съдбата той може да се оживи чрез вярата в човечеството, да се оживи в дълбините на душата си чрез чувството на обич и мир, противопоставяйки се на всяка дисхармония и всяка кавга в живота.

Това е нещо, което винаги изгрява във връзка с Коледния празник, с празника за раждането на Исус. Защото какво е това, за което човек си спомня? Нека да разгледаме в духовнонаучен смисъл това, за което човек си спомня. Знаем какви значими, велики и огромни усилия е трябвало да бъдат направени в развитието на човечеството, за да може да настъпи Мистерията

на Голгота. Тогава в едно от двете деца Исус е трябвало да бъде роден прероденият Заратустра.

Но трябвало е да бъде роден и още някой, за когото празникът за раждането на Исус е възпоминателен празник. Трябвало е да бъде роден този, който е останал в духовния свят със своята душевна субстанция. Докато човечеството преминава през всичко, случило се в наследствения поток през последователните поколения до Мистерията на Голгота – всички други човешки души са преминали през поколенията – е било възприето всичко като разрушителни сили, проникнали и в кръвта. Само една-единствена душевна субстанция е останала в духовните светове, опазена в най-чистите мистерии и в най-чистите култови места, и тогава е била излята в човечеството като душата на второто дете Исус, това, което описва евангелието на Лука, онова дете Исус, с чието раждане са свързани всички спомени и празникът на Рождество Христово, на коледния празник.

Човекът си спомня по коледното време за произхода на човека, за човешката душа, когато тя още не е слязла дори в естеството на Адам. Лука е искал да каже, че във Витлеем, в Палестина е била родена онази душевна субстанция, която не е взела участие в слизането на човечеството, а е била възпряна и за първи път е навлязла в едно човешко тяло, като се възплъщава в детето Исус от евангелието на Лука.

Може да се вярва в човечеството, може да се има доверие в човечеството, човешката душа може да чувства така, когато мисълта ѝ се потопи в този факт. Колкото и да съществуват кавги, недоверие, дисхармония в развитието на човечеството – а те се появяват чрез всичко, което се излива в човечеството от времето на Адам до нашето съвремие, – погледнем ли назад към това, което древните времена са наричали «Адам Кадмон», което тогава се превръща в понятието Христос, тогава в човешката душа пламва доверие в правдивостта на човешката сила, пламва доверието в първоначалната миролюбива и любвеобилна природа на човечеството. Затова подсъзнателната

духовност на хората измества празника на раждането на Исус непосредствено до празника на Адам и Ева, защото човекът вижда своята собствена природа в роденото Христово дете, но своята собствена природа в нейната невинност, в нейната непоқвареност.

Защо божественото дете е поставяно в продължение на столетия, на хилядолетия пред човечеството, за да представя това, което за човешката душа е най-достойно за обожание? Защото поглеждащ към детето – тогава, когато това дете не е стигнало дотам да може да казва «аз» за себе си, – човекът може да види, да знае, че то работи още върху човешкото тяло, върху храма на вечно божественото и защото човекът, който още не казва «аз», ясно показва знаците на своя произход от духовния свят. Чрез поглеждането към детската природа на човека, се учим да имаме пълно доверие към човешката природа. Когато човекът може най-много да се концентрира, когато Слънцето най-малко свети и топли земното кълбо, когато човекът не е зает с уреждането на външните си работи, дните са най-къси, а нощите най-дълги, когато всички условия върху Земята са такива, че човекът може най-добре да се концентрира, най-добре да се задълбочи в себе си и всеки външен блясък, всяка външна красота се изплъзва за известно време от външния поглед, тогава западното културно развитие поставя деня на раждането на божественото дете, т.е. на човека, който пристъпва непорочен в света и чрез непорочното пристъпване в света може да даде на човека по времето на неговото най-интензивно концентриране, най-силното, най-висшето доверие чрез съзнанието на неговия божествен произход.

Като усиляване на великата истина, че можем много да научим от детето, е, когато видим, че празникът на раждането на детето е поставен в развитието на човечеството в хода на времето като велик, значим празник на доверието. И ние се възхищаваме на подсъзнателния, духовния разум на хората от предишното време, които са поставили такива маркировъчни знаци в хода на времето. Тогава ние се чувстваме като отгатва-

щи забележителни йероглифи, дадени ни от хората на миналото чрез поставянето на такива празници в хода на времената, чувстваме се едно с тези хора на миналото.

Докато иначе погледът ни е насочен към бъдещето, докато иначе искаме да поставим най-добрите си сили на разположение на бъдещето, да засилим и укрепим всяка вяра в бъдещето, точно на такива празници се опитваме да живеем в спомените, да пренесем като въплътени в нас древните мисли, които ни учат, че понастоящем можем да мислим само по нашия начин какво лежи в духовността на външния свят, но че още в стари времена – макар и по друг начин, но не по-малко правилно, не по-малко грандиозно и значимо – истинското, възвишеното е мислено и чувствано чрез усещането на принадлежността към човечеството, към всичко, което следва да издигне човечеството до неговите висини. Нашият духовнонаучен идеал е, че можем да се чувстваме едно с това, което е създадо човечеството от миналото, издигайки го от скритите душевни дълбини. За това се грижат празниците, особено големите празници, когато чрез истините на духовното изследване можем да нарисуваме пред душата си значението на написаните с шрифта на времената йероглифски знаци.

О, това е прекрасна мисъл, сливаща се с едно чудесно чувство в душата ни, когато виждаме как в онези столетия, следващи четвъртото столетие, което премества празника на раждането на Исус на 25 декември, се излива в душата на онези хора съзнанието за събуждащото се чрез детската природа съзнание, когато в живописата, в коледните представления, навсякъде се вижда как пред детето Исус, пред божественото дете, пред божествения произход на човека се прекланят съществата от всички земни царства. Насреща ни застава чудесната картина на яслата, как животните се покланят пред първоначалния човек; присъединяват се и онези прекрасни разкази като този, че когато Мария носи детето Исус по пътя за Египет, и прекрачва границата, едно дърво се покланя, едно прастаро дърво се покланя пред Мария и детето Исус. В леген-

дите на почти цяла Европа се разказва, че през Коледната нощ дърветата се покланят по забележителен начин пред великото събитие. Можем да отидем в Елзас или в Бавария, навсякъде срещаме легендите как в Коледната нощ някои дървета раждат плодове, как те се покланят пред детето. Чудесни символи, които следва да оповестят как раждането на детето Исус действително се разкрива като нещо, което е свързано с целия живот на Земята.

И когато си спомним това, което често съм казвал, как прастарите духовни течения са били давани на човечеството от боговете и как хората на древността са имали ясновидски прозрения в божествено-духовния свят, как ясновидството постепенно е изчезнало, за да могат хората да стигнат до овладяването на аза – когато си представим как в цялата човешка организация става нещо като опустяване, изсъхване на древните божествени сили и как изсъхналите божествени сили се проникват с нова жизнена сила чрез Христовия импулс, чрез който се извършва това, което се случва с Мистерията на Голгота, тогава то ни се появява в една прекрасна картина, когато слушаме коледните легенди и как изсъхналите рози от Йерихо винаги разцъфтяват от само себе си в Коледната нощ. Че розите от Йерихо избуяват и разцъфтяват в Христовата нощ, е легенда, която срещаме навсякъде в Средновековието, за деня, когато Мария, носеща детето Исус по пътя за Египет, минала през едно място, където растял един розов храст. Прекрасен символ за станалото с човешко-божествените сили, че дори така изсъхналите мъртви неща като розите, които могат да се видят по пътя, които изглеждат мъртви, отново се изпълват с живот и избуяват чрез Христовия импулс, който навлиза в развитието на времената.

Фактът, че на човека е дадено в действителност първо това, което още от началото е било предназначено за него, се изразява в празника на раждането на Исус, в празника на раждането на детето Исус. Преди да са били Адам и Ева, за човечеството е било предназначено – така иска да каже коледната

легенда – това, което лежи в съвсем непорочната божествена детска природа на човека. Но в действителност – поради влиянието на Луцифер – човечеството е могло да го получи, след като е изминало цялото време от Адам и Ева до Мистерията на Голгота.

О, човек трябва да каже, че в душата ни наистина се събужда дълбоко усещане, когато концентрирани в мислите си в нощта на 24 към 25 декември почувстваме това, което човечеството е станало чрез луциферическите сили от времето на Адам и Ева до раждането на Христос в Исус. Когато почувстваме това, вече достатъчно чувстваме значението на този празник и също това, което с него може да се представи пред човечеството.

Изглежда така, като че ли човечеството използва възможността да приеме тези знаци на времето като медитационно съдържание, наистина да осъзнае своя чист произход в космическите сили на Всемира. Тогава издигайки погледа към космическите сили на Универсума и прониквайки чрез антропософията, чрез истинската духовна мъдрост в тайните му – едва тогава човечеството може отново да узрее, да прозре това, че една по-висша степен на рождественския празник на Исус е това, което като празник на раждането на Христос е било разбирано някога от гностиците, празникът, който всъщност е следвало да бъде празнуван на 6 януари, празникът на раждането на Христос в тялото на Исус от Назарет. Но както, за да можем да се задълбочим в дванадесетте универсални сили на Космоса, дванадесетте свещени нощи застават между Христовия празник и празника, който следва да се празнува на 6 януари, който сега е празникът на тримата свети царе, който всъщност е характеризираният празник.

Отново, без истински да се е знаело в досегашната наука, тези дванадесет свети нощи стоят като указани от скритите мъдри душевни дълбини на човечеството, като че ли са искали да кажат: «Почувствайте цялата дълбочина на Христовия празник, но се потопете по време на дванадесетте Свети

нощи в свещените тайни на Космоса!» Това означава, в света на Универсума, откъдето Христос е слязъл на Земята. Защото само когато човечеството има волята да бъде инспирирано чрез мислите за свещения детски божествен произход на човека, да бъде инспирирано от онази мъдрост, която прониква в дванадесетте сили, в дванадесетте свещени сили на Универсума, които символично са представени в дванадесетте знаци на Зодиака, които се представят истински само чрез духовната наука, само когато човекът се задълбочи в истинската духовна мъдрост и се научи да познава хода на времето в големия Универсум и в отделния човек, само тогава човечеството на бъдещето ще бъде оплодено чрез науката за духа за собственото си добро, за да открие инспирацията, която може да дойде от празника на раждането на Исус, за навлизането в най-изпълнената с надежда и упование мисъл на бъдещето.

Така можем да оставим Коледният празник да подежда върху душата ни като един инспириращ празник, като празник, който така чудесно представя пред душата мисълта за произхода на човека в свещеното божествено първоначално човешко дете. Светлината, която през свещената нощ ни се явява като символ на светлината на човека, на самия му човешки произход, онази светлина, която в по-новите времена символизира светлините на коледното дърво, ако правилно е разбрана, е същевременно светлината, която може да ни даде най-добрите, най-мощните сили за стремящата се към истинския световен мир, към истинското правдиво одушевяване на света, към истинската правдива мирова надежда, душа.

Нека чрез такива мисли за делата от миналото, за установяването на знаците на миналото да се почувстваме укрепени чрез това, което винаги се нуждаем като импулси за бъдещето, т.е. коледни мисли, спомени за произхода на човечеството, мисли-корени, които да се разгърнат до истинско мощно душевно растение, до правдиво човешко бъдеще.

РАЖДАНЕТО НА СЛЪНЧЕВИЯ ДУХ КАТО ЗЕМЕН ДУХ

Хановер, 26 декември 1911 г.

Когато през това време запалим светлините на коледното дърво, на човешката душа ѝ се струва, като че ли пред душевните ѝ очи се появява един символ за нещо вечно и като че ли този символ би могъл да бъде същия в прадревното минало. Защото когато през есента външната природа постепенно увяхва, когато слънчевата дейност във външната светлина, така да се каже, замира и човешката душа трябва да отвърне външните си сетива от откровенията на сетивния свят, тогава тази човешка душа има възможността, и то не само възможността, а тя се чувства призована да се обърне към дълбините на душата, да почувства, да усети, че сега е времето, когато външната слънчева светлина свети най-слабо, външната топлина топли най-слабо, че това е времето, когато във външния мрак душата трябва да се оттегли навътре, но по пътищата към своите дълбини тя може да намери вътрешната духовна светлина. Защото, като символ на тази вътрешна духовна светлина, пламнала в нощта на външния мрак, светват светлините на коледното дърво. И понеже това, което ние чувстваме като навлизане в душата на духовната светлина по времето на естествения мрак, ни изглежда като нещо вечно, струва ни се, че украсеното борово коледно дърво ни е светело във всички времена, които сме могли да преживеем от инкарнация на инкарнация назад до прадревното минало.

Самото коледно дърво е сравнително младо. Едва от приблизително две столетия то е символ за коледната мисъл и коледното настроение на човека. Един млад символ е това коледно дърво, но всяка година то отново оповестява на хората една велика вечна истина. Затова ни изглежда, като че ли то винаги е съществувало, дори в прадалечното минало. Винаги отново ни звучи, като че ли идващо от самото коледно дърво,

какво се е разкрило като божественост в мировите ширини и в небесните висини. Човекът може да го почувства като най-укрепващите миролюбиви сили, които произхождат от неговата добра воля. Така според коледната легенда звучи, когато пастирите посещават детето там, където е родено, чийто празник днес се празнува на Бъдни вечер. Тогава от небесните висини към пастирите прозвучават думите: «От мировите далнини и небесните висини се разкриват божествените прасили и навлизат като изпълнен с увереност и надежда мир за човешката душа, когато душите имат добра воля».

Столетия наред хората не са могли да повярват, че с коледния празник в света е поставен един символ, който някога е имал своето начало. Чувствала се е вечността на този символ. Затова и християнският култ облича вечното на това, което като символична картина се случва на Бъдни вечер, с думите: «Христос наново ни се явява!» Като че ли всяка година душата чувства това, за което се е смятало, че е можело да се случи само веднъж. Вечното на този символ пристъпва прамощно пред душата ни, когато по правилен начин чувстваме самия символ. И наистина още през 353 година от нашето летоброене, след появата на Христос Исус на Земята, веднъж в Рим, в самия Рим се празнува рожденият ден на Исус. Защото този празник на раждането на Исус, както го празнуваме сега, се е празнувал за първи път в Рим през 354 година. Преди това рожденият ден на Исус не се е празнувал на 24-ти, съответно 25 декември. Преди като най-висш празник се е празнувал 6 януари при тези, които са разбирали дълбоката мъдрост на Мистерията на Голгота, явяването на Христос. През първите три християнски столетия той се е празнувал като един вид рожден ден на Христос, като празника, който трябва да припомни на човешките души слизането на Духа, означаван като Христов дух, в тялото на Исус от Назарет чрез Кръщението в река Йордан. Това, което е можело да се почувства като духовно събитие при Кръщението от Йоан в река Йордан, се е празнувало до 353 година на 6 януари като спомен за деня на раж-

дането на Христос. Защото това от всички древни мистерии, което е най-трудно разбираемо за човечеството, т.е. възплътването на Христовата същност в тялото на Исус от Назарет, е съществувало през първите християнски столетия поне като една жива представа.

Как през първите християнски столетия са чувствали посветените в тайните на християнството? Те са чувствали, че Христовият дух пронизва и протъква света, който ни се разкрива чрез сетивата и чрез човешкия дух. В прастарото минало този Христов дух се е разкрил на Мойсей, на когото той прозвучава като тайната на човешкия аз, както тя се долавя, когато пред коледното дърво оставим да прозвучи в душата ни като символични звуци ИАО – алфа и омега, предходжани от И. Така е звучало в душата на Мойсей, когато Христовият дух му се явява в горящия храст. И тогава същият този Христов дух води Мойсей дотам, където е следвало той да го познае в неговата истинска същност, което Старият завет изразява, като казва: «Яхве заведе Мойсей в планината Небо, срещу Йерихо и му показа всичко това, което още има да става, преди самият този дух да е успял да се възплъти в едно човешко тяло.» Когато този дух е стоял пред Мойсей на планината Небо наблизо до Йерихо, той му казва: «Ти, на когото преждевременно се разкрих, не бива да се намесваш с това, което носиш в душата си, в еволюцията на твоя народ, която първо трябва да подготви това, което има да става, когато времената настъпят.»

И след като развитието на човечеството е било подготвяно столетие след столетие, се разкрива същият дух, който е възпирал Мойсей. Той се разкрива, ставайки плът, приемайки човешко тяло в лицето на Исус от Назарет. Тогава цялото човечество е изведено нагоре от степента на посвещението, която е загатната с думата Йерихо, до степента, загатната чрез преминаването през река Йордан. Чрез онези, които през първите християнски столетия са разбирали същинския смисъл на християнството, е представен този, който бива кръстен в река Йордан – Исус от Назарет, в когото се излива слънчево-земни-

ят дух на Христос. През първите християнски столетия това се е празнувало като една мистерия, като раждането на Христос. Защото това, за което днес се подготвяме чрез антропософията, подготвяме се, черпейки от мъдростта на петата следатлантска културна епоха, прозира като съгледано с последните остатъци на древното ясновидство във времето, когато се извършва Мистерията на Голгота, съглежда се от гностиците, онези чудни теософи по времето на прехода от древното в новото време, които различно от нас са прозирали Христовата мистерия, но когато са говорили за нея, са ѝ предавали същото съдържание. Това, което те са могли да кажат, е станало познато, и макар широката общественост да не е разбирала какво всъщност се е случило в събитието, загатнато символично чрез Кръщението в Йордан от Йоан, се е предчувствало, усещало се е, че по онова време Слънчевият дух е бил роден като Земен дух, че нещо космическо просветва в един земен човек. През първите християнски столетия 6 януари се е празнувал като раждането на Христос в тялото на Исус от Назарет, като явяването на Христос на Земята.

Но човечеството все по-малко е разбирало, все по-малко е предчувствало значението на тази дълбока мистерия. Настъпва времето, през което повече не се е разбирало, не е можело да бъде разбрано, че това, което е наречено Христос, само три години е пребивавало в едно физическо човешко тяло. Все повече и повече хората ще разбират, че към най-трудно разбираемите, към най-дълбоките мъдрости принадлежи това, което през цялото земно развитие се извършва в едно физическо човешко тяло веднъж в продължение на три години. Подготвящата се човешка душа е станала твърде слаба за материалистическото време, което е следвало да настъпи, за да разбира от 4-то столетие нататък Великата мистерия, която започвайки в нашите времена, все повече и повече ще бъде разбирана. В същата степен, в която християнството усилва външната си власт, се изгубва вътрешното дълбоко разбиране точно на Христовата мистерия и празникът на 6 януари не е

можел повече да бъде изпълнен със съдържание. Раждането на Христос е било преместено тринадесет дни назад и е било представено така, като че ли се е извършило едновременно с раждането на Исус от Назарет. Но точно с този факт виждаме нещо, което ни изпълва завинаги с дълбоко блаженство, с дълбоко удовлетворение. Както видяхме, този 24, 25 декември е бил установен като рожден ден на Христос чрез загубата на една велика истина. Но въпреки че заблудата е действала като загуба на една велика истина, въпреки това всичко се е случило с такава мъдра дълбочина, че макар хората, които са установили всичко това, да не са знаели, трябва да се възхищаеме на подсъзнателната мъдрост, която лежи в установяването на този Коледен празник.

И в това установяване на празника е творяла божествената мъдрост. А както можем да четем божествената мъдрост във в природата, когато само правилно отгатваме какво се разкрива навсякъде там, така можем да прозрем действащата в подсъзнателната човешка душа божествена мъдрост, когато имаме предвид един факт. В календара на 24 декември виждаме отбелязан деня на Адам и Ева, следван от раждането на Христос. Това означава, че загубата на една древна истина премества тринадесет дни назад раждането на Христос на Земята, идентифицира го с раждането на Исус от Назарет, но по прекрасен начин свързва раждането на Исус от Назарет с мисълта за човешкия произход в земното развитие на Адам и Ева. И когато се изследват всички смътни чувства, всички прекрасни усещания, издигащи се от човешката душа през този празник на раждането на Исус, без горното съзнание на човека да знае нещо от това, когато действително се изследват тези чувства в дълбочините на човешката душа, те говорят един чудесен език.

Когато хората вече не са разбирали какво всъщност се е излъчило към човечеството от мировите ширини – което е трябвало да се празнува на 6 януари, – тогава се стига като чрез скрити в душевните дълбини сили дотам да се предста-

ви пред човечеството човешкият душевен дух, както той се представя, като още не напълно преминал през човешката физическа плът, както той стои в самото начало на човешкото развитие, където човешкото духовно-душевно същество още не е навлязло в човешко физическо тяло. Детето при своето раждане, понеже душата още не поела в себе си това, което се поражда само чрез контакта с физическата плът, детето в началото на физическото си развитие стои там не само като дете, каквото е детето на всеки човек, а както то е било преди хората да са стигнали в земното развитие до най-първото физическо възплъщение, което Кабалата нарича «Адам Кадмон», слезлият от божествено-духовните висини човек с всичко, което е усвоил през сатурновото, слънчевото и лунното развитие. Човекът с неговата духовност в началния пункт на земното развитие, раждащ се чрез детето Исус, представя пред хората една прекрасна божествена мъдрост в празника на раждането на Исус. Тогава, когато повече не се е разбирало какво слиза на Земята от мировите ширини, от небесните сфери, спомениът за човека, какъвто той е бил преди луциферичните сили да са се доближили до него в земното развитие, се отпечатва в човешките души. И когато повече не се разбира, че към това, което слиза и прониква в човечеството при Йоановото кръщение в река Йордан, е можело да се каже в най-висш смисъл, че от мировите ширини и небесните висини в човешките души навлиза божественото, за да действа като изпълнен с упование и надежда мир сред хората, които имат добра воля. Когато не се разбира вече този смисъл като празник за хората, тогава вместо него се поставя една друга увереност – увереността, че преди в началото на земното развитие луциферичните сили да са въздействали на човека, някога той е имал също и на Земята една природа, една същност, в която може да има доверие.

Знаем от досегашните разглеждания, че детето Исус, което ни се представя в евангелието на Лука, не това от евангелието на Матей, е същото, пред което се покланят пастирите, които възприемат в душите си посланието за откровението

на божественото от мировите ширини и небесните висини, за мира на човешките души, които са с добра воля. И така за през столетията, когато висшето не е можело повече да бъде разбирано, се появява празникът, който всяка година наново следва да припомни на хората: «Дори и когато не можеш да прозреш нагоре в небесните висини, за да видиш великия Слънчев дух, ти носиш нещо, идващо от твоя земен произход в своята детска душа, доколкото тя е недокосната от външното физическо възплъщение, носиш силите, които ти дават увереност, че можеш да станеш победител над всичко нисше, което си получил чрез луциферическото изкушение.» Затова този празник на раждането на Исус е изместен до спомена за Адам и Ева, показващ как човек може да си представи, че на мястото, което пастирите посещават, е родена една човешка душа, каквато някога е била човешката душа преди човекът да е преминал през първото си земно възплъщение.

На мястото на Бога, чието раждане повече не е било разбирано, в това празнично време е поставено раждането на човека. Защото от два извора извира всъщност това, което винаги може да удовлетвори, да успокои и укрепи човека, колкото и много силите му да застрашават да потънат, колкото и много да изглежда, че болките и страданията му ще го надмогнат. Единият извор е този, който можем да проследим, когато погледнем в мировите ширини, протъкани, пронизани, просветлени и стоплени от този, който се нарича Божественият дух. И когато човекът се отдаде на мисълта: «Ако никога не оставиш да отслабнат силите ти, можеш сам да се проникнеш със силата на протъкаващата света божествена духовност.» Ако човекът може да схване в сърцето си тази мисъл, той схваща Великденската мисъл, мисълта, чрез която ние същевременно поемаме мирова увереност от мировите ширини. А другият извор е този, който може да произлезе от смътното предчувствие: «Преди човекът да е бил повлиян от луциферичните сили в началото на земното си развитие, като душевно-духовно същество той е бил още излят в същия дух, който очаква от

мировите далнини и пространствените ширини във Великденската мисъл.» Когато човекът поеме към извора, който може да съзре в произхода на собственото си същество, преди влиянието на луциферичните сили, той може да си каже: «Каквото и да те връхлети, каквото и да те измъчва, каквото и да те сваля надолу от ясните сфери на духовността, в теб някога е съществувал божественият произход, той трябва да е останал в теб, макар и да се крие в душевните ти дълбини. Познаеш ли тази най-вътрешна сила на душата си, ще ти се разкрие увереността, че бива и можеш да се издигнеш до висините. И ако вземеш всичко, което можеш да си представиш като невинна, свободна още от изкушенията на живота детска същност и отстраниш от нея всичко, което чрез многото vyplъщения от началото на земното развитие вече е нападнало човешките души, минали през такива vyplъщения, тогава ще получиш картината на онази човешка душа, която е съществувала в началната точка на човешкото развитие, преди да започнат земните vyplъщения.»

Но в този случай само една-единствена душа е останала, онази душа, за която говори евангелието на Лука като душата на едното дете Исус, онази душа, която в същото време, когато другите човешки души започват да се vyplъщават в земното развитие, тя остава в духовния живот. Една такава душа е задържана в началната точка на земния живот, запазена е в свещените мистерии през атлантските времена до времето на събитията в Палестина. Тогава тя бива изпратена в тялото, в което трябва да се роди едното дете Исус, това дете Исус, което се описва в евангелието на Лука.

Така празникът на раждането на Христос става празник на раждането на Исус. Ако правилно разберем тези празници, трябва да кажем: «Да, това, за което мислим, че символично се ражда всяка Бъдни вечер, е първоначалната природа на човешката душа, това е човешкият детски дух, както той е бил в началото на земното развитие. Ако го разгледаме във вида, в който е бил в началото на земното развитие, той постоянно

ни съобщава, че някога е слязъл като откровение от небесните висини. А когато го почувстваме в гърдите на човека, тогава в човешката душа се излива чувството на изпълнен с упование и надежда мир, което може да ни понесе към нашите висши цели, ако имаме добра воля. Могъщ е призивът, който, ако го разбираме, може да прозвучи към нас през Бъдни вечер.

А защо точно празникът на раждането на Христос е бил преместен тринадесет дни назад и е станал празник на раждането на Исус? Ако искаме да разберем това, трябва да проникнем в дълбоките мистерии на човешката душа. За външната природа човекът вярва, понеже вижда с очите си, че това, което през пролетта слънчевият лъч извълшебства от дълбините на Земята, което слънчевият лъч разгръща от дълбините на Земята през пролетта и лятото като най-красивото великолепие, все повече се отдръпва назад в земните дълбини през времето, когато външната земно-слънчева сфера е най-мрачна, че в дълбините на Земята се подготвя да покълне това, което отново ще се появи навън от земните дълбини през следващата година. Понеже човекът вижда, той вярва, че растителното семе преминава през един годишен цикъл, че то трябва да бъде заровено в земните дълбини, за да може през пролетта отново да се разгърне от топлината и светлината на слънчевите лъчи. Че и за човешката душа може да съществува такъв цикъл, че непрекъснато е така, човекът първоначално не забелязва. Той го забелязва, когато бива посветен във великите тайни на съществуването.

Както всяко растително семе е свързано с физическите земни сили, така нашата собствена душевност е свързана с духовните земни сили. И както през коледното време семето се намира долу в дълбините на Земята, така и човешката душа слиза дълбоко в духовните региони през това време, също да си донесе сила от тях, както семето си я донася за цъфтене-то през пролетта. Обикновеното човешко съзнание не вижда нищо от това, което става с душата в духовните дълбини на Земята. За онзи обаче, чиито духовни очи се отворят, за него

времето на тринадесетте дни и нощи е дълбокото време на духовното изживяване.

Да, паралелно с изживяването на семето на растението в естествените дълбини на Земята протича едно духовно изживяване в духовните дълбини на Земята, то протича паралелно. И като слизащ надолу може да се почувства ясновидецът, който възприема това чрез обучението, или ясновидецът, на когото става възможно чрез някакви наследствени ясновидски сили да проникне в такива духовни дълбини. Той може да съзерцава през това време на тринадесетте дни и нощи всичко, което е трябвало да се случи с хората затова, защото човекът е преминал през онези земни възплъщения, които са станали такива, каквито са, чрез силите на Луцифер от началото на земното развитие до наше време. Това, което в камалока е трябвало да дойде като страдания затова, че Луцифер е въздействал на човека, откогато човекът се е възплътил на Земята, най-ясно се вижда във великите мощни имагинации, които душата може да съзре в онези тринадесет дни и нощи между Бъдни вечер и 6 януари, Богоявление. Когато растителното семе прекарва най-важното време в дълбините, човешката душа има своите най-дълбоки духовни изживявания. Тя съзерцава всичко, което човекът може да изживее в духовните светове, понеже някога се е отвърнала от творческите власти на света поради влиянието на Луцифер. Човешката душа го съзерцава най-добре през това време. Чрез това съзерцание тя най-добре се подготвя за изживяването на онази имагинация, която можем да наречем Христовата имагинация, когато съзираме как Христос побеждава Луцифер и с това изправя породилите се в инкарнациите дела на хората, стояли под влиянието на Луцифер. Човешката душа на ясновидеца живее от празника на раждането на Исус до Богоявление така, че ѝ се разкрива Христовата мистерия и през това време тя може най-дълбоко да опознае какво се има предвид с Йоановото кръщение в река Йордан.

Забележително е как навсякъде, където през християнските столетия се е появила възможността за духовно съзер-

цание в правилния смисъл, се появява и тази забележителна връзка на съзercанието на ясновидската душа през тринадесетте нощи по времето на започването на зимата. Много ясновидски души, които или са били обучени в мистериите на новото време, или имат още наследени ясновидски способности, се учат да съзercават как през мрачното зимно време душата е можела да вижда това, което човекът прекарва поради откъсването си от Христовия дух и как за този човек е можело да настъпи уравниването, катарзисът чрез това, че се е извършила Мистерията на Кръщението в река Йордан чрез Йоан и по-късно Мистерията на Голгота и как с 6 януари чрез Христовата имагинация настъпва кулминацията на съзercанията на ясновидеца през тринадесетте нощи. Така е правилно 6 януари да се установи като рожден ден на Христос, правилно е тези тринадесет нощи да се установят като представителното време за ясновидството на човешките души, когато се съзercава всичко, което човекът е трябвало да изживее през възплъщаванията си от Адам и Ева до Мистерията на Голгота.

При моя последен миналогодишен престой в Кристиания (Осло) ми беше интересно да видя тази мисъл, която идва към вас, изразена с различни думи в някои лекции, отнасящи се до Христовата мистерия, в една легенда, така наречената «Легенда за съня», която за голямо учудване се е появила в Норвегия през последните десет, петнадесет години и се е разпространила сред хората, легенда, която води назад до предишни времена. По един чудесен начин тази легенда ни разказва как Олаф Естесон бива посветен по естествен начин, като заспива на Бъдни вечер и спи в продължение на тринадесет дни и нощи до 6 януари и изживява всички ужаси, каквито човекът е трябвало да изживее през възплъщенията си от началото на Земята до Мистерията на Голгота. И как, когато се приближава към 6 януари, Олаф Естесон вижда навлизането на Христовия дух в човечеството, предхождан от Михаиловия дух. Надявам се, че при друга възможност още тези дни ще

можем да представим поемата за Олаф Естесон⁸¹, за да видите как и днес оживява съзнанието за такова ясновидство през тринадесетте дни и нощи. Нека чуем една характерна строфа от началото:

Чуй мойта песен.
Аз искам да ти пея
за онзи бърз младеж.
Той беше Олаф Естесон,
тоз, който дълго беше спал!
За него искам да ти пея.
Полегна той на Бъдни вечер,
потъна в сън дълбок.
Да се събуди не можа
преди на ден тринайсти
народът в църквата да иде.

Той беше Олаф Естесон,
тоз, който дълго беше спал!
За него искам да ти пея.

И така продължава, като в своя сън през тринадесетте нощи той е преведен през всичко, което човекът е трябвало да преживее по описания днес начин в следствие изкушението на Луцифер. Нагледно се описва как Олаф Естесон преминава през всички сфери, където хората изживяват това, което така често сме описвали при нашите разкази за камалока, как в камалока прониква Христовият дух, воден от Михаил.

За хората все повече и повече ще се отваря възможността наистина да опознаят с това, което наричаме идващия в духа Христос, как духовните сили витаят и творят, как това, което днес наричаме празници, не е установено произволно, а чрез така често несъзнателната за хората, но витаеща през истори-

⁸¹ Виж лекцията «Песен за съня на Олаф Естесон», Хановер, 1 януари 1912 г., в «Връзката на човека с елементарния свят», Събр. съч. 158.

ята мирова мъдрост. Тази мирова мъдрост поставя в началото на тринадесетте дни и нощи празника на раждането на Исус. Ако Великден винаги ни припомня, че когато разглеждаме мировите ширини и пространствените полета, ще намерим в нас силите, ще можем да победим всичко нисше, така Коледната мисъл ни казва, че ако разберем символа на човешкия произход, символа, който застава пред нас на Бъдни вечер като детето Исус, ще можем в нас да намерим този човешко-божествен произход. Този човешки произход винаги ни призовава: «Човече, ти можеш да намериш в себе си мощните сили, които ще ти дадат това, което в истинския смисъл на думата можем да наречем душевен мир.» Защото душевният мир съществува само когато е изпълнен с увереност и надежда, това означава, когато той представлява силата на човека, който винаги знае: «В теб живее нещо, което, ако правилно го породис в себе си, може и трябва да те изведе нагоре до божествените висини, до божествените сили. Светлините на коледното дърво са символи на светлината, която проблясва в собствената ни душа и пламва, когато схванем това, което на Бъдни вечер ни оповестява детето Исус със своята невинност: «Вътрешната същност на самата човешка душа е невинна, мощна и миролюбива и ни води до най-висшите земни цели.» И когато кажем за тези светлини на нашата душа: «Да, ти душа човешка, ако някога се почувстваш слаба и мислиш, че не можеш да откриеш земните сили, помисли за божествения произход на човека и знай, че силите в теб са същевременно силите на най-висшата любов. А при най-висшето си разгръщане осъзнай в себе си силите, които винаги ще ти дават упование и сигурност във всяко твое действие и в целия ти живот сега, и в далечните бъдещи времена.

ПРИЛОЖЕНИЕ

ТРИКРАТНИЯТ ПРИЗИВ ОТ ДУХОВНИЯ СВЯТ

*Бележки от една лекция по случай осветяването
на клона в Хайденхайм*

Хайденхайм, 30 ноември 1911 г.

Днес сме се събрали на това място, за да извършим осветяването на клона в Хайденхайм. За този празник пристигнаха приятели от различни области, за да окажат съпричастие със своето присъствие.

Тук, в този град, в течение на годините се свързаха хора, чийто вътрешен порив на сърцето ги е довел до духовнонаучна нагласа за общата духовна работа.

Всичко в живота има някакво въздействие. Отдаде ли се човекът на някакво заблуждение или лъжа, дори когато в обикновеното си съзнание не го осъзнава, то съществува в подсъзнанието, където действа като разрушителна сила не само за отделния човек, а за цялото световно развитие. Също така, когато човекът се свърже със силите на истината, това действа по-нататък като животворна сила за целия свят и за развитието на човечеството.

В нашите седем културни епохи има три момента, които са решителни за развитието на човечеството. Те са:

Първият призив, който прокънтява към човечеството с гръмотевичния глас от планината Синай, като законите на Йехова!

Вторият призив в пустинята чрез Йоан Кръстител, когато той говори на тези, които искат да чуят: «Променете възгледите си, защото Царството Божие е близо»!

Третият призив, скъпи приятели, е този, който бива оповестен от духовните светове като ново откровение чрез науката за духа, антропософията!

Детето при зачатие, когато душата слиза от духовните сфери в света на физическите закони, е спомен, един символ за момента на първия гръмотевичен призив от Синай в законите.

И когато детето в своето първо детство изживее момента, когато започва да говори, но още няма мисли за това, учи говора без още да ползва своите дремещи мисловни способности, това в отделния човек е времето на прозвучаващия за човечеството втори призив чрез Йоан Кръстител, зовящия в самотността.

Когато в една по-късна възраст детето започва да разбира езика чрез ползването и развитието на своите мисловни сили, това е отражението на прозвучаващия трети призив към човечеството чрез науката за духа – новото откровение за разбирането на написаното в евангелията като евангелието за Мистерията на Голгота.

Науката за духа донася на хората като ново откровение от духовните светове разбирането на оповестеното чрез втория призив на Йоан и в евангелията след Мистерията на Голгота. Чрез науката за духа, третия призив в нашите седем културни епохи, човекът ще бъде доведен до разбирането на думите на Христос Исус: «Аз съм при вас във всички дни до края на земния цикъл.»

Както някога е имало само една малка част от хората, чула втория призив, така и в нашето време само една малка част ще чуе третия призив. Но, скъпи приятели, ако призивът не бъде чул, развитието на човечеството няма да продължи по замисления от висшите духовни същества начин.

Като една безгранична милост трябва да приемаме факта, че някога са се намерили хора, които са възприели втория призив и ние сме задължени на тези души, че чрез тях развитието на човечеството е могло да продължи по-нататък. Който може да чете знаците на времето, знае какво означава да бъде възприет или да отзвучи без да бъде чул третият призив на живото ново откровение.

Някога се е казвало, че има само два пътя за човека. Ако

той върши добро, след смъртта ще живее във вечно блаженство; ако върши зло, ще бъде подложен на вечно проклятие. Науката за духа оповестява нещо друго. Скъпи приятели, ние знаем, че човекът е сложно същество, което се състои от физическо тяло, етерно или жизнено тяло, астрално тяло и аз. Когато човекът започне да вярва в един духовен свят, когато се проникне със силите на вярата, тази сила на вярата е сила на астралното тяло. Така че астралното тяло е «тялото на вярата».

Чрез вярата в тялото на вярата човекът се издига нагоре до силите на обичта. Те са силите на етерното или жизненото тяло. Така че етерното или жизненото тяло е «тялото на обичта». Ако хората не биха се проникнали с вярата за духовните светове, техните представи и мисловни сили биха ставали все по пусти, празни и вкостенели. Човекът не би могъл да се издигне до никаква обич. Какво би бил човекът без да обича? Той би трябвало да остане самотен, постепенно би изгубил връзката със своите близки и създанията на природата. Човекът трябва да може да обича, само това му дава истинската жизнена сила, като той се откаже от егоизма, преобрази се и стигне до истинската негоистична обич в етерното или жизненото тяло.

Когато погледнем навън в природата, се учим да познаваме истината за реинкарнацията на индивидуалната душа. Погледнете навън. Какво чувство бихте имали, поглеждайки умирането на растителния свят през есента, ако сте убедени, че всичко е мъртво и няма повече да покълне, да израсне, да разцъфти! Често се казва: «Ние не знаем какво ще донесе утрото.» Дали наистина е така? Нима не знаем, че ако днес прилежно и със свещена отговорност извършим нашата работа, наистина нищо не знаем за следващия ден? Ние знаем, че сутринта Слънцето отново ще изгрее и вечерта ще залезе. Знаем, че световният порядък продължава да съществува. Да, какво би чувствал човекът, ако никога не би знаел, че на следващия ден Слънцето отново ще грее, не би знаел дали ще е ден или нощ, дали ще вали или ще грее Слънцето, дали редовният ри-

тъм на звездите утре няма да съществува или всеки ден ще бъде различен? Безсилен и безнадежден би трябвало да работи човекът, ако не би знаел, че на следващия ден отново ще продължи да работи върху това, което е започнал.

Както е истина, че пролетта следва зимата и че спящият зародиш на растенията почива в самите тях и отново ще бъде събуден, така е истина, че душата, която напуска физическото тяло, ще оживи зародиша, който е останал, и ще започне нов живот на физическия план и ще го продължи за своето развитие и за развитието на човечеството. Така от силите на любовта се формират силите на надеждата. Физическото тяло е «тялото на надеждата». Какво би бил човекът без надеждата за идващото утро, за завършването на започнатата от него работа, без надеждата да се съедини отново с това, което е обичал в живота. Така новото откровение на Христовото послание – науката за духа или антропософията, може да оповести учението за прераждането въпреки просветената наука и учените, които се разпростират във в света и отричат надсетивните светове. Дори да бъдем осмивани и съжелявани, че сме суеверни, наблюдаването на процесите в природата може да ни бъде доказателство за това, което оповестява науката за духа.

Ако третият призив премине без да бъде чул, скъпи приятели, развитието на човечеството няма да може да продължи и хората, които ще поглеждат назад към тази епоха, ако призивът не е бил взет под внимание от нас, би трябвало да хвърлят цялата отговорност върху нас. Но както ние поглеждаме с благодарност към човешките души, които тогава са чули призива на Йоан, така по-късните хора ще поглеждат с благодарност към душите, които са чули сегашния трети призив, за да продължи човечеството да се развива.

Както малкото първи християни в римските катакомби са се събирали при своите мъртви, докато горе на арената тогавашните господари, отдадени на наслаждения, са се разпростирали нашироко и са хвърляли тези първи християни на дивите зверове или са ги запалвали, но пък самите те извед-

нъж са били пометени, така и ние днес трябва да се събираме в помещения, които ни предоставят нашите приятели или в такива помещения, които днес са духовни катакомби. Но и господстващият днес материализъм ще бъде пометен и науката за духа ще води по-нататък човечеството, ако третият призив бъде чул. Може би някой от стоящите тук някога е чул призива на Йоан? Всички ние по един или друг начин сме чули този втори призив и трябва да чуем и третия, за да дадем възможност на човечеството да продължи напред.

За да бъдат чути ученията на новото Христово откровение в този град, духовните власти са събрали някои хора чрез вътрешния им сърдечен порив. Висшите духовни индивидуалности, които са призвани да изпратят към човечеството този призив чрез своите посланици, са водачите на човечеството.

БЕЛЕЖКИ

Към това издание

В настоящия том са събрани отделни лекции на Рудолф Щайнер, които той е изнасял на различни места през 1911 г. пред членове на тогавашното Теософско общество. При първото публикуване на Билефелдската лекция от 6 март 1911 г. в «Новини» (Какво се случва в Антропософското общество. Съобщения за неговите членове. Приложение към седмичника «Гьотеанумът») Мари Щайнер е написала следното въведение, което по смисъл важи и за другите лекции в този том:

Клонът в Билефелд принадлежи през 1911 г. към малките клонове, които в сравнение с основаните по-рано само рядко са имали щастието да слушат д-р Щайнер при своите събирания. Но често е ставало така, че рядко посещаваните клонове са получавали като екстракт всичко, което д-р Щайнер е изнасял нашироко в много лекции в по-големите центрове. Тогава беше възможно изнесеното на една такава вечер да притежава особена интензивност, да се породи силен духовен флуид, който да продължи да въздейства и в голямото изобилие на последвалите събития и новополучени духовни дарове. Така беше особено при лекциите за Христовото събитие. За съжаление повечето записки от това време имат характера на бележки, защото предават само половината или понякога една четвърт от изнесеното. Но човек може да почувства в него да прониква лежащата между редовете субстанция. За познавача на начина на говорене на д-р Щайнер не е много трудно да си реконструира някои неща и винаги имаме възможност да се учудваме на разнообразието на новопоявяващите се гледни точки. Огромните заблуждения, в които беше изпаднало Теософското общество при опита му да намали значението на Христовото събитие, да представи като равностойни други атавистични събития, довежда до необходимостта да бъдат разделени двете духовни течения също и външно. Това беше възможно да стане само като става официално името, което д-р Щайнер даде на своята християнско-езотерична наука за духа – едно име, което първоначално вече е употребявано за нея. Когато не можеше повече да се предотврати отделянето от Теософското общество, той избра вместо многообичната дума «теософия», за която с цялата си

сила той се ангажираше като лектор, за да повдигне нейното реноме, и което също и в предишните столетия е обичайно означение на Запад на науката за духа, той избра наименованието «антропософия». Беше наложително да се избегне идентифицирането на представяното от него духовно течение с Теософското общество. Това беше една необходимост, наложена от външните обстоятелства. Вътрешно няма противоречие между двете означения, най-много е една по-конкретна характеристика, защото истинската антропософия води до истинската теософия и обратното. Човекът като съзвучие на творческото мирово слово, като решение на световната загадка, е съдържание и на теософията. Когато той издигне своето съзнание към божественото, същевременно се потапя в него. Човешкото и божественото съзнание, антропософията и теософията стават едно.

Източници на текста: От лекциите няма буквални стенографски записи, а само повече или по-малко подробни бележки от участниците, от които само някои са познати поименно (Клара Мишелс, Алиса Кинкел, Валтер Вегелан). За печат е избран текстът на най-подробните записки, като неточности в някои случаи са коригирани въз основа на другите записки. Текстът на лекцията от 28 март 1911 г. (Прага, «Афоризми относно отношенията между теософията и философията») в първото издание 1975 г. е изцяло заменен през 1989 г. с текста от други записки, който на някои места е по-къс, но пък съществено по-ясен и разбираем.

Нека читателят има предвид, че текстовете наистина предават съдържанието и структурата на лекциите, но не могат непрекъснато да се приемат като автентични изрази на Рудолф Щайнер. Качеството на записките общо взето зависи от разбирането и стенографските умения на всеки записващ.

Лекциите са изнасяни в отделните клонове на Теософското общество, без предварително оповестяване на определено заглавие. Заглавията на отделните лекции в този том в по-голямата си част са дадени от Мари Щайнер при първите публикации в списанията.

Заглавието на този том е дадено от издателя на първото издание 1975 г. (въз основа на въвеждащата лекция на Рудолф Щайнер от 5 юни 1911 г. към цикъла «Душевното ръководство на човека и човечеството»).

РУДОЛФ ЩАЙНЕР ЗА ЗАПИСКИТЕ НА ЛЕКЦИИТЕ

*От биографията на Рудолф Щайнер
„Моят жизнен път“, 35-та глава, 1925 г.*

От моята антропософска дейност произлизат публикуваните за цялата общественост книги и поредицата лекционни цикли, които първоначално бяха замислени като частни издания, достъпни само за членовете на Теософското (по-късно Антропософското общество). Тези повече или по-малко точни записки на лекциите не са прегледани и коригирани от мен поради липса на време. Аз бих предпочел устно изговореното слово да остане такова. Но членовете на Обществото изискаха разпечатването на циклите, което и стана. Ако бих имал време да коригирам нещата, нямаше още от началото да съществува ограничението «само за членовете». От повече от една година то вече е отпаднало.

Тук, в «Моят жизнен път», трябва преди всичко да кажа как публикуваните ми книги и тези частни издания се вменват в това, което разпространявам като антропософия.

Който желае да проследи моите вътрешни усилия и работа за представянето на антропософията пред съзнанието на съвремието, той трябва да го направи въз основа на публикуваните ми съчинения. В тях аз разисквам всичко, което съществува в съвремието като стремеж за познание. Там е показано това, което в духовното съзерцание все повече се изграждаше като сграда на антропософията, но в много отношения се осъществи в несъвършен вид.

Редом с тези изисквания – да изградя антропософията и при това да служа само на това, което става, когато човек предава съобщения от духовния свят на общообразователния свят днес – се прибави и другото: да се съобрази с идващото от членовете на Обществото и разкриващото се като душевни нужди и духовни копнежи.

Тук се появи необходимост да бъде представено и разяснено съдържанието на Евангелията и на Библията изобщо в антропософска светлина. Изискваше се в курсове да се узнае

тълкуването на дадените на човечеството откровения.

След като се проведеха вътрешни курсове в смисъла на това изискване, се прибави и нещо друго. На тези лекции присъстваха само членове на Обществото. Те бяха запознати с началните сведения от антропософията. Пред тях беше възможно да се говори така, както към напреднали в областта на антропософията. Изложението в тези вътрешни лекции беше такова, каквото не би могло да бъде в публикациите, които бяха предназначени за външната общественост.

В тесните вътрешни кръгове аз можех да говоря за неща, които трябваше да изразявам по друг начин, ако те по начало биха били предназначени за широката публика.

Така в двустранността на публичните и частните издания лежи действително нещо, което произлиза от две различни основания. Публикациите за широката общественост са резултат от това, което работеше в мен; в частните издания заедно с мен работи и се стреми Обществото. Аз се вслушвам в трептенията на душевния живот на членовете и в моето живо участие в него от чутото произлиза начинът на изложението в лекциите.

Никъде и в най-малката степен не е казано нещо, което не е чист резултат от изграждащата се антропософия. Не може и дума да става за някаква отстъпка пред предразсъдъци или обичайни чувства на членовете на Обществото. Който чете тези частни публикации, може напълно да ги приеме като това, което казва антропософията. Затова когато изискванията в това отношение станаха по-настойчиви, без колебания се изостави условието тези печатни записки да се разпространяват само в кръга на членовете на Обществото. Само трябва да се има предвид, че в непрегледаните от мен лекции може да има грешки.

Правото за преценка на съдържанието на такива частни публикации обаче може да се признае само на този, който познава предпоставките за такава преценка. А за повечето от тези публикации това е най-малкото да се познава антропософското познание за човека и Космоса, доколкото същността им е представена в антропософията, както и това, което се намира като „антропософска история“ в сведенията от духовния свят.

РУДОЛФ ЩАЙНЕР ЖИВОТ И ТВОРЧЕСТВО

- 1861 г. Роден на 27 февруари в Кралевец (тогавашна Австро-Унгария) като син на служител в австрийските железници. Родителите му произхождат от Южна Австрия.
- 1872 г. Гимназия до 1879 г. във Винар Нойшат.
- 1879 г. Обучение във Виенския технически университет: математика и естествознание, литература, философия, история. Основно запознаване с Гьоте.
- 1882 – 1897 г. Издава естествонаучните трудове на Гьоте (5 тома) в «Немска национална литература» на Кюршнер. Самостоятелно издание на уводите – през 1925 г. под заглавие «Въведение в естествонаучните съчинения на Гьоте» (Събр. съч. 1).
- 1884 – 1890 г. Частен учител във Виена.
- 1886 г. Привлечен като сътрудник при издаването на Гьотевите съчинения. «Основни насоки в теорията на познанието върху Гьотевия светоглед, съпоставен с Шилер» (Събр. съч. 2).
- 1888 г. Издава списанието «Немски седмичник». Лекции в Гьотевото общество, Виена: «Гьоте като баща на новата естетика» (Събр. съч. 30).
- 1890 – 1897 г. Ваймар. Сътрудник в Архива на Гьоте и Шилер.
- 1891 г. Докторат по философия в Университета Росток. През 1892 г. излиза разширената дисертация «Истина и наука». Увод към «Философия на свободата» (Събр. съч. 3).
- 1894 г. «Философия на свободата. Основни принципи на един модерен светоглед» (Събр. съч. 4).
- 1895 г. «Фридрих Ницше, борец срещу своето време» (Събр. съч. 5).
- «Гьотевият светоглед» (Събр. съч. 6). Преместване в Берлин.
- 1897 г. Издава «Списание за литература» и «Драматургични свитъци» с О. Хартлебен. (Избрани статии в Събр. съч. 29–32).
- 1899 – 1904 г. Преподавателска дейност в основаното от В. Либкнехт «Общобразователно училище за работници», Берлин.
- 1900 г. «Възгледите за света и живота през деветнадесети век», по-късно излиза с разширения като «Загадките на философията» (Събр. съч. 18). Начало на антропософските лекции по покана на Теософското Общество в Берлин. «Мистиката в зората на съвременния духовен живот» (Събр. съч. 7).
- 1902 – 1912 г. Изграждане на антропософията. Редовни публични лекции в Берлин и лекционни цикли в различни градове в Европа. Мария фон Сиверс (от 1914 г. Мария Щайнер) става негов близък сътрудник.
- 1902 г. «Християнството като мистичен факт и Мистериите на древността» (Събр. съч. 8).
- 1903 г. Основана и издава списание «Луцифер», по-късно «Луцифер-Гнозис» (Статии в Събр. съч. 34).
- 1904 г. «Теософия». Въведение в свръхсетивното познание на света и човека (Събр. съч. 9).
- 1904 – 1905 г. «Как се постигат познания за висшите светове?» (Събр. съч. 10),

- «Из хрониката Акаша» (Събр. съч. 11), «Степени на висшето познание» (Събр. съч. 12).
- 1910 г. «Въведение в тайната наука» (Събр. съч. 13).
- 1910 – 1913 г. Премиера на «Четири мистериини драми» (Събр. съч. 14).
- 1911 г. «Духовното ръководство на човека и човечеството» (Събр. съч. 15).
- 1912 г. «Антропософски календар на душата», «Максими» (Събр. съч. 40), «Път към себепознание на човека» (Събр. съч. 16).
- 1913 г. Отделяне от Теософското общество и основаване на Антропософското общество. «Прагът на духовния свят» (Събр. съч. 17).
- 1913 – 1923 г. В Дорнах, Швейцария, е изградена от дърво сградата на първия Гьотеанум.
- 1914 – 1923 г. Из цяла Европа, но най-вече в Дорнах и Берлин, Рудолф Щайнер дава основополагащи познания за обновление в областта на изкуството, педагогиката, естествените науки, социалния живот, медицината, теологията. Доразвива новото изкуство «евритмия», чиито първи стъпки датират от 1912 г.
- 1914 г. «Загадките на философията» (Събр. съч. 18).
- 1916 – 1918 г. «Върху загадките на човешкото същество» (Събр. съч. 20). «Върху загадките на душата» (Събр. съч. 21). «Духовният облик на Гьоте в откровенията на неговия «Фауст» и в «Приказка за зелената змия и красивата лилия» (Събр. съч. 22). Р. Щайнер формулира идеята за «троичното устройство на социалния организъм», «Основи на социалния въпрос» (Събр. съч. 23). Статии върху троичното устройство на социалния организъм (Събр. съч. 24). В Шутгарт се открива първото Валдорфско училище, което Рудолф Щайнер ръководи до своята смърт.
- 1920 г. Лекционни цикли и художествени представления в сградата на недовършения Гьотеанум.
- 1921 г. Започва да излиза списание «Гьотеанум».
- 1922 г. «Космология, религия и философия» (Събр. съч. 25). През Новогодишната нощ (31.XII.1922 г.) изгаря първият Гьотеанум. Р. Щайнер изработва модела на втория Гьотеанум, построен по-късно от бетон.
- 1923 г. По време на Коледата на 1923 г. «Антропософското общество» прераства в «Единно антропософско общество» под председателството на Р. Щайнер.
- 1923 – 1925 г. В седмични продължения излиза (останала незавършена) автобиографията му «Моят жизнен път» (Събр. съч. 28), както и «Ръководни антропософски принципи» (Събр. съч. 26). Съвместна работа с д-р Ита Вегман върху «Предпоставки за разширяване на лечебното изкуство според духовнонаучните познания» (Събр. съч. 27).
- 1924 г. Непрекъсната лекторска дейност и последни пътувания с тази цел из Европа. На 28 септември е изнесена последната лекция пред членовете на Антропософското общество. Начало на боледуването.
- 1925 г. На 30 март Рудолф Щайнер умира в Дорнах.

В *Поредица „Просветление“* досега:

1. Рудолф Щайнер, „Същност на музикалното“
2. Рудолф Щайнер, „Прераждане и карма“
3. Рудолф Щайнер, „За мистериите драми“
4. Рудолф Щайнер, „За инициацията“
5. Рудолф Щайнер, „Проблеми на модерната психоанализа“
6. Рудолф Щайнер, „Стихове и медитации“
7. Рудолф Щайнер, „Смъртта като преобразуване на живота“
8. Рудолф Щайнер, „Окултна история“
9. Рудолф Щайнер, „Индивидуални духовни същества“
10. Рудолф Щайнер, „Моят жизнен път“
11. Олаф Кооб, „Азът и неговият двойник“
12. Рудолф Щайнер, „История на човечеството“
13. Рудолф Щайнер, „Фридрих Ницше, борец срещу своето време“
14. Рудолф Щайнер, „Четири мистериини драми“
15. Рудолф Щайнер, „Мистериини центрове“
16. Рудолф Щайнер, „Първоначални импулси на духовната наука“
17. Рудолф Щайнер, „Тайните на прага“
18. Рудолф Щайнер, „Сътворението на света и човека“
19. Рудолф Щайнер, „Човекът и светът. Действието на духа
в природата. За същността на пчелите“
20. Рудолф Щайнер, „Природата и човекът от гледна точка на духовната наука“
21. Рудолф Щайнер, „Природни и духовни същества“
22. Рудолф Щайнер, „Връзката между живите и мъртвите“
23. Рудолф Щайнер, „Животът на човека и животът на Земята“
24. Йохан Валентин Андре, „Химичната сватба на Християн Розенкройц“
25. Олаф Кооб, „Болната кожа“
26. Олаф Кооб, „Ако органите можеха да говорят“
27. Рудолф Щайнер, „Терапията от гледната точка на духовната наука“
28. Рудолф Щайнер, „Свръхсетивният човек от антропософска гледна точка“

29. Рудолф Щайнер, „Духовните скрити причини за Първата световна война“
30. Рудолф Щайнер, „Здраве и болест“
31. Рудолф Щайнер, „Формиране на съдбата и живот след смъртта“
32. Рудолф Щайнер, „Животът между смъртта и новото раждане“
33. Рудолф Щайнер, „Познание за съществуването на човека“
34. Рудолф Щайнер, „Духовни взаимовръзки
в изграждането на човешкия организъм“
35. Рудолф Щайнер, „Подготвителни етапи на Мистерията на Голгота“
36. Рудолф Щайнер, „Ритми в космоса и в човешкото същество“
37. Рудолф Щайнер, „Карма на неистината, Втора част“
38. Рудолф Щайнер, „Духовните същества в небесните тела и природните царства“
39. Рудолф Щайнер, „Медитативни разглеждания и насоки за задълбочаване
на лечебното изкуство“
40. Рудолф Щайнер, „Стойността на мисленето
за едно удовлетворяващо човека познание“
41. Рудолф Щайнер, „Централна Европа между Изтока и Запада“
42. Рудолф Щайнер, „Мисията на новото духовно откровение“

Един принцип на това познание ще бъде, че щастието на отделния човек никога няма да може да се постигне за сметка на нещастieto на другия. В бъдеще личностното ще бъде пренесено в надличностното и егоистичното в надегоистичното, в това, което свързва хората. Постепенно човекът няма да иска да бъде щастлив, ако другите не са щастливи в същата степен.

Тази душевна нагласа, чиято противоположност съществува днес в практическия живот, се подготвя. Има само една възможност да се създаде тази нагласа и това е познанието за истинската сърцевина на човешката същност и нейните съставни части, както ни се показва от науката за духа. Трябва да познаваме човека, ако искаме да бъдем хора.

Трябва животът ни в ежедневието да се насочва от принципа, че щастието на отделния човек не може да бъде постигнато върху нещастieto на друг човек. Ако човекът не желае да разбере това, той засилва упадъчното, опустошаващото развитие и вживотиняването на човечеството. Днес ние като хора следва да вземем решението да желаем или не науката за духа, което означава да желаем или прогреса, или упадъка на човечеството. Това трябва да го чувстваме при всичко, което вършим в отделния случай, трябва да чувстваме, че чрез нашата карма сме поставени като нова субстанция в развитието на човечеството, като тези, които трябва да употребят своите сили като елементарни сили, които чрез работа трябва да се издигнат нагоре.

Ако чувстваме така, в нас теософията (антропософията) ще се превърне в практическо усещане, в практическо чувстване и в сърцето си ще осъзнаем това, което всъщност вършим, когато извършваме привидно най-незначителната дейност, която вършим в такива антропософски клонове. Не като хоби, като приумица на отделния човек, а с разбирането на най-дълбоките нужди на една зазоряваща се епоха.